

Wiesław Aleziak

*Determinanty
i różnicowanie społeczne
aktywności turystycznej*

Kraków 2009

ISSN 1429-8627

AKADEMIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO
IM. BRONISŁAWA CZECHA W KRAKOWIE

Studia i Monografie nr 56

Wiesław Alejziak

**Determinanty i zróżnicowanie społeczne
aktywności turystycznej**

KRAKÓW 2009

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Przewodniczący: Andrzej Klimek

Członkowie: Jerzy Cempla, Anna Marchewka, Ryszard Wasztyl,
Ryszard Winiarski, Janusz Zdebski, Ryszard Żarów

Sekretarz naukowy Redakcji: Edward Mleczko

Recenzenci: Teresa Słaby (SGH Warszawa)
Ryszard Winiarski (AWF Kraków)

Adres Redakcji: al. Jana Pawła II 78, 31-571 Kraków

Projekt okładki: pomysł – Wiesław Alejziak, wykonanie – Marek Lipiński

Korekta: Barbara Przybyło

ISBN 978-83-89121-24-0

© Copyright by Wiesław Alejziak & University School of Physical Education,
Cracow, Poland

Opracowanie DTP: Ryszard Sasorski (Dział Promocji Uczelni i Organizacji Imprez
– Sekcja Koordynacji Projektów Wydawniczych AWF Kraków)

Druk: Sowa – Druk na Życzenie, www.sowadruk.pl, tel. 022 431-81-40

Spis treści

Wstęp	7

Rozdział I

Pojęcie i przejawy aktywności turystycznej	11
1.1. Podstawowe pojęcia i definicje związane z aktywnością turystyczną	13
1.2. Aktywność turystyczna jako forma zaspokajania potrzeb i przejaw zachowań konsumpcyjnych	30
1.2.1. Aktywność turystyczna na tle ewolucji konsumpcji oraz rozwoju turystyki	31
1.2.2. Aktywność turystyczna a potrzeby człowieka	39
1.2.3. Rola i miejsce aktywności turystycznej w hierarchii i wzorach konsumpcji	44
1.3. Istota oraz podstawowe przejawy aktywności turystycznej – „stawanie się” i „bycie” turystą	50
1.4. Typy turystów	63

Rozdział II

Metodologia badań aktywności turystycznej – przegląd metod i technik badawczych stosowanych w Polsce i na świecie	84
2.1. Zarys rozwoju badań nad aktywnością turystyczną	85
2.1.1. Badania prowadzone w Europie	86
2.1.2. Badania prowadzone w Polsce	96
2.2. Metody i techniki badawcze oraz przyczyny utrudniające porównywalność wyników badań nad aktywnością turystyczną	110
2.3. Metody określania poziomu aktywności turystycznej	128
2.4. Doskonalenie metodologii badań nad aktywnością turystyczną	138

Rozdział III

Uwarunkowania aktywności turystycznej	143
3.1. Klasyfikacje i typologie uwarunkowań aktywności turystycznej	143
3.2. Uwarunkowania wewnętrzne aktywności turystycznej	152
3.2.1. Potrzeby turystyczne	152
3.2.2. Motywy podejmowania aktywności turystycznej	160
3.2.3. Wartości, aspiracje, postawy oraz inne czynniki wewnętrzne determinujące aktywność turystyczną	178
3.3. Uwarunkowania zewnętrzne aktywności turystycznej	188

3.3.1. Czas wolny jako podstawowy wyznacznik aktywności turystycznej	190
3.3.2. Uwarunkowania ekonomiczne	198
3.3.3. Uwarunkowania biologiczne i zdrowotne	213
3.3.4. Uwarunkowania demograficzne	220
3.3.5. Uwarunkowania społeczno-kulturowe	236
3.3.6. Uwarunkowania przyrodniczo-geograficzne	250
3.3.7. Uwarunkowania technologiczne	256
3.3.8. Uwarunkowania polityczne	261
3.3.9. Inne uwarunkowania	266

Rozdział IV

Aktywność turystyczna mieszkańców Polski w świetle badań polskich ośrodków naukowych

4.1. Analiza i próba porównania metod badawczych	280
4.2. Uczestnictwo w podstawowych rodzajach wyjazdów turystycznych	292
4.2.1. Krajowe wyjazdy długoterminowe	297
4.2.2. Krajowe wyjazdy krótkoterminowe	307
4.2.3. Wyjazdy zagraniczne	313
4.3. Badania aktywności turystycznej Polaków prowadzone przez inne instytucje	319
4.4. Aktywność turystyczna mieszkańców Polski na tle wzorów wypoczynku mieszkańców innych krajów Unii Europejskiej	323

Rozdział V

Wybrane determinanty aktywności turystycznej na przykładzie wyjazdów wypoczynkowych Polaków

5.1. Aktywność turystyczna a kwestia zróżnicowania społecznego	343
5.2. Determinanty zróżnicowania społecznego uczestnictwa mieszkańców Polski w wyjazdach wypoczynkowych w 2002 i 2005 roku	347
5.2.1. Metodyka badań i charakterystyka próby badawczej	348
5.2.2. Wpływ wybranych czynników na zróżnicowanie społeczne uczestnictwa w wyjazdach wypoczynkowych	352
5.3. Analiza kierunku oraz siły związku pomiędzy wybranymi zmiennymi a uczestnictwem w wyjazdach wypoczynkowych	370
5.4. Analiza współzależności („nakładania się”) wybranych determinant aktywności turystycznej	374

Rozdział VI

Inhibitory aktywności turystycznej na przykładzie wyjazdów wypoczynkowych Polaków

6.1. Czynniki ograniczające aktywność turystyczną w świetle dotychczasowych badań	385

6.2. Pojęcie inhibitorów aktywności turystycznej	397
6.3. Analiza związków oraz siły zależności pomiędzy inhibitorami wyjazdów wypoczynkowych a wybranymi determinantami aktywności turystycznej .	399
6.4. Zróżnicowania społeczne podstawowych inhibitorów aktywności tury- stycznej: braku pieniędzy, braku czasu wolnego oraz braku potrzeb . . .	406
6.5. Znaczenie poszczególnych inhibitorów aktywności turystycznej w świetle analizy skupień oraz analizy czynnikowej	416
6.6. Aktywność turystyczna a kwestia wykluczenia społecznego	423
Zakończenie	433
Bibliografia	437
Wykaz tabel i rycin	477
Aneks	487
Summary	497
Contents	501

Wstęp

Wiek dwudziesty to najbardziej dynamiczne stulecie w historii ludzkości, w którym praktycznie wszystkie sfery życia społecznego i gospodarczego podlegały zasadniczym zmianom. Jednym ze skutków, a jednocześnie wyznaczników tych przemian, jest niezwykle dynamiczny rozwój turystyki. W tym bardzo krótkim z historycznego punktu widzenia czasie, ze zjawiska o małym znaczeniu, przekształciła się ona w jedną z największych dziedzin światowej gospodarki oraz ważny element współczesnej kultury, w którym uczestniczą miliony osób na całym świecie. Jako zjawisko tak znaczące, a przy tym dynamiczne i wieloaspektowe, turystyka jest przedmiotem badań reprezentantów różnych dyscyplin nauki. Jednym z ważnych kierunków tych badań są studia nad aktywnością turystyczną. Mają one bardzo duże znaczenie, gdyż – diagnozując, a częściowo także prognozując poziom i charakter uczestnictwa w turystyce – stanowią swoisty fundament, na którym opiera się funkcjonowanie całej branży turystycznej. Wiedza na temat uwarunkowań, poziomu oraz struktury (rodzajowej, przestrzennej itd.) aktywności turystycznej z jednej strony stanowi podstawowy wyznacznik polityki turystycznej państwa, z drugiej zaś – jest także czynnikiem decydującym o działalności biznesu turystycznego oraz swoistym miernikiem jego efektywności.

Tak duże znaczenie zjawiska może sugerować, że badania uczestnictwa w turystyce są doskonale rozwinięte, a dorobek teoretyczny będący ich efektem – bogaty, usystematyzowany i obfitujący w wiele teorii, wyjaśniających fenomen aktywności turystycznej. Tymczasem jest zupełnie inaczej. Pomimo pewnego postępu, jaki zanotowano w ostatnich latach, wyjaśnienie procesu kształtowania się („rodzenia się”) aktywności turystycznej oraz czynników, które ten proces determinują, nastęrcza badaczom wiele trudności. Wydaje się, że jest to spowodowane przede wszystkim niedoskonałością metodologii oraz ogromną różnorodnością stosowanych podejść badawczych. Mankamenty metodologiczne, dominacja sondaży, fragmentaryczność analizowanych zagadnień oraz bardzo ograniczone możliwości porównania badań prowadzonych przez różne ośrodki i instytucje naukowo-badawcze (lub poszczególnych autorów) sprawiają, że ich przydatność dla praktyki jest dosyć ograniczona.

Wszystkie wskazane wyżej przesłanki stanowiły podstawowy impuls do napisania tej książki oraz wyznaczają jej cele. Najważniejsze z nich to: wszechstronna analiza czynników determinujących aktywność turystyczną oraz identyfikacja i próba wyjaśnienia zróżnicowań społecznych i wykluczenia z uczestnictwa w turystyce, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów metodologicznych. Tak szerokie zamierzenia

badawcze znalazły wyraz w wielu celach częściowych pracy. Można je podzielić na dwie podstawowe kategorie: cele, które zrealizowano w oparciu o dostępną literaturę przedmiotu oraz cele, które możliwe były do zrealizowania tylko w drodze własnych badań empirycznych. Do pierwszej kategorii zaliczyć należy:

- analizę podstawowych metod i technik badania oraz sposobów określania aktywności turystycznej, jak również próbę wskazania pewnych sposobów udoskonalenia metodologii badań (co zrealizowano na podstawie analizy badań prowadzonych przez różne instytucje naukowo-badawcze w kilkunastu krajach świata);
- możliwie najpełniejszą identyfikację oraz szeroką charakterystykę uwarunkowań decydujących o poziomie i strukturze aktywności turystycznej oraz wynikających z tego zróżnicowań społecznych uczestnictwa w turystyce (co zostało zrealizowane za pomocą analizy wyników konkretnych badań prowadzonych przez różne polskie i zagraniczne instytucje oraz niezależnych badaczy);
- analizę aktywności turystycznej mieszkańców Polski oraz próbę jej porównania z mieszkańcami innych krajów Unii Europejskiej (do czego wykorzystano badania EUROSTAT-u oraz trzech najważniejszych polskich instytucji prowadzących badania na ten temat: Głównego Urzędu Statystycznego, Centrum Badania Opinii Społecznej oraz Instytutu Turystyki).

Natomiast druga kategoria celów pracy, związana jest z badaniami empirycznymi, w tym zwłaszcza z autorskim projektem badawczym „Funkcjonalna typologia uwarunkowań aktywności turystycznej oraz próba stworzenia modelu teoretycznego wyjaśniającego jej fenomen” (Nr 211/ITiR/2006), który realizowany był w latach 2006 i 2007 w Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie. W ramach tego projektu przeprowadzono badania na temat zróżnicowań społecznych uczestnictwa Polaków w wyjazdach wypoczynkowych. Najważniejszymi celami badań były:

- szczegółowa analiza wybranych 25 czynników determinujących wyjazdy wypoczynkowe oraz określenie ich wpływu na zróżnicowanie społeczne uczestnictwa w takich wyjazdach (za pomocą testu niezależności χ^2),
- ocena siły wpływu 13 najważniejszych determinant oraz próba ich hierarchizacji (za pomocą współczynnika korelacji rangowej Tau-B Kendalla),
- analiza współzależności (interakcji i swoistego „nakładania się”) determinant pod kątem zróżnicowania społecznego uczestnictwa w turystyce (poprzez analizę czynnikową oraz analizę skupień);
- analiza najważniejszych przyczyn niewyjeżdżania na wypoczynek (nazywanych w tej pracy inhibitorami aktywności turystycznej) oraz zróżnicowania ich znaczenia dla poszczególnych kategorii badanych (do analiz na ten temat wykorzystano test niezależności χ^2 , współczynnik korelacji rangowej Tau-B Kendalla, analizę czynnikową oraz analizę skupień).

Praca łączy zatem w sobie dwa podejścia badawcze: mikro i makro. Pierwsze zastosowano przy teoretycznych analizach fenomenu aktywności turystycznej, kiedy starano się pokazać, czym ona jest, jak się rodzi i jak manifestuje. W tej części pracy

podmiotem analiz byli więc turyści, wraz z ich turystycznymi zachowaniami. Posłużono się w niej metodą opisową. Natomiast podejście makro zastosowano w odniesieniu do badań nad uwarunkowaniami aktywności turystycznej ludności, dysproporcji uczestnictwa w turystyce oraz zjawiska wykluczenia z tego uczestnictwa (zarówno w części teoretycznej, jak i empirycznej). Tutaj podmiotem badań było całe społeczeństwo wraz z jego licznymi różnicowaniami. Wydaje się, że tylko taka konwencja badań pozwala z jednej strony wyjaśnić, czym jest aktywność turystyczna, z drugiej zaś — pokazać jej społeczne różnicowania w różnych przekrojach.

W niniejszej pracy aktywność turystyczna została ukazana na szerokim tle. Z uwagi na złożony charakter oraz wieloaspektowość badanego zjawiska, praca ma zdecydowanie interdyscyplinarny charakter. Oprócz nauk o kulturze fizycznej — w zależności od analizowanej w danym momencie problematyki — korzystano także z dorobku psychologii, socjologii, ekonomii oraz innych dyscyplin nauki. W pracy wykorzystano różnorodny materiał źródłowy i publikacje (książki i inne prace monograficzne, artykuły z czasopism naukowych, raporty, sprawozdania itd.). W wielu przypadkach ważnym źródłem informacji okazał się Internet, bez którego dotarcie do niektórych materiałów byłoby bardzo utrudnione (dotyczy to zwłaszcza tej części pracy, w której analizowano metodologię i wyniki badań empirycznych prowadzonych w kilkunastu krajach na całym świecie, które dosyć rzadko publikowane są w tradycyjnej formie)¹.

Książka składa się z sześciu rozdziałów. W pierwszym przedstawiono podstawowe pojęcia i definicje aktywności turystycznej, wskazano na jej rolę i miejsce we współczesnych wzorach konsumpcji, a także scharakteryzowano procesy okresowego „stawania się” oraz „bycia” turystą, jak również scharakteryzowano jego najważniejsze typy. Drugi rozdział poświęcony jest aspektom metodologicznym badań nad aktywnością turystyczną. Przedstawiono w nim historię takich badań w Polsce i na świecie (zwłaszcza w Europie) oraz dokonano szczegółowej analizy ich metodologii, wskazując na jej różnorodność oraz mankamenty. W szczególności podkreślono fakt, że wyniki różnych badań często trudno ze sobą porównać, co utrudnia nie tylko ich interpretację, ale także ich praktyczne wykorzystanie. Dlatego też w końcowej części rozdziału wskazano na pewne możliwości udoskonalenia i ujednoczenia badań, zwłaszcza w skali międzynarodowej. Rozdział trzeci zawiera analizę różnorodnych determinant aktywności turystycznej ludności. W odniesieniu do każdego spośród kilkudziesięciu analizowanych czynników wskazano konkretne badania potwierdzające jego wpływ na uczestnictwo w turystyce. W czwartym rozdziale dokonano charaktery-

¹ Warto w tym miejscu dodać, że aby uniknąć powtórzeń i ograniczyć tym samym objętość pracy, w dniu 25.07.2008 roku sprawdzono wszystkie cytowane w niej publikacje internetowe. Jeśli na wskazanej stronie internetowej w dalszym ciągu znajdował się cytowany materiał, to w tekście pracy nie podawano już daty dostępu i należy przyjąć, że była nią data 25.07.2008 r. Jeśli natomiast adres strony, na którym zamieszczona była publikacja został zmieniony, względnie zniknęła ona ze wskazanej strony (były zaledwie trzy takie przypadki) podano wcześniejszą datę dostępu.

styki aktywności turystycznej Polaków oraz porównano ją z poziomem i charakterem aktywności turystycznej mieszkańców UE. Wykorzystano do tego celu badania prowadzone przez najważniejsze polskie instytucje oraz EUROSTAT.

Kolejne dwa rozdziały mają charakter empiryczny. Zaprezentowano w nich analizy dotyczące determinant i zróżnicowania społecznej aktywności turystycznej na przykładzie wyjazdów wypoczynkowych w 2005 roku. Miały one na celu weryfikację hipotez wyłaniających się z dotychczasowych badań nad aktywnością turystyczną. Do obliczeń statystycznych wykorzystano dane pochodzące z badań Centrum Badania Opinii Społecznej. Pierwotnie (w 2003 roku) ośrodkowi temu zostały zlecone specjalne obliczenia. Badania te zostały powtórzone w 2006 roku, a zakres analiz został przez autora rozszerzony o problematykę współwystępowania i „nakładania się” determinant aktywności turystycznej, a także kwestię przyczyn niewyjeżdżania oraz zjawiska wykluczenia z uczestnictwa w turystyce. Oprócz technik statystycznych wykorzystanych w roku 2003 (test niezależności χ^2 i współczynnik korelacji rangowej Tau-B Kendalla), w 2006 roku zastosowano także analizę czynnikową oraz analizę skupień (w tej części pracy autor korzystał z konsultacji statystycznych dr. hab. Romualda Polczyka z Uniwersytetu Jagiellońskiego, któremu niniejszym pragnie złożyć serdeczne podziękowania).

Szczególnie interesujące (między innymi dlatego, że w tak szerokim zakresie zostały przeprowadzone chyba po raz pierwszy zarówno w Polsce, jak i za granicą) okazały się analizy dotyczące inhibitorów aktywności turystycznej² oraz wykluczenia z uczestnictwa w turystyce. Wykazały one, że dotychczasowa wiedza o osobach „nieaktywnych turystycznie” jest bardzo ograniczona, co odbija się negatywnie na funkcjonowaniu rynku turystycznego. Okazało się, że osoby takie nie stanowią prostego przeciwieństwa osób aktywnych turystycznie (tzn. że w turystyce uczestniczą głównie osoby dobrze zarabiające, wykształcone, mieszkające w miastach itd., a osoby nie uczestniczące w turystyce – to ludzie biedni, niewykształceni i mieszkający na wsi). Badania wykazały, że sprawa jest znacznie bardziej skomplikowana. Znaczenie każdego z dziesięciu analizowanych w tej pracy inhibitorów okazało się bardzo zróżnicowane w poszczególnych grupach badanych, a czynniki ekonomiczne – wbrew powszechnej opinii oraz wbrew wynikom większości badań – nie zawsze są najważniejsze.

Praca niniejsza, mimo że ma charakter monografii, z pewnością nie wyczerpuje tematu. Autor ma jednak nadzieję, że zaprezentowane w niej treści pozwolą lepiej zrozumieć fenomen aktywności turystycznej. Jeśli po przeczytaniu tej książki czytelnik uzna, że chociaż w części tak się właśnie stało, oznaczać to będzie, że jej cel został osiągnięty.

² Autor wprowadził pojęcie inhibitorów aktywności turystycznej, jako lepiej oddające powody nieuczestniczenia w wyjazdach turystycznych, niż terminy takie jak przyczyny czy bariery. Próba wprowadzenia tego terminu do fachowej literatury turystycznej została dosyć szeroko uzasadniona oraz poparta analizą literatury światowej na ten temat.

Rozdział IV

Aktywność turystyczna mieszkańców Polski w świetle badań polskich ośrodków badawczych

Genezę i rozwój badań nad aktywnością turystyczną mieszkańców Polski przedstawiono w rozdziale drugim (2.1.2). Zawiera on także wyniki wybranych badań, które pokazują, jak kształtowała się aktywność turystyczna Polaków w czterech ostatnich dekadach XX wieku. Natomiast w tym rozdziale zaprezentowane zostaną badania dotyczące 2005 roku, które zostały przeprowadzone przez trzy najważniejsze instytucje monitorujące aktywność turystyczną Polaków. Głównym jego celem jest bowiem analiza poziomu i struktury aktywności turystycznej Polaków oraz wskazanie różnic w metodologii badań, która w dużym stopniu wpływa na uzyskiwane przez te instytucje wyniki.

4.1. Analiza i próba porównania metod badawczych

Każda z instytucji, których wyniki badań przedstawiono w tym rozdziale ma duże doświadczenie w prowadzeniu badań aktywności turystycznej. W przypadku Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) oraz Instytutu Turystyki (IT) można je liczyć w dziesiątkach lat, zaś Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) prowadzi je regularnie od 1992 roku. Każda z tych instytucji stosuje odmienną metodologię badań, co sprawia, że porównanie uzyskiwanych przez nie wyników sprawia duże trudności. Patrząc na to jednak z drugiej strony, sytuacja taka sprawia, że – przy odpowiedniej wiedzy na temat różnicowań metodologicznych – możliwości analiz i oceny uczestnictwa Polaków w turystyce są w naszym kraju większe niż w krajach, gdzie badania takie są prowadzone tylko przez jedną instytucję.

Badania IT „Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku”

Instytut Turystyki jest najważniejszym ośrodkiem badawczym wyspecjalizowanym w badaniach turystycznych. Od samego początku⁸⁵⁰ statutowe zadania Instytutu w zasadzie nie uległy zmianie, a do najważniejszych należy prowadzenie badań na-

⁸⁵⁰ Instytut Turystyki został utworzony w 1972 roku, na podstawie Uchwały Nr 108 Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 1972 roku, gdzie w § 3 napisano, że „...do zadań Instytutu należy prowadzenie badań naukowych związanych z turystyką i wypoczynkiem oraz współudział we wdrażaniu wyników tych badań, współdziałanie w tym zakresie z innymi placówkami oraz kształcenie i doskonalenie kadr specjalistów w zakresie turystyki”. Na podstawie informacji zawartej na stronie internetowej IT: <http://www.intur.com.pl/instytut.htm>.

ukowych, prac badawczo-rozwojowych oraz opracowywanie ekspertyz, analiz i prognoz zleconych przez centralne i terenowe organy administracji państwowej, przedsiębiorstwa, organizacje i inne jednostki prowadzące działalność w sferze turystyki, a także prowadzenie ośrodka informacji naukowej i działalność wydawnicza. Instytut Turystyki jest jedyną w naszym kraju jednostką badawczo-rozwojową stale prowadzącą interdyscyplinarne, kompleksowe badania w zakresie turystyki. W 2005 roku funkcjonował jako jednostka samofinansująca się i działająca na zasadach określonych w ustawie o jednostkach badawczo-rozwojowych⁸⁵¹, natomiast w 2007 roku został przekształcony w spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością, nad którą nadzór właścicielski sprawuje Minister Skarbu⁸⁵². W okresie swojej trzydziestoletniej działalności Instytut wykonał wiele prac i projektów badawczych, których odbiorcami byli: rząd Polski, organizacje krajowe i regionalne oraz przedsiębiorstwa turystyczne. Instytut Turystyki wykonuje rocznie ponad 100 opracowań i ekspertyz dotyczących krajowego i zagranicznego ruchu turystycznego, uczestniczy w rządowym Programie Badań Statystyki Publicznej, realizując coroczne badania statystyczne i analizy turystyki w Polsce. Dotyczy to także badań aktywności turystycznej Polaków, które – na zlecenie instytucji rządowych odpowiedzialnych w danym momencie za politykę turystyczną w Polsce (obecnie – tj. od lipca 2007 roku – jest to Ministerstwo Sportu i Turystyki) – realizowane są od 1974 roku.

Cytowane w tej części pracy badania „Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku”⁸⁵³, przeprowadzono w styczniu 2006 roku. Jako metodę badawczą zastosowano sondaż w miejscu zamieszkania respondentów, przy użyciu specjalnie skonstruowanego kwestionariusza ankiety⁸⁵⁴. Badania zrealizowano na reprezentatywnej próbie mieszkańców Polski w wieku 15 i więcej lat, dobranej w sposób adresowo-losowy, z uwzględnieniem adresów rezerwowych. Doboru próby dokonano poprzez losowanie warstwowo-proporcjonalne ze zbioru adresów GUS. Podstawę stanowiło 98 warstw, które utworzono na bazie 49 byłych województw w taki sposób, że każde z nich było reprezentowane przez dwie warstwy: miejską i wiejską. Uznano, że utworzenie warstw według dawnych województw zapewni bardziej równomierny

⁸⁵¹ Dz.U. 2001, Nr 33 poz. 388. Obwieszczenie Marszałka Sejmu RP z dnia 20 marca 2001 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o jednostkach badawczo-rozwojowych.

⁸⁵² Por. Instytut Turystyki Sp. z o.o., [w:] Wiadomości Turystyczne nr 142 (16), sierpień 2007, s. 4.

⁸⁵³ Badania wykonano na zlecenie Departamentu Turystyki Ministerstwa Gospodarki, w ramach Programu Badań Statystycznych Statystyki Publicznej – temat nr 1.30.06(085) „Aktywność turystyczna Polaków”, Raport z badań został opublikowany w pracy: Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 2006. Praca dostępna też na stronie: <http://www.mg.gov.pl/Wiadomosci/Turystyka/uczestnictwo+2005.htm>.

⁸⁵⁴ Przeprowadzono je w oparciu o metodologię wykorzystywaną od 1996 roku, co stwarza możliwości porównań w układzie dynamicznym. Badania wykonywane są cały czas na reprezentatywnych i podobnych pod względem wielkości próbach badawczych, a kwestionariusz wywiadu ulegał tylko niewielkim modyfikacjom (był jedynie rozszerzany).

rozkład terytorialny wylosowanej próby, niż gdyby uwzględnić obecny podział administracyjny. Liczba wylosowanych mieszkańców z danej warstwy była proporcjonalna do liczby mieszkańców w warstwie.

Ze względu na różnice w strukturze zaludnienia gmin miejskich i wiejskich, zastosowano odmienne metody losowania w obu rodzajach warstw. W pierwszym etapie, z wszystkich warstw wylosowano odpowiednią liczbę gmin wiejskich i miejskich. Następnie w gminach wiejskich wybrano losowo jeden rejon spisowy, w nim jeden obwód spisowy, a w nim pięć mieszkańców do ankietyzacji. Natomiast w gminach miejskich losowano pięć rejonów spisowych, a potem w każdym z nich jeden obwód spisowy oraz jedno mieszkanie. Po dokonaniu losowania z 98 warstw, uzyskaną próbę adresową odniesiono do aktualnych danych statystycznych dotyczących struktury ludności w obecnych województwach. Ostatecznie w ramach badań zrealizowano 4 067 ankiet, a stopień realizacji próby wyniósł 67,8% (pierwotnie zakładano przebadanie około 6000 osób). Maksymalny statystyczny błąd pomiaru wynosi 1,6%, przy wiarygodności 0,95. Bezpośrednim wykonawcą badań terenowych (ankietyzacji) był TNS OBOP⁸⁵⁵.

Głównym celem badań było określenie uczestnictwa mieszkańców Polski w wyjazdach turystycznych w 2005 roku, z uwzględnieniem dynamiki zjawiska w ostatnich pięciu latach. W badaniach posłużono się oficjalną definicją turystyki zatwierdzoną przez Światową Organizację Turystyki, która zalecana jest także przez instytucje Unii Europejskiej⁸⁵⁶. W badaniach brano pod uwagę krótko- i długookresowe wyjazdy krajowe i zagraniczne. W odniesieniu do każdego z nich analizowano między innymi: cele wyjazdów, sposoby ich organizacji, rodzaje wykorzystywanych miejsc noclegowych i środków transportu, sezonowość, kierunki wyjazdów itp. W badaniach interesowano się wyłącznie podróżami turystycznymi, przyjmując, że są nimi wyjazdy łączące się z co najmniej jednym noclegiem poza miejscem zamieszkania, które podejmowane są zarówno w celach nazywanych typowo turystycznymi (wypoczynkowych, rekreacyjnych i poznawczych), jak i zawodowych (delegacja, załatwianie interesów), religijnych, rodzinnych i leczniczych (pobyty w sanatorium). Powrót z podróży musiał nastąpić między 1 stycznia a 31 grudnia 2005 roku.

W badaniach tych po raz pierwszy uwzględniono także podróże zagraniczne, podczas których korzystano z więcej niż 90 noclegów (ale nie więcej niż 365). Osobno analizowano wyjazdy krótkookresowe (1–3 noclegów) oraz długookresowe (co najmniej cztery noclegi). Główną kategorią poddaną analizom było uczestnictwo w wyjazdach. Poziom aktywności turystycznej oznacza więc procentowy udział badanych w co najmniej jednym branych w danym momencie pod uwagę wyjeździe turystycz-

⁸⁵⁵ TNS OBOP, czyli Ośrodek Badania Opinii Publicznej, jest najstarszym instytutem badawczym w Polsce. Funkcjonuje na rynku już od ponad 40 lat. Od 1998 roku należy do międzynarodowej grupy badawczej TNS, będącej jedną z największych organizacji zajmujących się komunikacją marketingową na świecie.

⁸⁵⁶ Była już cytowana w pierwszym rozdziale tej pracy.

nym. Aby dokładniej określić poziom aktywności turystycznej osób wyjeżdżających, zastosowano kategorię częstotliwości wyjazdów. W odniesieniu do danej populacji jest to średnia liczba wyjazdów przypadająca na jedną wyjeżdżającą osobę w okre-

Tab. 4.1. Formularz metodologiczny badań Instytutu Turystyki „Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku”

Kategoria	Charakterystyka
1. Kiedy przeprowadzono badania?	W styczniu 2006 roku.
2. Jaką techniką prowadzone były badania (telefon, osobiście, komputer)?	Osobiście.
3. Wielkość próby badawczej?	4067.
4. Sposób doboru próby badawczej.	W załączeniu.
5. Gdzie prowadzono ankietyzację?	W domu respondenta.
6. Kto fizycznie prowadził badania; czy ankietrzy byli wcześniej przeszkoleni i czy jest to stała ekipa, czy dobierana w sposób doraźny?	Stali przeszkoleni zespół ankietrzy.
7. Czy badano konkretne osoby, czy gospodarstwa domowe?	Osoby.
8. Czy określono z góry wiek respondentów, tzn. czy go w jakiś sposób ograniczano, badając np. tylko osoby w wieku od 15 do 70 lat?	15 i więcej lat.
9. Czy próba badawcza jest stała? Jeśli tak, to ile razy w ciągu miesiąca oraz w ciągu roku poddawana jest ankietyzacji?	Nie.
10. Dlaczego badania zostały przeprowadzone?	
11. Reprezentacyjność badań?	Bardzo duża.
12. Jakie wyjazdy brano pod uwagę?	W załączeniu.
13. Czy brano pod uwagę wyjazdy łączące wypoczynek z zarobkowaniem ?	Nie były brane pod uwagę wyjazdy, których głównym celem było podjęcie sezonowej lub dorywczej pracy.
14. Czy brano pod uwagę także wyjazdy biznesowe, na konferencje itd.?	Tak.
15. Czy brano pod uwagę wyjazdy religijne (pielgrzymki, oazy)?	Tak.
16. Czy uwzględniono odpowiedzi wszystkich badanych?	Tak.
17. Jakim błędem losowym obciążone są wyniki badań?	W załączeniu.
18. Jakie inne rodzaje błędów mogły wpłynąć na wyniki?	Nie wiem.
19. W jakiej kolejności zadawano pytania?	Według ankiety.
20. Kto finansował badania?	Ministerstwo Gospodarki, Departament Turystyki.
21. Proszę też o podanie innych informacji na temat metodologii badań, które Państwa zdaniem mogą mieć znaczenie.	Brak.

Źródło: Opracowanie własne. Kwestionariusz wypełniła osoba odpowiedzialna za przeprowadzenie badań z ramienia Instytutu Turystyki (Jerzy Łaciak).

ślonym czasie (np. w ciągu roku). Podstawowe informacje o zastosowanych metodach i technikach badawczych zawiera specjalny 21-punktowy „formularz metodologiczny” (tab. 4.1), o wypełnienie którego poproszono osobę bezpośrednio odpowiedzialną za realizację badań (takie same formularze wypełniały odpowiednie osoby reprezentujące GUS i CBOS).

Badania GUS

„Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku”

Główny Urząd Statystyczny jest centralnym organem administracji państwowej, zajmującym się zbieraniem informacji statystycznych na temat większości dziedzin życia publicznego, któremu podlegają wojewódzkie urzędy statystyczne oraz inne jednostki zaangażowane z gromadzenie, przetwarzania i udostępnianie oficjalnych danych statystycznych⁸⁵⁷. GUS jest powszechnie znaną instytucją, dlatego też nie ma chyba potrzeby – tak jak w przypadku IT i CBOS – szerszego jej przedstawiania w tej pracy⁸⁵⁸. Prezentowane w tej części pracy badania zostały opublikowane w raporcie „Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku”⁸⁵⁹. Przeprowadzono je w październiku 2005 roku, w ramach cyklu badań modułowych, na próbie osób biorących udział w badaniach budżetów gospodarstw domowych. Zastosowana przez GUS metodologia stwarza możliwość wykorzystania ich (po raz pierwszy) w rachunku satelitarnym turystyki, w pracach nad strategią rozwoju turystyki i w wielu innych analizach dotyczących turystyki i wypoczynku w Polsce⁸⁶⁰. Według informacji GUS, badania są zgodne z zaleceniami Unii Europejskiej, dotyczącymi metodologii badań popytu turystycznego.

Badania dotyczyły uczestnictwa w turystyce w okresie od 1 października 2004 roku do 30 listopada 2005 roku i miały na celu kompleksową diagnozę poziomu i struktury aktywności turystycznej mieszkańców Polski, po to, aby po udostępnieniu uzyskanych wyników branża turystyczna mogła wykorzystać tę wiedzę w tworzeniu produktów odpowiadających potrzebom rynku. W szczególności chodziło o poznanie

⁸⁵⁷ Ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz. U. z dnia 31 lipca 1995 r.).

⁸⁵⁸ Warto jednak wspomnieć, że GUS został powołany jeszcze przed ogłoszeniem niepodległości Państwa Polskiego 13 lipca 1918 roku (na mocy Specjalnego Reskryptu Rady Regencyjnej Królestwa Polskiego, opublikowanego w Monitorze Polskim). Cyt za: oficjalną stroną internetową GUS: http://www.stat.gov.pl/gus/3269_PLK_HTML.htm.

⁸⁵⁹ Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku, GUS, Warszawa 2006. Raport dostępny na stronie: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xber/gus/PUBL_turystyka_wypoczynek_2005.pdf.

⁸⁶⁰ Badanie zostało przygotowane w Wydziale Statystyki Ochrony Zdrowia, Kultury Fizycznej i Turystyki Departamentu Statystyki Usług. Algorytm uogólniania wyników badania opracował Bronisław Lednicki. Raport z badań opracował zespół: Teresa Buczak (GUS), Ewa Dziedzic (SGH) i Ewa Malesa (GUS).

sposobów spędzenia czasu wolnego, preferencji wypoczynkowych oraz ocenę poziomu uczestnictwa gospodarstw domowych i ich członków w wyjazdach turystycznych. W badaniach interesowano się także wielkością wydatków, przyczynami nieuczestniczenia w wyjazdach oraz planami urlopowymi na okres dwóch kolejnych lat. Dodatkowo, po raz pierwszy od wielu lat, podjęto próbę ustalenia poziomu wyposażenia gospodarstw domowych w sprzęt turystyczny oraz oszacowania wydatków poniesionych w ostatnim roku na zakup i konserwację tego sprzętu.

Podobnie jak w przypadku badań Instytutu Turystyki, posłużono się oficjalną i zalecaną przez UNWTO definicją turystyki. W badaniu uwzględniano wyjazdy do uzdrowisk, związane z leczeniem sanatoryjnym. Natomiast nie brano pod uwagę wyjazdów, które łączyły się z pracą lub nauką poza miejscem stałego zamieszkania (np.: dojazdy ucznia lub studenta do szkoły) oraz wyjazdów związanych z pobytem w szpitalu w innej miejscowości niż miejsce zamieszkania, a także wyjazdów wynikających ze specyfiki pracy (np. marynarzy, pilotów, kierowców oraz wyjazdy na kontrakty za granicę). Badaniami objęto cztery podstawowe rodzaje wyjazdów: krajowe wyjazdy długoterminowe (5 i więcej dni, czyli min. 4 noclegi), krajowe wyjazdy krótkoterminowe (2–4 dni, czyli 1–3 noclegi) oraz wyjazdy zagraniczne, zarówno długie (2 i więcej dni, czyli minimum 1 nocleg), jak i krótkie (jednodniowe, bez noclegu). Najszerszy zakres analiz dotyczył wyjazdów długoterminowych i zagranicznych. Dla każdego z nich przygotowano oddzielny kwestionariusz wywiadu. Krajowe wyjazdy krótkoterminowe respondenci opisywali odrębnie, w węższym zakresie (10 wyjazdów), a w przypadku beznoclegowych wyjazdów zagranicznych ograniczono się wyłącznie do określenia ich liczby oraz szacunkowych wydatków.

Podstawową metodą zdobywania informacji był wywiad bezpośredni realizowany przez ankierów biorących wcześniej udział w badaniu budżetów gospodarstw domowych. Pozwoliło to na wykorzystanie pewnych informacji zdobytych wcześniej (np. w odniesieniu do grup kwintylowych dochodów⁸⁶¹). Do badań zaklasyfikowano 4041 gospodarstw domowych, z czego tylko 35 gospodarstw nie zostało w badaniach uwzględnionych (26 odmówiło przystąpienia do badania, pozostałe kwestionariusze miały wady). W wywiadach indywidualnych uzyskano informacje o 3608 wyjazdach turystycznych, w tym 2439 krajowych wyjazdach długoterminowych oraz 520 wyjazdach zagranicznych. Według GUS, zastosowana metoda doboru próby pozwala uogólniać wyniki badań na wszystkie polskie gospodarstwa domowe oraz ich członków⁸⁶².

⁸⁶¹ Grupy kwintylowe zostały utworzone na podstawie informacji o wysokości dochodu rozporządzalnego przypadającego na osobę w gospodarstwie domowym, którą uzyskano z badania budżetów gospodarstw domowych. Listę członków wszystkich gospodarstw domowych, po uprzednim uporządkowaniu według rosnących wartości dochodu, podzielono na 5 równych części, które stanowią poszczególne grupy kwintylowe. Skrajne wartości dochodów w każdej grupie tworzą granice przedziałów i zostały określone na podstawie danych empirycznych.

⁸⁶² Czyli – według informacji GUS – na 13338 tysiące gospodarstw domowych oraz na 37731 tysiące osób. *Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 26.*

Badaniem ankietowym, w oparciu o podstawowy formularz DS51G (scharakteryzowany poniżej) objęto łącznie 4006 gospodarstw domowych oraz 12444 osób – członków tych gospodarstw.

Podstawowymi narzędziami badawczymi były dwa kwestionariusze. Pierwszym z nich był „*Kwestionariusz gospodarstwa domowego DS-51G*”, który składał się z 8 części (działów) i skierowany był do gospodarstw domowych jako całości. Trzy pierwsze części obejmowały pytania dotyczące charakterystyki gospodarstwa domowego (skład osobowy, główne źródło utrzymania gospodarstwa, dane społeczno-demograficzne jego członków, źródła utrzymania oraz wykonywany zawód itd.). Pytania w czwartej części dotyczyły preferowanych form wypoczynku oraz planowanego sposobu spędzania urlopu w ciągu najbliższych 2 lat. Każda z osób powyżej siódmego roku życia została poproszona o wskazanie najchętniej podejmowanych form spędzania czasu wolnego. Piąta część kwestionariusza dotyczyła wyposażenia gospodarstwa domowego w sprzęt turystyczny oraz wydatków poniesionych na ten cel w ciągu roku poprzedzającego badanie. Dla niniejszego opracowania najważniejsze znaczenie miały pytania zawarte w części szóstej i siódmej. Pierwsza z nich dotyczyła uczestnictwa w krajowych i zagranicznych wyjazdach turystycznych oraz – w przypadku ich braku – informacji o podstawowych przyczynach takiej sytuacji⁸⁶³. Siódma część kwestionariusza dotyczyła krajowych wyjazdów krótkoterminowych, a respondentów pytano o takie zagadnienia, jak: czas trwania wyjazdu, odległość miejsca docelowego, cel wyjazdu, zakupione usługi, wykorzystany środek transportu, wykorzystaną bazą noclegową oraz szacunkowe wydatki poniesione w związku z tym wyjazdem. Ostatni, ósmy dział ankiety poświęcono przyjazdom do badanego gospodarstwa domowego, a więc nie dotyczył on zagadnień analizowanych w tej pracy⁸⁶⁴.

Drugim narzędziem badawczym był „*Kwestionariusz indywidualny wyjazdu DS-51P*”, który składał się z trzech części i wypełniany był odrębnie dla każdego wyjazdu długoterminowego (krajowego i zagranicznego). Pierwsza jego część dotyczyła osób uczestniczących w wyjeździe, zaś druga jego charakterystyki: sposobu organizacji wyjazdu oraz rodzaju usług zakupionych u pośrednika, środków transportu wykorzystywanych zarówno na dojazd, jak i w miejscu docelowym, obiektów noclegowych, z jakich korzystano podczas wyjazdu, celu i formy wyjazdu, odległości miejsca będącego celem wyjazdu od miejsca zamieszkania, a w przypadku wyjazdu zagranicznego – kraju docelowego. Pytano także o sposób spędzania czasu wolnego, szacunkową

⁸⁶³ Pytano także o uczestnictwo w wyjazdach zagranicznych jednodniowych oraz wydatkach związanych z uczestnictwem w turystyce, jednak te zagadnienia wykraczają poza zakres tego opracowania.

⁸⁶⁴ Problematyka ta pojawiła się w badaniach gospodarstw domowych GUS po raz pierwszy. Przedmiotem analiz uczyniono przyjazdy gości do gospodarstwa domowego połączone z noclegiem (opis takich wizyt ujęto w ostatnim dziale formularza DS.-51G). Respondentów zapytano, czy w ciągu roku poprzedzającego wywiad gospodarstwo przyjmowało gości, a jeśli tak, to ile było takich przyjazdów, skąd przyjechali goście (z kraju czy z zagranicy), kim były osoby odwiedzające (rodzina, znajomymi, inni) oraz jak długo trwał ich pobyt (liczba noclegów). Jeżeli osoby odwiedzające przyjechały z zagranicy, pytano także o kraj w jakim mieszkają na stałe.

Tab. 4.2. Formularz metodologiczny badań Głównego Urzędu Statystycznego „Turystyka w gospodarstwach domowych w 2005 roku”

Kategoria	Charakterystyka
1. Kiedy przeprowadzono badania?	3.10.2005 – 17.10.2005 r.
2. Jaką techniką prowadzone były badania (telefon, osobiście, komputer)?	Wywiad przeprowadzony osobiście przez ankietera.
3. Wielkość próby badawczej?	4041 gospodarstw domowych, 12444 osób – członków tych gospodarstw.
4. Sposób doboru próby badawczej.	Badanie było prowadzone na podpróbie gospodarstw domowych uczestniczących w badaniach budżetów gospodarstw domowych w 3 kwartale 2005 r. Opis metody doboru próby do badania budżetów gospodarstw znajduje się w pracy „Budżety gospodarstw domowych w 2005 r.”.
5. Gdzie prowadzono ankietyzację?	W domu respondenta.
6. Kto fizycznie prowadził badania; czy ankieterzy byli wcześniej przeszkoleni i czy jest to stała ekipa, czy dobierana w sposób doraźny?	Przeszkoleni ankieterzy, którzy na stałe zajmują się prowadzeniem wywiadów w gospodarstwach domowych. Każdy wojewódzki US ma własną sieć ankieterów.
7. Czy badano konkretne osoby, czy gospodarstwa domowe?	Badano gospodarstwa i osoby. W badaniu wykorzystano dwa kwestionariusze – jeden dotyczył gospodarstwa domowego i wszystkich jego członków (DS.-51G). Drugi wypełniany był dla poszczególnych osób z gospodarstwa, które w okresie objętym badaniem uczestniczyły w wyjeździe turystycznym połączonym z noclegiem (DS.-51I). Kwestionariusz indywidualny wyjazdu wypełniano odrębnie dla każdego wyjazdu krajowego trwającego 5 i więcej dni oraz zagranicznego trwającego 2 dni i dłużej.
8. Czy określono z góry wiek respondentów, tzn. czy go w jakiś sposób ograniczono, (np. badając tylko osoby w wieku od 15 do 70 lat)?	Nie ograniczono wieku badanych osób. Zgodnie z instrukcją, wywiad powinien być przeprowadzany z głową gospodarstwa domowego, współmałżonkiem lub inną osobą wchodzącą w skład gospodarstwa domowego, najlepiej zorientowaną w wyjazdach turystycznych rodziny. Odpowiedzi należało w miarę możliwości uzyskać indywidualnie od każdej osoby powyżej 7 lat (jeśli zdaniem rodziców dziecko nie jest w stanie udzielić wiarygodnej odpowiedzi, to udzielali jej rodzice). W przypadku dzieci do 7 lat wywiad przeprowadzano z rodzicami lub opiekunami.
9. Czy próba badawcza jest stała? Jeśli tak, to ile razy w ciągu miesiąca oraz w ciągu roku poddawana jest ankietyzacji?	Badanie jest realizowane raz na 3–4 lata. Próba nie jest stała. W próbie znajdują się te gospodarstwa domowe, które brały udział w badaniu budżetów gospodarstw domowych w trzecim kwartale danego roku.

10. Dlaczego badania zostały przeprowadzone?	Są to cykliczne badania strony popytowej turystyki prowadzone od 1995 roku, w pełni zgodne z zaleceniami Unii Europejskiej. Celem badań jest m.in. poznanie sposobów spędzania czasu przeznaczonego na wypoczynek, ocena stopnia uczestnictwa gospodarstw domowych i ich członków w wyjazdach turystycznych oraz oszacowanie poziomu wydatków przeznaczonych na ten cel. Uogólnione wyniki badania są wykorzystywane w rachunku satelitarnym turystyki (oszacowanie popytu rezydentów).
11. Reprezentacyjność badań?	Jest to badanie reprezentacyjne, a jego wyniki są uogólniane na całą zbiorowość gospodarstw domowych w Polsce.
12. Jakie wyjazdy brano pod uwagę?	Wszystkie rodzaje wyjazdów (jednodniowe, 2–4 dniowe, 5 dni i dłużej). Szczegółowo opisane są tylko wyjazdy połączone z noclegiem.
13. Czy brano pod uwagę wyjazdy łączące wypoczynek z zarobkowaniem?	W badaniu wykluczano wyjazdy wiążące się z pracą lub nauką poza miejscem stałego zamieszkania oraz wyjazdy wynikające ze specyfiki pracy (np. marynarzy, pilotów, konduktorów) oraz wyjazdy na kontrakty za granicę. W ankiecie nie pytano o zarobkowanie podczas wyjazdów turystycznych, a respondent podawał główny cel wyjazdu. W związku z tym istnieje możliwość wystąpienia sytuacji łączenia wyjazdu turystycznego z zarobkowaniem pod warunkiem, że główny cel wyjazdu był turystyczny.
14. Czy brano pod uwagę także wyjazdy biznesowe, na konferencje itd.?	Tak.
15. Czy brano pod uwagę wyjazdy religijne (pielgrzymki, oazy itd.)?	Tak.
16. Czy uwzględniono odpowiedzi wszystkich badanych?	Tak.
17. Jakim błędem losowym obciążone są wyniki badań?	Trudno powiedzieć w odniesieniu do całego badania. Ze względu na ogromną ilość zmiennych w badaniu, tablice precyzji są liczone tylko dla wybranych wyników.
18. Jakie inne rodzaje błędów mogły wpłynąć na wyniki?	Podobne jak we wszystkich badaniach reprezentacyjnych.
19. W jakiej kolejności zadawano pytania?	W pierwszej kolejności jest wypełniany kwestionariusz DS.-51G (pytania zgodnie z kolejnością w ankiecie), a następnie dla wyjazdów wymienionych w dziale 6.
20. Kto finansował badania?	GUS.
21. Proszę też o podanie innych informacji na temat metodologii badań, które Państwa zdaniem mogą mieć znaczenie.	Brak.

Źródło: Opracowanie własne. Kwestionariusz wypełniła osoba odpowiedzialna za przeprowadzenie badań z ramienia Głównego Urzędu Statystycznego (Teresa Buczak).

wysokość wydatków poniesionych w związku z wyjazdem oraz o dofinansowanie wyjazdu z innych źródeł. W części trzeciej znalazły się pytania dotyczące technicznej strony realizacji bądź przyczyn nieprzeprowadzenia wywiadu.

Bardzo istotną – z metodologicznego punktu widzenia – różnicą w stosunku do dwóch pozostałych analizowanych w tym rozdziale badań (IT oraz CBOS) jest to, że w badaniach GUS wprowadzono **rozgraniczenie na wyjazd turystyczny i podróż turystyczną**. Przyjęto, że termin „wyjazd” odnosił się do gospodarstw domowych i oznaczał opuszczenie miejsca zamieszkania przez co najmniej jednego członka gospodarstwa w celu turystycznym. W przypadku wyjazdów więcej niż jednego członka gospodarstwa domowego, czyli wyjazdów wieloosobowych, ich cechą była realizacja wspólnego programu turystycznego poza domem. Natomiast termin „podróż” odnosił się do poszczególnych członków gospodarstwa. Zgodnie z powyższym, w przypadku wyjazdów jednoosobowych – jeden wyjazd oznaczał jedną podróż. Pod pojęciem wyjazdu krajowego rozumiano wyjazd, podczas którego uczestnicy wszystkie noce spędzili w kraju⁸⁶⁵ natomiast jako zagraniczny traktowano wyjazd, podczas którego przynajmniej jedną noc spędzano za granicą. Wyjazdy mieszane, to takie, podczas których podróżujący nocowali zarówno w kraju, jak i za granicą. Długość wyjazdu gospodarstwa domowego oznaczała liczbę dni pobytu poza miejscem zamieszkania osoby najdłużej przebywającej poza domem, zaś liczbę noclegów wyliczano mnożąc liczbę noclegów przez liczbę osób uczestniczących w wyjazdach (zaliczano do nich również noce spędzone w podróży na statku, promie, w autokarze). Jako kraj docelowy przyjęto ten kraj, w którym spędzono najwięcej nocy. Więcej informacji o zastosowanych metodach i technikach badawczych zawiera „formularz metodologiczny” (tab. 4.2).

Badania CBOS „Urlopy 2005”

Centrum Badania Opinii Społecznej jest wyspecjalizowanym ośrodkiem prowadzącym reprezentatywne dla społeczeństwa polskiego badania sondażowe na temat ważnych problemów społeczno-politycznych i gospodarczych. CBOS, który powstał w 1982 roku na mocy specjalnej ustawy⁸⁶⁶, w 1997 roku uzyskał status niezależnej fundacji wyspecjalizowanej w prowadzeniu badań społecznych na użytek publiczny. Zgodnie z ustawą do podstawowych zadań CBOS należy⁸⁶⁷:

- inspirowanie, organizowanie i prowadzenie prac dotyczących badania opinii społecznej;

⁸⁶⁵ Jeśli uczestnicy jednego wyjazdu nocowali wyłącznie w kraju, a w ciągu dnia w ramach wybieczek przekraczali granicę, to wyjazd taki traktowany był jako jeden wyjazd krajowy, a wspomniane „wypadki” za granicę zaliczone zostały do zagranicznych wyjazdów beznoclegowych.

⁸⁶⁶ Ustawa z 20.02.1997 o fundacji Centrum Badania Opinii Społecznej (Dz.U. Nr 30 z 28.03.1997, poz. 163, art. 4.1.

⁸⁶⁷ Cyt. za: <http://www.cbos.pl/PL/Ofirmie/fundacja.shtml>.

- gromadzeniu, opracowywanie i udostępnianie danych z badań opinii społecznej;
- upowszechnianie w społeczeństwie wiedzy o stanie i tendencjach zmian opinii społecznej;
- prowadzenie działalności wydawniczej i szkoleniowej, związanej z realizacją zadań.

Rocznie CBOS publikuje ponad 200 raportów z badań poruszających istotne dla społeczeństwa polskiego problemy (wydaje też publikacje monograficzne i książkowe). Syntezę najważniejszych wyników badań przeglądowych można znaleźć w serii „Opinie i Diagnozy” (w wersji anglojęzycznej „*Polish Public Opinion*”). Od wielu lat CBOS realizuje sondaż „Aktualne problemy i wydarzenia”, który w zależności od potrzeb uzupełniany jest przez badania jednorazowe. Prowadzone są też badania na zlecenie różnych instytucji społecznych i firm prywatnych. CBOS zatrudnia kilkudziesięciu socjologów, ekonomistów, statystyków i informatyków, charakteryzujących się dużym doświadczeniem i szerokim zakresem kompetencji. Do specjalnych projektów angażowani są również wybitni eksperci z danej dziedziny. Nad planami i jakością prowadzonych przez CBOS prac badawczych czuwa Rada Fundacji, w której reprezentowani są fachowcy z siedmiu instytucji akademickich oraz przedstawiciele Sejmu, Senatu, Premiera i Prezydenta RP. Atutem CBOS jest jedna z największych w Polsce sieci ankierskich oraz profesjonalna kontrola jakości badań, która prowadzona jest zarówno przez własną komórkę, jak i przez niezależny audyt zewnętrzny⁸⁶⁸.

Badania „Urlopy 2005” zostały zrealizowane w ramach ogólnopolskiego, cyklicznie prowadzonego projektu „Aktualne problemy i wydarzenia”, w którym ujęta jest także problematyka uczestnictwa w wyjazdach wypoczynkowych. CBOS nie opublikował odrębnego raportu z tych badań, natomiast uwzględnił je w niewielkim kilkunastostronicowym raporcie prezentującym wyniki z badań wykonywanych przez tę instytucję w latach 1992–2005⁸⁶⁹. Raport ten zawiera jednak tylko podstawowe i zbiorczo zaprezentowane informacje, które pozwalają jedynie na ogólną charakterystykę uczestnictwa w wyjazdach wypoczynkowych, natomiast są niewystarczające do przeprowadzenia szczegółowych analiz czynników determinujących uczestnictwo oraz zjawisko wykluczenia z udziału w wyjazdach. Dlatego też na podstawie danych rzeczywistych pochodzących z tego badania przeprowadzono własne obliczenia, które zostały zaprezentowane w dwóch kolejnych rozdziałach tej książki. Badania zostały przeprowadzone na reprezentatywnej dla ogółu dorosłych mieszkańców Polski próbie liczącej 1026 osób, która została dobrana w sposób losowy, a operatem losowania respondentów był zbiór PESEL. Procedura doboru próby badawczej została szerzej przedstawiona w kolejnym rozdziale tej pracy. Aby zapewnić poszczególnym katego-

⁸⁶⁸ Dzięki rzetelnym procedurom kontroli, CBOS posiada aktualny certyfikat „*Gwarancja jakości pracy ankierskiej*”, przyznawany przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku. Tę ostatnią informację, a także inne przedstawione wyżej zaczerpnięto z oficjalnej strony internetowej CBOS – <http://www.cbos.pl/PL/Ofirmie/fundacja.shtml>.

⁸⁶⁹ http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2005/K_185_05.PDF.

riom analitycznym statystycznie wiarygodną liczebność, wyniki poddane zostały procedurze ważenia. Podstawowe informacje o zastosowanych w badaniu „Urlopy 2005” metodach i technikach badawczych zawiera „formularz metodologiczny”, przedstawiony w tabeli 4.3.

Tab. 4.3. Formularz metodologiczny badań Centrum Badania Opinii Społecznej „Urlopy 2005”

Kategoria	Charakterystyka
1. Kiedy przeprowadzono badania?	11–14 listopada 2005 r.
2. Jaką techniką prowadzone były badania (telefon, osobiście, komputer)?	Wywiad kwestionariuszowy „face to face”.
3. Wielkość próby badawczej?	1026 osób.
4. Sposób doboru próby badawczej.	Ogólnopolska reprezentatywna próba losowa dorosłych mieszkańców kraju z operatu PESEL.
5. Gdzie prowadzono ankietyzację?	W mieszkaniu respondenta.
6. Kto fizycznie prowadził badania; czy ankietrzy byli wcześniej przeszkoleni i czy jest to stała ekipa, czy dobiekana w sposób doraźny?	Stala, doświadczona, przeszkolona ekipa ankietników CBOS.
7. Czy badano konkretne osoby, czy gospodarstwa domowe?	Konkretne osoby.
8. Czy określono z góry wiek respondentów, tzn. czy go w jakiś sposób ograniczono, badając np. tylko osoby w wieku od 15 do 70 lat?	Dolna granica wieku – ukończone 18 lat, górnej nie ma.
9. Czy próba badawcza jest stała? Jeśli tak, to ile razy w ciągu miesiąca oraz w ciągu roku poddawana jest ankietyzacji?	Każdorazowo do sondażu losuje się nową próbę.
10. Dlaczego badania zostały przeprowadzone?	Zgodnie z naszą działalnością statutową co miesiąc przeprowadzamy badanie przeglądowe. Temat wypoczynku wakacyjnego jest tematem powtarzalnym.
11. Reprezentacyjność badań?	Próba jest reprezentatywna dla dorosłych obywateli pod względem kilku parametrów: miejscowość zamieszkania, wiek, płeć, wykształcenie, grupa społeczno-zawodowa.
12. Jakie wyjazdy brano pod uwagę?	Patrz kwestionariusz, pytanie 62.
13. Czy brano pod uwagę wyjazdy łączące wypoczynek z zarobkowaniem?	Z pytań nie wynika.
14. Czy brano pod uwagę także wyjazdy biznesowe, na konferencje itd.?	Z pytań nie wynika.
15. Czy brano pod uwagę wyjazdy religijne (pielgrzymki, oazy itd.)?	Nie wiemy.
16. Czy uwzględniono odpowiedzi wszystkich badanych?	Jeśli nie było pytania filtrującego, to uwzględniono wszystkich respondentów.
17. Jakim błędem losowym obciążone są wyniki?	Plus minus 3%.
18. Jakie inne rodzaje błędów mogły wpłynąć na wyniki?	Nie wiem.
19. W jakiej kolejności zadawano pytania?	Taka jak w kwestionariuszu.
20. Kto finansował badania?	Z środków własnych CBOS.
21. Proszę też o podanie też innych informacji na temat metodologii badań, które Państwa zdaniem mogą mieć znaczenie.	Brak.

Źródło: Opracowanie własne. Kwestionariusz wypełniła osoba odpowiedzialna za przeprowadzenie badań z ramienia Głównego Urzędu Statystycznego (Renata Gierbisz).

Centrum Badania Opinii Społecznej stosuje własną metodologię, która odbiega od metodologii tak GUS-u, jak i Instytutu Turystyki. Jest niezależną jednostką badawczą prowadzącą badania sondażowe i jako taka nie musi się w nich stosować do założeń UNWTO. Badania CBOS nie są też tak kompleksowe jak badania IT czy GUS. Interesowano się w nich przede wszystkim poziomem uczestnictwa, czyli odsetkiem wyjeżdżających w odniesieniu do jednego tylko, aczkolwiek podstawowego, przejawu aktywności turystycznej Polaków, jakim są wyjazdy wypoczynkowe. Zostały one rozgraniczone na dwa podstawowe rodzaje: co najmniej tygodniowe oraz krótsze niż tygodniowe. W obu przypadkach pytano respondentów o to, czy wyjeżdżali lub zamierzają jeszcze wyjechać w badanym roku na wypoczynek. Respondenci mieli do wyboru cztery możliwości odpowiedzi:

1. *nie wyjeżdżale(a)m i nie przewiduję w tym roku takiego wyjazdu;*
2. *dotychczas nie wyjeżdżale(a)m, ale planuję taki wyjazd jeszcze w tym roku;*
3. *tak wyjeżdżale(a)m, ale nie planuję już takiego wyjazdu w tym roku;*
4. *tak wyjeżdżale(a)m, i planuję taki wyjazd jeszcze w tym roku.*

Takie ujęcie nieco komplikuje analizy oraz porównania, dlatego też w interpretacji wyników brano pod uwagę przede wszystkim odpowiedzi 2 i 3, a więc te, które dotyczyły faktycznego uczestnictwa w wyjazdach. Interesowano się także przyczynami niewyjeżdżania na wypoczynek, podając 10 przyczyn nieuczestniczenia w wyjazdach oraz pytając dodatkowo o to, która z nich była najważniejsza. Zapytano też badanych o formy i sposób organizacji wyjazdów, odnosząc to pytanie zarówno do wyjazdów krajowych, jak i zagranicznych. Dużym plusem tych badań była rozbudowana metryczka oraz to, że pytania na temat aktywności turystycznej można było skorelować z różnorodnymi pytaniami na temat życia społecznego i gospodarczego w Polsce (np. religijnością, czy poglądami politycznymi), co wykorzystano w analizach zaprezentowanych w dwóch kolejnych rozdziałach tej książki.

4.2. Uczestnictwo w podstawowych rodzajach wyjazdów turystycznych

W tej części pracy dokonano analizy poziomu i struktury aktywności turystycznej mieszkańców Polski, na podstawie badań scharakteryzowanych pod względem metodologicznym w poprzednim podrozdziale. Zasygnalizowane tam różnice metodologiczne utrudniają porównania oraz uniemożliwiają zestawianie uzyskanych w nich wyników we wspólnych tabelach, dlatego też przyjęto opisową konwencję analiz. Poniżej przedstawiono trzy najważniejsze tabele z każdego badania, które w sposób najbardziej ogólny przedstawiają uzyskane w nich wyniki.

Ze względu na cykliczność, a także kompleksowy charakter badań, za najbardziej miarodajne oraz w pewnym sensie oficjalne (np. w tym znaczeniu, że są przesyłane do różnych turystycznych i statystycznych instytucji UE) uznaje się badania Instytutu Turystyki. W badaniach tych analizy dotyczą nie tylko ogólnego poziomu oraz

zróznicowania społecznego uczestnictwa, ale także różnych aspektów aktywności turystycznej, takich jak: formy uczestnictwa, stopień zorganizowania wyjazdów, rodzaj zakwaterowania, wykorzystywane środki transportu, sezonowość⁸⁷⁰. Z tego względu to właśnie one stanowią będą podstawę (swoisty rdzeń) charakterystyki aktywności turystycznej mieszkańców Polski, wszędzie zaś tam, gdzie możliwe będzie przedstawienie odpowiednich wyników uzyskanych przez GUS i CBOS, zostaną one zaprezentowane i – o ile okaże się to możliwe – porównane⁸⁷¹.

Według badań prowadzonych przez Instytut Turystyki, w ostatnich latach stopa aktywności turystycznej Polaków spada. Widać to na przykładzie większości rodzajów wyjazdów, zwłaszcza zaś wyjazdów krajowych, które z punktu widzenia analizy rynku oraz polityki turystycznej mają podstawowe znaczenie. Poziom uczestnictwa w długoterminowych wyjazdach krajowych ustabilizował się w ostatnich latach na poziomie około 30%, podczas gdy w 1997 roku wynosił 37%. Uczestnictwo w wyjazdach zagranicznych jest dosyć stabilne i wynosi 12%. Najważniejsze dane uzyskane w cytowanych badaniach przedstawia tabela 4.4.

Tab. 4.4. Aktywność turystyczna Polaków w 2005 roku – badania IT

Rodzaje wyjazdów	Poziom aktywności (w%)			Szacunkowa liczba uczestników (w mln)		
	2003	2004	2005	2003	2004	2005
Krajowe długookresowe	32	29	29	10,0	9,0	9,3
Krajowe krótkookresowe	31	27	24	9,7	8,6	7,5
<i>Krajowe (ogółem)</i>	50	44	43	15,8	14,0	13,6
Zagraniczne długookresowe	8	9	9	2,6	2,8	2,9
Zagraniczne krótkookresowe	3	3	4	1,0	1,1	1,2
<i>Zagraniczne (ogółem)</i>	11	12	12	3,3	3,8	3,8
Krajowe i zagraniczne (ogółem)	54	48	47	17,0	15,3	15,1

Źródło: Opracowanie własne na podst.: Krajowe i zagraniczne wyjazdy Polaków w 2005 roku (<http://www.intur.com.pl/inne/polacy2005.pdf>) ... op. cit., s. 2 oraz Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku ... op. cit., s. 22 (<http://www.mg.gov.pl/Wiadomosci/Turystyka/uczestnictwo+2005.htm>).

⁸⁷⁰ Przy analizowaniu wyników uzyskanych przez Instytut Turystyki, oprócz wspomnianego już głównego raportu z badań, korzystano także z jego skróconej wersji opublikowanej w Internecie: Krajowe i zagraniczne wyjazdy Polaków w 2005 roku: <http://www.intur.com.pl/inne/polacy2005.pdf>.

⁸⁷¹ T. Słaby, analizując problematykę rekreacji i turystyki w świetle GUS-owskich badań budżetu czasu stwierdziła, że jakkolwiek mają one w Polsce ponad 50-letnią tradycję i stanowią ważne źródło informacji na temat wypoczynku i turystyki, to jednak inne rozwiązania metodologiczne (np. różna wielkość badanej populacji, a stąd niska precyzja ocen w niektórych przekrojach typologicznych, niejednakowy czas obserwacji, różny wiek osób zaklasyfikowanych do badań itd.) stwarzają istotne ograniczenia w porównywaniu kolejnych wyników badań. Por Słaby T., Rekreacja i turystyka w świetle GUS-owskich badań budżetu czasu, Studia nad czasem wolnym mieszkańców dużych miast Polski i jego wykorzystaniem na rekreacje ruchową i turystykę ... op. cit., s. 7-8.

Zbliżone wyniki – przynajmniej w sensie ogólnego poziomu aktywności turystycznej – uzyskano w badaniach Głównego Urzędu Statystycznego. Dokonując analizy wyników musimy pamiętać o tym, że GUS badał osobno aktywność turystyczną gospodarstw domowych oraz poszczególnych osób. Z zebranych przez GUS danych wynika, że w okresie objętym badaniem (październik 2004 – wrzesień 2005) aktywnych turystycznie było w sumie 52,7% gospodarstw domowych⁸⁷². Warto jednak zaznaczyć, że uczestnictwo w wyjazdach długoterminowych było zdecydowanie niższe i – podobnie jak w badaniach IT – kształtowało się na poziomie 32,5%⁸⁷³. Najważniejsze dane, z uwzględnieniem średniej liczby wyjazdów, przedstawia tabela 4.5.

Tab. 4.5. Uczestnictwo gospodarstw domowych w wyjazdach turystycznych (w %) w 2005 roku – badania GUS

Rodzaje wyjazdów	Gospodarstwa domowe			Średnia liczba wyjazdów na 1 gospodarstwo wyjeżdżające	Średnia liczba uczestników 1 wyjazdu
	badane	nie-wyjeżdżające	wyjeżdżające		
Razem (z min. 1 noclegiem).	100,0	47,3	52,7	3,0	1,8
<i>W kraju</i>					
na 2–4 dni	100,0	71,0	29,0	3,3	1,9
na 5 dni i dłużej	100,0	67,5	32,5	1,4	1,8
<i>Za granicę</i>					
na 1 dzień (bez noclegu)	100,0	98,8	1,2	1,9	1,7
na 2 dni i dłużej	100,0	90,5	9,5	1,4	1,5

Źródło: Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku, GUS, Warszawa 2006, s. 39. Raport dostępny na stronie: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gus/PUBL_turystyka_wypoczynek_2005.pdf

Gospodarstwo domowe, jako podstawowa jednostka organizacji społeczeństw, w którym kształtowane są materialne podstawy bytu jednostek oraz przekazywane systemy wartości i wzorce zachowań, jest jak najbardziej słusznym i właściwym przedmiotem badań nad aktywnością turystyczną. Trzeba jednak pamiętać o specyfice metodologicznej tych badań. Informacje na temat aktywności turystycznej gospodarstw domowych dają jedynie ogólny obraz uwarunkowań uprawiania turystyki przez mieszkańców Polski. Z punktu widzenia analizy rynku turystycznego, bardziej

⁸⁷² Przyjęto, że gospodarstwo domowe było aktywne turystycznie, jeśli w badanym okresie przynajmniej jeden jego członek wziął udział w wyjeździe brany pod uwagę w badaniach.

⁸⁷³ Według szacunków GUS, oznacza to, że w sumie polskie gospodarstwa domowe zrealizowały ponad 21 milionów wyjazdów turystycznych, z czego 90,3% odbyło się na terenie Polski (w tym 61,1% – trwające 2–4 dni i 29,2% – trwające 5 dni i dłużej), a zaledwie 9,7% poza jej terytorium.

czytelna jest jednak informacja na temat tego, jaka jest skala uczestnictwa w odniesieniu do konkretnych osób, a nie całych gospodarstw domowych (aktywność turystyczna tych ostatnich jest zawsze wyższa). Wyniki uzyskane przez GUS wskazują, że w 2005 roku w krajowych wyjazdach długoterminowych uczestniczyło zaledwie 23%, a w wyjazdach krótkoterminowych 21% mieszkańców Polski. O ile w przypadku wyjazdów krajowych uzyskano w sumie dosyć podobne wyniki do tych, które uzyskał IT, to w przypadku wyjazdów zagranicznych odnotowany poziom uczestnictwa był zdecydowanie niższy, co między innymi pokazuje tabela 4.6.

Tab. 4.6. Uczestnicy krajowych podróży długoterminowych (5 dni i dłużej) według liczby podróży oraz w odsetkach osób wyjeżdżających – badania GUS

Wyszczególnienie	Osoby wyjeżdżające ogółem	Według liczby zrealizowanych podróży w %						Uczestnictwo w podróżach w %
		1	2	3	4	5	6 i więcej	
Krajowe wyjazdy długoterminowe (5 i < dni)	8750 = 100%	82,4	12,8	3	0,9	0,4	0,5	23,2
Wyjazdy zagraniczne (min. 2-dniowe)	2137 = 100%	1840 = 86,1%	196 = 9,1%	77 = 3,6%	8 = 0,4%	3 = 0,1%	14 = 0,7%	5,7
Krajowe wyjazdy krótkoterminowe (2–4 dni)	7916 = 100%	1 podróż		2–5 podróży		6–10 podróży		21,0
		3614 = 45,6%		3454 = 43,6%		849 = 10,7%		

Źródło: Opracowanie własne na podst.: Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 140, 156 i 195.

Jak już wspomniano, wyniki CBOS-u nie mogą być odnoszone wprost do wyników uzyskanych przez GUS oraz Instytut Turystyki. Jednak również one ukazują tendencję spadkową uczestnictwa w wyjazdach turystycznych, jaką obserwuje się w Polsce w ostatnich kilku latach. O ile w 1997 roku w wyjazdach wypoczynkowych udział brało 27% Polaków, to w 2005 roku w wyjazdach takich uczestniczyło już tylko 21% badanych (dodatkowo 1% badanych deklarował, że zamierza jeszcze w takim wyjeździe uczestniczyć pod koniec 2005 roku). Rozkład odpowiedzi na podstawowe pytanie w badaniach CBOS ilustruje tabela 4.7.

W badaniach CBOS, oprócz uczestnictwa w wyjazdach co najmniej 7-dniowych, interesowano się też wyjazdami krótszymi niż tygodniowe. Okazało się, że w 2005 roku większość Polaków (67%) w ogóle nie wyjeżdżała na wypoczynek poza miejsce swojego zamieszkania. W wyjazdach takich brało udział w sumie 33% Polaków, w tym 21% regenerowało swoje siły zarówno w czasie dłuższego, co najmniej tygodniowego pobytu, jak i krótszego. Tylko 10% respondentów było wyłącznie na dłuższym wyjeździe, a 11% – tylko na co najwyżej sześciodniowym wyjeździe. (ryc. 4.1). Według deklaracji badanych, ich wypoczynek poza miejscem zamieszkania trwał średnio 18,3

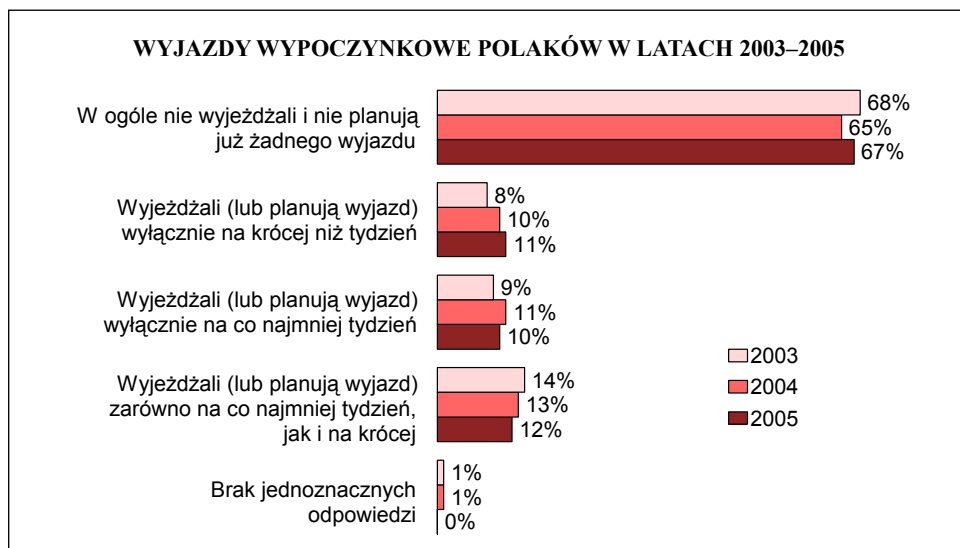
dni i był o 2 dni dłuższy niż w 2004 roku. W badanym okresie na wypoczynek trwający co najmniej tydzień ankietowani wyjeżdżali średnio 1,5 razy, zaś na wypoczynek krótszy 3,2 razy⁸⁷⁴.

Tab. 4.7. Uczestnictwo Polaków w co najmniej tygodniowym wyjeździe wypoczynkowym w latach 1992–2005 (badania CBOS)

Czy w tym roku wyjeżdża (ła) Pan (i) na co najmniej tygodniowy wypoczynek? **	Wskazania respondentów według terminów badań*												
	lata												
	'92	'94	'95	'96	'97	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05
	w procentach												
Nie i nie przewiduję w tym roku wyjazdu	79	78	76	73	71	73	71	72	75	74	77	75	78
Dotychczas nie, ale planuję wyjazd jeszcze w tym roku	3	2	2	2	3	3	3	3	3	1	1	2	1
Tak	18	20	22	25	27	24	26	24	22	25	22	23	21

* W latach 1992–2001 badania przeprowadzano we wrześniu, w roku 2002 – w październiku, a w latach 2003–2005 w listopadzie
 ** Dokładną treść pytania zadawanego w ostatnich trzech latach przedstawiono na ryc. 4.1.

Źródło: Wyjazdy Polaków na wypoczynek w latach 1992-2005 (BS/185/2005). Komunikat z badań. Warszawa, grudzień 2005, s. 2. http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2005/K_185_05.PDF

Ryc. 4.1. Uczestnictwo Polaków w co najmniej tygodniowych oraz krótszych niż tygodniowe wyjazdach wypoczynkowych w latach 2003-2005 – badania CBOS

Źródło: Wyjazdy Polaków na wypoczynek w latach 1992–2005 (BS/185/2005) ... op. cit., s. 4.

⁸⁷⁴ Wyjazdy Polaków na wypoczynek w latach 1992–2005 (BS/185/2005) ... op. cit., s. 2.

Wszystkie analizowane w tej pracy badania wykazały, że poziom uczestnictwa w turystyce jest wśród mieszkańców Polski bardzo zróżnicowany w różnych przekrojach społecznych. Nie będzie to jednak przedmiotem analiz w tym rozdziale, gdyż problematyce tej poświęcono odrębne badania, zaprezentowane w dwóch kolejnych rozdziałach tej pracy.

4.2.1. Krajowe wyjazdy długoterminowe

Wśród znawców rynku turystycznego panuje dosyć zgodna opinia, że o poziomie aktywności turystycznej każdego społeczeństwa świadczy przede wszystkim uczestnictwo w wyjazdach długoterminowych. Dosyć często są one określane mianem urlopowo-wakacyjnych (lub wakacyjnych), choć duża ich część przypada także na okresy śródroczne i nie zawsze łączy się wyłącznie z celami typowo turystycznymi (tzn. poznaniem i wypoczynkiem). Według Instytutu Turystyki w 2005 roku w krajowych wyjazdach długoterminowych, a więc łączących się z co najmniej czterema noclegami poza miejscem zamieszkania, uczestniczyło 29% mieszkańców Polski. Średnia ich długość wynosiła 9 noclegów, a na jedną uczestniczącą w nich osobę przypadało średnio 1,6 wyjazdów. Uwzględniając wielkość populacji generalnej (ok. 31,9 miliona osób) oszacowano, że w wyjazdach długoterminowych wzięło udział 9,3 miliona Polaków, którzy odbyli w sumie 14,7 miliona podróży, podczas których skorzystano z 133,8 miliona noclegów.

Dla porównania, badania przeprowadzone przez GUS wykazały, że w wyjazdach takich uczestniczyło tylko 23,2% mieszkańców Polski (tzn. respondentów będących członkami badanych gospodarstw domowych), zaś jedna osoba odbyła średnio 1,26 podróży. W badaniach tych oprócz tzw. aktywności turystycznej netto, odnoszonej do ogółu mieszkańców Polski, badano także aktywność turystyczną całych gospodarstw domowych. Okazało się, że w krajowych wyjazdach długoterminowych uczestniczyło 32,5% polskich gospodarstw domowych. Przeciętnie na jedno gospodarstwo przypadało 1,4 wyjazdów oraz 2,5 podróży turystycznych. Zdecydowana większość gospodarstw domowych (74,3%) uczestniczyła tylko w jednym wyjeździe (w dwóch brało udział już tylko 17,4%, a w co najmniej trzech – zaledwie 8,3%). W jednym wyjeździe średnio uczestniczyło 1,8 członków gospodarstwa domowego. Według GUS, wyjazdy długoterminowe stanowiły w sumie 29,2% wszystkich wyjazdów turystycznych zrealizowanych w 2005 roku przez mieszkańców Polski⁸⁷⁵. Z uwagi na to, że w badaniach CBOS przyjęto, iż podróże długookresowe to wyjazdy trwające co najmniej tydzień, ich wyniki trudno porównać do przedstawionych wyżej. Tym bardziej, że brano pod uwagę wyłącznie wyjazdy podejmowane w celach wypoczynkowych. Dodatkową komplikacją dla porównywalności wyników badań CBOS z wynikami uzyskanymi przez pozostałe instytucje stanowił fakt, że badania były prowadzone w trakcie anali-

⁸⁷⁵ Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 46, 48, 109, 111, 156.

zowanego roku, a respondenci mogli zadeklarować, że zamierzają jeszcze w badanym roku wyjechać. Badania wykazały, że w 2005 roku w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych uczestniczył zaledwie co piąty (21%) Polak, a 1% badanych zamierzał to uczynić jeszcze przed końcem roku, zaś około 3% wyjeżdżających deklarowało, że zamierza wyjechać w badanym roku jeszcze raz⁸⁷⁶.

Wszystkie trzy badania wykazały, że Polacy najczęściej wyjeżdżają w sposób niezorganizowany, a jeśli już korzystają z pośrednictwa, to raczej z instytucji nieturystycznych, takich jak zakłady pracy czy szkoły, niż biur podróży. Jest to jedna z charakterystycznych cech polskiego rynku turystycznego, która zasadniczo odróżnia go od rynków w innych krajach. Według IT, samodzielnie (tzn. bez korzystania z pomocy pośredników) na długoterminowe wyjazdy turystyczne wyjechało aż 83% badanych. Z pomocy instytucji „nieturystycznych” skorzystało 14%, a z usług biur turystycznych tylko 6% wyjeżdżających⁸⁷⁷. Nieco większy stopień zorganizowania wyjazdów długoterminowych wykazały badania przeprowadzone przez GUS, w których interesowano się nie tylko zakresem korzystania z usług, ale także tym, przez jakie podmioty świadczone są te usługi⁸⁷⁸. Okazało się, że „... jeśli chodzi o podróże krajowe, utrzymuje się model odziedziczony po poprzednim systemie polityczno-gospodarczym, w którym podstawową rolę w dystrybucji imprez turystycznych odgrywały miejsca pracy i nauki, a więc zakłady pracy i szkoły. Dotyczyło to około 24,7% zorganizowanych podróży wakacyjnych oraz 38,8% krótkotrwałych podróży w kraju. Biura podróży zorganizowały tylko 18% krajowych podróży długoterminowych”⁸⁷⁹. Można jednak założyć, że respondenci wymieniali te podmioty, w których bezpośrednio nabywali usługi, a nie faktycznie organizujące wyjazd. W związku z tym, dane te informują raczej o kanałach dystrybucji usług turystycznych, a nie o ich organizatorach. Warto też podkreślić, że w przeciwieństwie do badań IT, odsetki odnoszą się do liczby podróży, a nie badanych osób⁸⁸⁰. W badaniach CBOS nie pytano wprost o organizatorów wyjazdów, jednak pośrednio pewnych informacji na ten temat dostarcza tabela 4.8.

Jak widać, osoby wypoczywające w kraju najczęściej przebywały u rodziny lub znajomych (47%) oraz w wynajętej kwaterze lub letnisku (34%). Dość duży odsetek badanych (16%) przebywał na wczasach, obozie lub organizowanej wycieczce. Prawie co dziesiąty badany wypoczywał na kempingu lub uczestniczył w wędrownych

⁸⁷⁶ Wyjazdy Polaków na wypoczynek w latach 1992-2005 ... op. cit., s. 2.

⁸⁷⁷ Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku ... op. cit., s. 35-36.

⁸⁷⁸ W badaniu uwzględniono następujące rodzaje takich podmiotów – biura podróży, zakłady pracy i uczelnie, organizacje społeczne, związkowe i sportowe, kościoły i organizacje religijne oraz inne podmioty.

⁸⁷⁹ Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 66.

⁸⁸⁰ Co dziesiąta podróż (10,4%) została zrealizowana w oparciu o pakiet zakupiony w biurze podróży, zaś wśród pojedynczych usług najczęściej kupowano noclegi (11,1% podróży) oraz pełne (5,3%) lub częściowe (3,4%) wyżywienie. Dane nie sumują się ze względu na możliwość zakupu kilku pojedynczych usług dla jednej podróży. Por. Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 65-66.

Tab. 4.8. Miejsce i forma wypoczynku Polaków w latach 2003–2005 (badania CBOS)

Dokąd Pan(i) w tym roku wyjeżdżał(a) lub zamierza wyjechać na wypoczynek? Czy był to lub będzie wypoczynek:	Odsetki twierdzących odpowiedzi respondentów, którzy wyjeżdżali na jakikolwiek wypoczynek		
	2003 (N=344)	2004 (N=341)	2005 (N=333)
w kraju*			
– u rodziny, znajomych	48	47	47
– na prywatnie wynajętej kwaterze, na letnisku	32	28	34
– na wczasach, obozie, zorganizowanej wycieczce	18	22	16
– na własnej działce, w domku letniskowym	15	14	13
– na polu namiotowym, kempingu lub wędrując	16	10	9
* Część ankietowanych wskazała inne (nieokreślone) miejsca wypoczynku w kraju (11%) oraz za granicą (2%). Odsetki nie sumują się do 100, ponieważ respondenci często deklarowali więcej niż jedną formę wyjazdu wypoczynkowego			

Źródło: Opracowanie własne na podst.: Wyjazdy Polaków na wypoczynek w latach 1992-2005 ... op. cit., s. 10.

formach turystyki. Na podstawie informacji zawartych w tabeli 4.8. możemy ostrożnie wnioskować także o formie wyjazdów oraz rodzajach wykorzystywanego zakwaterowania. Zdecydowanie więcej informacji na ten temat dostarczają jednak badania Instytutu Turystyki oraz GUS. Według obu tych instytucji, dominują dwa podstawowe cele wyjazdów długoterminowych: turystyczno-wypoczynkowe oraz odwiedziny krewnych i znajomych. W badaniach IT decydujące znaczenie tych pierwszych podkreśliło 42% badanych, zaś chęć odwiedzenia krewnych i znajomych zadeklarowało 34% badanych. Warto podkreślić, że w ostatnich kilku latach można zaobserwować rosnące zróżnicowanie motywacji wyjazdów. Gdyby w analizach uwzględnić także częstotliwość wyjazdów oraz dopuścić możliwość wskazania przez respondentów więcej niż jednego celu wyjazdu, wyniki przedstawiałyby się nieco inaczej. Zdecydowanie rośnie wtedy znaczenie celu turystyczno-wypoczynkowego, na który wskazało 62,3% badanych. Udział pozostałych przedstawiał się następująco: odwiedziny – 29,4%, zdrowie – 5,5%, sprawy służbowe – 3,9%, religia – 1,4%, inne – 3,5%. Wyraźna tendencja wzrostowa dotyczy wyjazdów turystyczno-wypoczynkowych (np. w 2001 roku ich udział wynosił 56%), zaś tendencja malejąca dotyczy odwiedzin krewnych i znajomych (w 2001 roku 36%)⁸⁸¹.

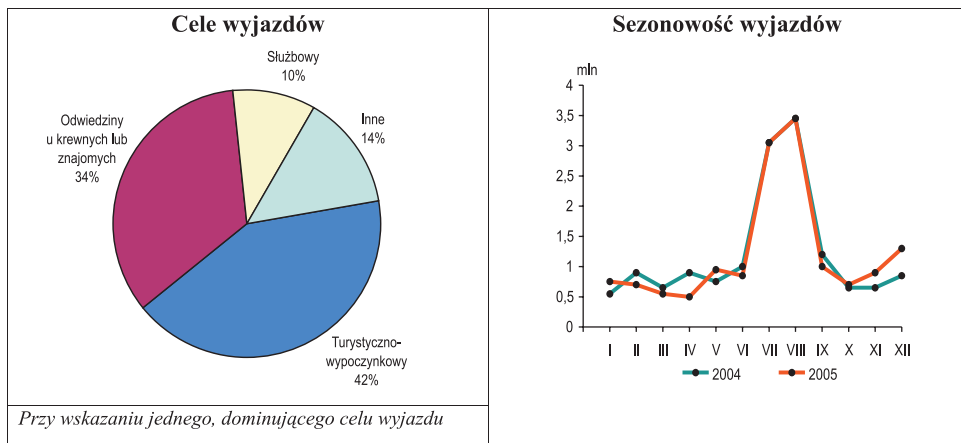
Na dominację celów turystyczno-wypoczynkowych, pomimo odmiennej klasyfikacji celów wyjazdów⁸⁸², wskazują także badania GUS. Krajowe podróże długoterminowe (nazywane w raporcie GUS także wakacyjnymi) podejmowane są głównie

⁸⁸¹ Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku ... op. cit., s. 34-34.

⁸⁸² GUS zastosował bardziej rozbudowaną klasyfikację celów wyjazdów, uwzględniając takie, jak: wypoczynek, rekreacja, wakacje; zwiedzanie (architektura, kultura, przyroda); uprawianie turystyki kwalifikowanej; odwiedziny krewnych i znajomych; uroczystości rodzinne; zdobywanie umiejętności i kształcenie; sprawy zawodowe, załatwianie interesów; zdrowotny; religijny; zielona szkoła; zakupy; inny.

z myślą o wypoczynku i relaksie. Taki cel wyjazdu zadeklarowano w stosunku do 57,8% podróży, podczas gdy na odwiedziny krewnych i znajomych przypadało 29,5% wskazań. Pozostałe cele wyjazdów odgrywały już znacznie mniejszą rolę (np. trzecie w kolejności podróże w celach zdrowotnych – 3,7%)⁸⁸³. W badaniach GUS zapytano respondentów także o formy wyjazdów. Spośród wymienionych w badaniu form wyjazdów⁸⁸⁴, respondenci najczęściej wskazywali kategorię „inne” (47,5%), co nie powinno zaskakiwać w kontekście dominacji wyjazdów do krewnych i znajomych. Spośród pozostałych form podróży najczęściej wskazywano przede wszystkim na wczasy (33,9%)⁸⁸⁵. O dużym znaczeniu odwiedzin krewnych i znajomych świadczą też wyniki uzyskane przez CBOS, co pokazuje cytowana już tabela 4.8.

Wyjazdy długoterminowe cechują się w Polsce dużą sezonowością, a większość z nich przypada na okres letni. Według badań Instytutu Turystyki, aż 79,7% uczestników takich wyjazdów realizowało je właśnie w lecie. Wyjazdy w pozostałych porach roku cieszyły się znacznie mniejszą – choć podobną względem siebie, bo kilkudziesięcioprocentową – popularnością (zima – 16,1%, wiosna – 13,8%, jesień – 15,4%)⁸⁸⁶. Na dużą sezonowość wyjazdów długoterminowych wskazują także wyniki uzyskane

Ryc. 4.2. Cele i sezonowość krajowych wyjazdów długookresowych w 2005 roku – badania IT

Źródło: Opracowanie własne na podst.: Krajowe i zagraniczne wyjazdy Polaków w 2005 roku ... op. cit., s. 4.

⁸⁸³ Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 53-54.

⁸⁸⁴ W ankiecie umieszczono następujące formy: wczasy, kolonie i obozy, imprezy objazdowe, pielgrzymki, kursy i szkolenia, wyjazdy na działkę, „zielone szkoły” i „inne”.

⁸⁸⁵ Inne formy uzyskały już dużo mniej wskazań: obozy i kolonie – 7,1%, wycieczki i imprezy objazdowe – 5,4%, wyjazd na działkę – 4,2%, pielgrzymka – 0,9%. Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 165.

⁸⁸⁶ Uwaga: przyjęto, że wiosna obejmuje marzec, kwiecień i maj, lato – czerwiec, lipiec i sierpień, jesień – wrzesień, październik i listopad, zima – styczeń, luty i grudzień.

przez GUS, według których od lipca do sierpnia zrealizowano aż 70,7% podróży wakacyjnych⁸⁸⁷. Podstawowe dane dotyczące celów oraz sezonowości wyjazdów długoterminowych pokazuje rycina 4.2.

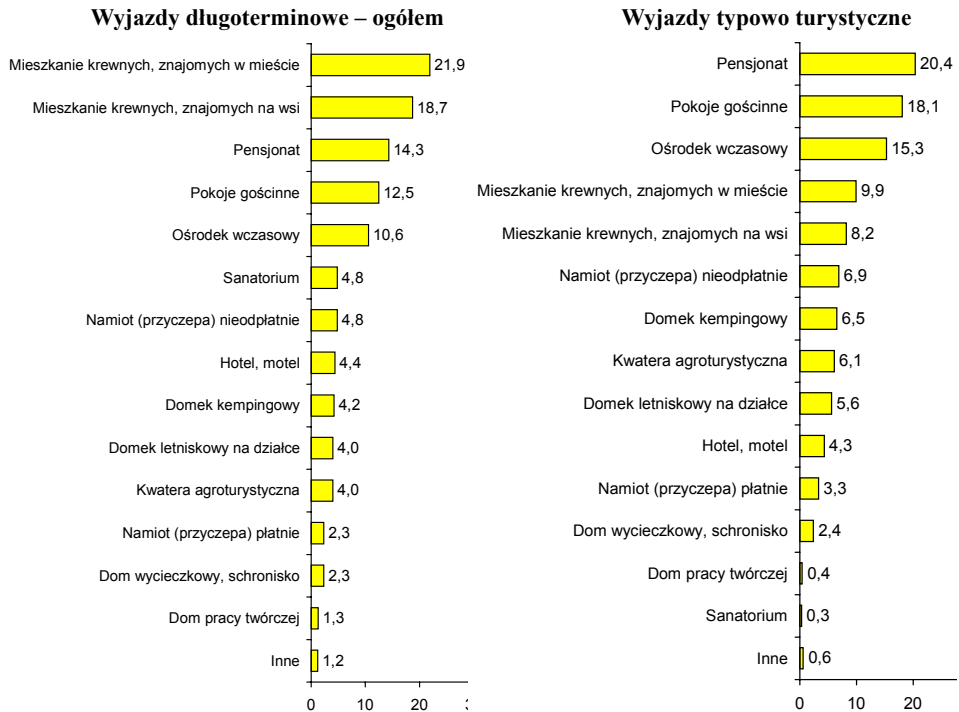
Istnieją oczywiste związki między sezonowością, celami oraz rodzajami podróży a wykorzystywaną bazą noclegową. Baza typu hotelowego ma najważniejsze znaczenie dla podróży w interesach, schroniska górskie – dla turystyki kwalifikowanej itd. Badania GUS wykazały, że podczas podróży wypoczynkowych około 20,2% noclegów spędzono w kwaterach prywatnych, a 19,7% w ośrodkach wczasowych i kolonijnych. Z kolei w trakcie podróży poznawczych na ośrodki wczasowe i kolonijne przypadało 27,4% noclegów, kwatery prywatne – 25,9%, a na schroniska i domy wycieczkowe – 16,7% noclegów⁸⁸⁸. Dla analiz rynku turystycznego podstawowe znaczenie ma jednak to, jaka część wszystkich noclegów i uczestników ruchu turystycznego przypada na określone formy zakwaterowania. Według GUS, w 2005 roku najczęściej nocowano w mieszkaniach krewnych i znajomych (44,8% podróży). Jest to udział zbliżony do informacji uzyskanych przez CBOS. Natomiast zdecydowanie mniejszy udział niż w badaniach CBOS mają domki letniskowe, w których według GUS nocowano w czasie niewielkiej części podróży (4,2%). Wśród obiektów zbiorowego zakwaterowania największą popularnością cieszyły się kwatery prywatne (15,9% podróży) oraz ośrodki wczasowe i kolonijne (13,3%). Na dalszych miejscach znalazły się kempingi (7,3%) oraz hotele (5,3%) i pensjonaty (4,5%). Mniejszy udział miały sanatoria (3%), domy wycieczkowe i schroniska (3,1%) oraz – co nieco zaskakuje – kwatery agroturystyczne, z których korzystano w trakcie 2,5% zrealizowanych podróży⁸⁸⁹.

Najbardziej miarodajne wyniki (między innymi dlatego, że stwarzają możliwości porównań z roku na rok) na temat bazy noclegowej publikuje Instytut Turystyki. Dotyczy to nie tylko zestawień sporządzanych w oparciu o informacje uzyskiwane bezpośrednio z obiektów noclegowych (formularze KT-1), ale także ankietowych badań uczestnictwa w turystyce. Wyniki tych ostatnich w odniesieniu do wyjazdów długoterminowych w 2005 roku pokazuje ryc. 4.3. Pozwala ona dostrzec zróżnicowania pomiędzy ogółem wyjazdów długoterminowych a tą ich częścią, która podejmowana jest w celach typowo turystycznych. Przedstawione dane wskazują na szczególną rolę, jaką w polskich warunkach odgrywają mieszkania krewnych i znajomych. O ile jednak zdecydowanie dominują one w przypadku wszystkich wyjazdów długoterminowych (w sumie mieszkania w mieście i na wsi – ponad 40%), o tyle przy wyjazdach typowo turystycznych ich znaczenie jest mniejsze (w sumie 18%). W czasie wyjazdów typowo turystycznych najczęściej wykorzystuje się pensjonaty (20,4%) i pokoje gościnne (18,1%). Polacy stosunkowo rzadko korzystają z noclegów w hotelach i motelach. To samo dotyczy kempingów, które w badaniach CBOS uzyskały zaskakująco duży odsetek wskazań (por. tab. 4.8.).

⁸⁸⁷ Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 58.

⁸⁸⁸ Tamże, s. 65.

⁸⁸⁹ Tamże, s. 62-64.

Ryc. 4.3. Uczestnictwo Polaków w krajowych wyjazdach długookresowych w celach typowo turystycznych w 2005 roku według rodzajów zakwaterowania (%)

Źródło: Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku ... op. cit., s. 37-38.

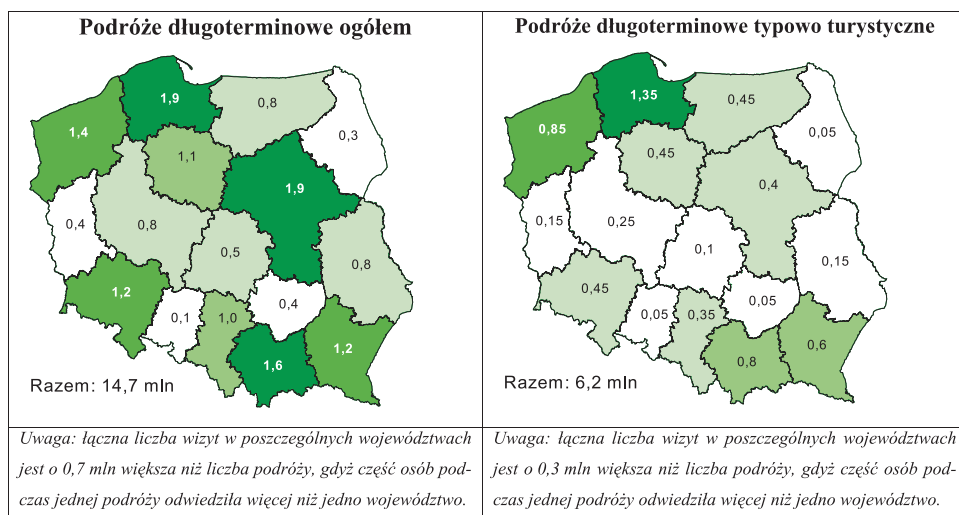
Mieszkańcy Polski preferują turystykę rodzinną. Potwierdzają to między innymi badania Instytutu Turystyki, według których w 2005 roku najczęściej wyjeżdżali oni ze współmałżonkiem (37%) lub z dziećmi (29%). Jednocześnie ze współmałżonkiem i dziećmi wyjechało 21% mieszkańców Polski, a co najmniej z jednym członkiem rodziny (współmałżonkiem, dzieckiem, matką, ojcem lub inną osobą) – 59%. Ze znajomymi podróżowało 18%, a samotnie około 25% badanych⁸⁹⁰. W badaniach GUS pytanie dotyczące towarzystwa w czasie podróży dotyczyło nie tyle powiązań rodzinno-towarzyskich pomiędzy uczestnikami, co liczby osób uczestniczących w wyjazdach. Stąd trudno je odnieść do wyników uzyskanych przez IT. Liczba osób z poszczególnych gospodarstw domowych uczestniczących krajowych podróżach długoterminowych przedstawiała się następująco: jedna osoba – 27%, dwie osoby – 26,7%, trzy osoby – 20,6%, cztery osoby – 17,9% oraz 5 i więcej osób – 5,1%. W trzech czwartych (75,6%) spośród wszystkich zidentyfikowanych podróży, uczestnikami byli członkowie gospodarstw domowych, a 24,4% stanowiły podróże, w których uczestniczyły też osoby spoza gospodarstwa domowego⁸⁹¹. W tym kontekście trochę zaskakuje in-

⁸⁹⁰ Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku ... op. cit., s. 42.

⁸⁹¹ Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 175 i 191.

formacja zawarta w raporcie końcowym, gdzie napisano, że „...z danych zebranych w badaniu wynika, że mieszkańcy Polski najczęściej podróżują samotnie – dotyczyło to przede wszystkim krajowych wyjazdów wakacyjnych (53,6% podróży odbyto w pojedynkę) i zagranicznych (44,1% ogółu podróży). Dość często podróżowano także w dwie osoby – dotyczyło to 24,1% wakacyjnych podróży krajowych i 24,1% podróży zagranicznych. Jedynie krótkotrwałe podróże krajowe były odbywane raczej w większym gronie – 27,9% w dwie osoby, 22,8% w trzy osoby i tylko 26,1% samotnie. We wszystkich przypadkach ewentualne osoby towarzyszące najczęściej pochodziły z gospodarstwa domowego”⁸⁹².

Interesująco przedstawiają się analizy dotyczące głównych kierunków wyjazdów. Według badań IT, prawie co trzeci (31,6%) z uczestników wyjazdów długookresowych przebywał nad morzem, co czwarty (24,4%) w górach, a prawie co piaty (18,1%) nad jeziorami. Miejscowości położone poza głównymi turystycznymi regionami kraju odwiedziło po około 20% badanych. W porównaniu do lat poprzednich zanotowano wzrost wyjazdów nad morze oraz do miast⁸⁹³. Rozkład przestrzenny podróży pokazuje ryc. 4.4.

Ryc. 4.4. Natężenie krajowego ruchu turystycznego w 2005 r. według województw i liczby podróży długookresowych (w mln)

Źródło: Krajowe i zagraniczne wyjazdy Polaków w 2005 roku ... op. cit., s 6-7.

W tym miejscu warto zauważyć, że raporty z badań nad aktywnością turystyczną zwykle podają tylko podstawowe i bardzo ograniczone analizy i charakterystyki. W istocie zawierają one jednak (zwłaszcza aneksy tabelaryczne) znacznie więcej informacji na temat różnych przejawów aktywności turystycznej. Odpowiednie ze-

⁸⁹² Tamże, s. 59.

⁸⁹³ Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku ... op. cit., s. 41.

stawienie tych danych, ich porównanie czy dokonanie dodatkowych obliczeń, często pozwalają odkryć wiele dodatkowych wymiarów różnicowania aktywności turystycznej. Na przykład dane przedstawione graficznie na ryc. 4.4 mogą posłużyć do dodatkowych analiz natężenia krajowego ruchu turystycznego. Dysponując dwoma rozkładami dotyczącymi podróży ogółem oraz podróży typowo turystycznych, przeprowadzenie prostej analizy opisowej pozwala wzbogacić wnioski o różnicowaniu międzywojewódzkim oraz uzyskać tym samym informacje przydatne dla polityki turystycznej w ujęciu regionalnym. Przykładu tego typu działań dostarcza tabela 4.9. Zawarte w niej informacje na temat wartości średnich i odchylenia standardowego pozwalają określić województwa typowe, zaś dzięki informacji o tym, że współczynnik skośności (asymetrii) jest dodatni i stosunkowo duży możemy stwierdzić, że w Polsce przeważają województwa, do których przyjeżdża stosunkowo mało osób w celach turystycznych.

Tab. 4.9. Analiza różnicowań międzywojewódzkich w zakresie natężenia krajowego ruchu turystycznego w 2005 roku*)

Zmienna	Statystyki opisowe						
	N (liczba województw)	Średnia	Minimum	Maksimum	Odchylenie standardowe	Współczynnik zmienności	Skośność
Podróże długoterminowe	16	0,96	0,10	1,90	0,554	57,52	0,28
Podróże typowo turystyczne	16	0,41	0,05	1,35	0,358	88,05	1,32

*) wykorzystano dane z ryc. 4.4.

Źródło: Opracowanie własne.

Warto dodać, że w swoich badaniach GUS po raz pierwszy zastosował dodatkowo, rzadko stosowane podejście do przestrzennych różnicowań wyjazdów. Zapytano bowiem respondentów, jaką odległość pokonywali oni w czasie swoich wyjazdów. Okazało się, że w przypadku krajowych podróży długoterminowych odległość miejsc docelowych od miejsca zamieszkania była stosunkowo niewielka: aż 58,4% przypadło na podróże o dystansie nie przekraczającym 300 kilometrów, w tym 24% podróży zlokalizowanych było w odległości do 100 kilometrów. Podróże na odległość od 301 do 500 kilometrów stanowiły 26,2% wyjazdów, a podróże na jeszcze dalsze odległości już tylko 17%⁸⁹⁴.

W tym kontekście ciekawie przedstawiają się wyniki badań dotyczące środków transportu wykorzystywanych w czasie podróży turystycznych. Badania Instytutu Turystyki potwierdziły opinię, że najczęściej wykorzystywanym środkiem

⁸⁹⁴ Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 60.

transportu jest samochód, z którego w czasie podróży turystycznych korzystało aż 63% badanych. Pociągiem podróżowało 23%, autobusem 10%, a autokarem 9% ankietowanych. Warto w tym miejscu podkreślić, że uzyskane wyniki nie są bezpośrednio porównywalne z wynikami badań z poprzednich lat. Wcześniej pytano bowiem o wszystkie środki transportu wykorzystywane podczas jednej podróży, zaś od 2004 roku chodzi jedynie o środek transportu, z którego korzystano podczas najdłuższej części podróży⁸⁹⁵. Badania ujawniły wzrost odsetka osób korzystających z publicznych środków transportu oraz – w związku z liczniejszym niż we wcześniejszych latach uczestnictwem w wyjazdach organizowanych przez biura podróży – podróżujących autokarem. Dominujące znaczenie samochodu potwierdziły też badania CBOS. Wykazały one, że korzystało z nich 69% osób wyjeżdżających na wypoczynek. Dużo rzadziej podróżowano autokarem (28%) i pociągiem (25%), a najrzadziej samolotem (5%) oraz statkiem lub promem (2%)⁸⁹⁶. Również badania GUS wskazują na to, że dla realizacji podróży długoterminowych podstawowe znaczenie ma samochód. Do miejsc docelowych docierało nim 61,9% badanych. Koleją podróżowało 16,9%, autobusem kursowym – 11,5%, a autokarem – 8% badanych (wskazania dotyczące samolotu stanowiły niecałe 0,1%). Natomiast na miejscu (tzn. w odwiedzanej miejscowości) turyści najczęściej korzystali z samochodu (44,9%) lub poruszali się pieszo (40,1%), rzadko korzystając z autokaru (5%) i komunikacji miejskiej (4,3%)⁸⁹⁷.

Zarówno w badaniach Instytutu Turystyki, jak i Głównego Urzędu Statystycznego, interesowano się sposobami spędzania czasu wolnego. Główny Urząd Statystyczny badał jednak ulubione formy spędzania czasu wolnego nie tylko w czasie wyjazdów turystycznych. Z tego też powodu, jak również ze względu na fakt, iż w tej części badań mogli uczestniczyć wszyscy członkowie gospodarstw domowych (także dzieci, które ukończyły 7 lat), skupimy się na badaniach Instytutu Turystyki. Wykazały one, że w czasie wyjazdów długoterminowych Polacy preferują raczej spokojny wypoczynek. Najwięcej osób preferowało krótkie spacerowanie (67%) oraz przebywanie w ciszy, z dala od ludzi (35%). Spośród bardziej aktywnych form wypoczynku, zanotowano następujące wskazania: gimnastyka, fitness, pływanie i lokalne wycieczki (19%), zwiedzanie muzeów, skansenów, zabytków (15%), chodzenie do kawiarni, restauracji (13%), słuchanie radia, telewizji (13%), turystyka kwalifikowana – żeglarstwo, kajakarstwo, wspinaczka, jazda konna (8%), hobby (7%); czytanie (7%), zabiegi lecznicze i sanatoryjne (6%), odwiedzanie miejsc kultu religijnego (4%), zdobywanie wiedzy

⁸⁹⁵ Jak należy sądzić, w poprzednich latach respondenci często opisywali sytuacje, w których podróżowali pociągiem i autobusem, wskazując oba środki transportu (np. dojazd autobusem z miejsca zamieszkania do stacji kolejowej lub ze stacji kolejowej do miejscowości, w której spędzali urlop). Od 2004 roku w takich sytuacjach respondenci są proszeni o wskazywanie tylko jednego środka transportu.

⁸⁹⁶ Wyjazdy Polaków na wypoczynek w latach 1992-2005.... op. cit. s. 13.

⁸⁹⁷ Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 168-169.

– nauka języków obcych (4%), narciarstwo (4%), udział w spektaklach teatralnych i koncertach (2%), specjalistyczne zabiegi rehabilitacyjne związane z inwalidztwem (2%), inne zajęcia (20%)⁸⁹⁸

Choć problematyka ta nieco wykracza poza zakres prowadzonych w tej pracy analiz, warto dodać, że GUS – jako jedyna spośród trzech instytucji prowadzących badania aktywności turystycznej – badał także wyposażenie gospodarstw domowych w niektóre urządzenia i sprzęt sportowo-turystyczny. Zgodnie z metodologią zalecaną przez Unię Europejską zaklasyfikowano je do trzech podstawowych grup: a) zakwaterowanie (drugie domy, przyczepy kempingowe, działki rekreacyjne); b) transport (samochód osobowy, łódź, kajak, żaglówka i rower) oraz c) sprzęt sportowo-turystyczny (sprzęt myśliwski, sprzęt wędkarski, namiot, plecak, śpiwór, materac)⁸⁹⁹.

Chociaż otrzymane wyniki informują jedynie o posiadaniu danego sprzętu, a nie określają jego liczby, a także nie zawsze świadczą o jego turystycznym wykorzystaniu, co dotyczy zwłaszcza najbardziej powszechnych sprzętów⁹⁰⁰, to jednak stanowią one cenną informację o możliwościach uprawiania turystyki. Typowy sprzęt turystyczny, taki jak: plecak turystyczny, śpiwór czy materac posiada 50,1% gospodarstw domowych (namiot już tylko 21%). Dane dotyczące pozostałych rodzajów sprzętu przedstawiają się następująco: drugi dom – 1,8%; namiot – 21,0%; przyczepa kempingowa – 0,7%, żaglówka – 0,2%; łódź – 0,4%; kajak – 0,3%; działka rekreacyjna – 7,6%; sprzęt myśliwski – 1,3%; sprzęt wędkarski – 14,9%. W stosunku do unijnej klasyfikacji GUS wprowadził dodatkową kategorię „inny sprzęt”, w której mieścił się sprzęt nie wymieniony we wcześniejszych grupach. Jego posiadanie zadeklarowało 5,8% badanych gospodarstw domowych⁹⁰¹.

W badaniach Głównego Urzędu Statystycznego, a częściowo także w badaniach Instytutu Turystyki, interesowano się także wydatkami, jakie Polacy ponoszą na swoje podróże. Problematyka ta wykracza jednak poza zakres tej pracy, dlatego też ograniczymy się jedynie do podania – za Instytutem Turystyki – informacji o tym, że przeciętne wydatki Polaków na podróże długookresowe wynosiły w 2005 roku 573 zł, w przeliczeniu na jeden wyjazd jednej osoby, z czego 203 złotych (tj. ok. 35%) wydatkowano jeszcze przed podróżą. Natomiast przeciętne wydatki w przeliczeniu na jeden dzień pobytu wyniosły 56 złotych. W 2005 roku na krajowe wyjazdy długookresowe Polacy wydawali średnio o 14% mniej niż w 2004 roku⁹⁰².

⁸⁹⁸ Wartości nie sumują się do 100%, gdyż respondenci mogli wskazać więcej niż jeden sposób spędzania czasu wolnego. Por. Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku ... op. cit., s. 41.

⁸⁹⁹ Metodologia Unii Europejskiej w dziedzinie statystyki turystyki ... op. cit., s. 26.

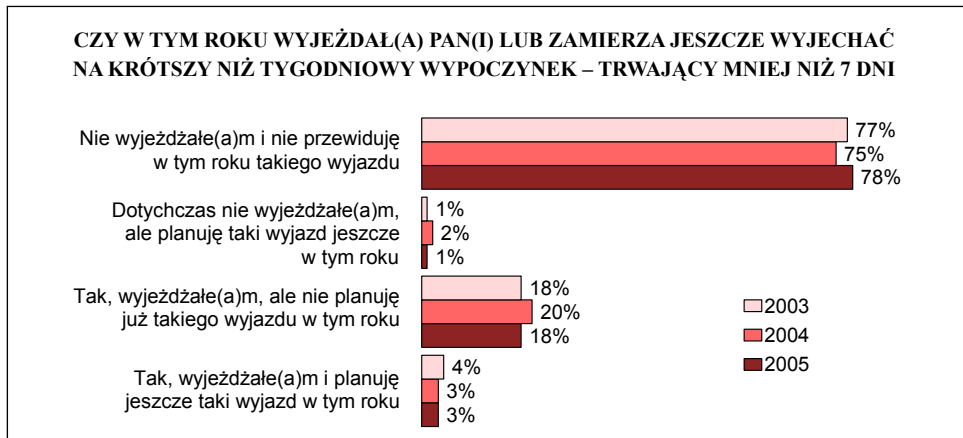
⁹⁰⁰ Przykładem tego typu sprzętu jest rower, w który wyposażone jest 64,0% gospodarstw domowych, a częściowo także samochód, który posiada 46,7% gospodarstw domowych. Oba wymienione środki transportu odgrywać mogą, choć wcale nie muszą, dużą rolę w aktywności turystycznej.

⁹⁰¹ Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 33.

⁹⁰² Krajowe i zagraniczne wyjazdy Polaków w 2005 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 2006, s. 12.

4.2.2. Krajowe wyjazdy krótkoterminowe

W ostatnich latach obserwuje się wyraźny spadek poziomu uczestnictwa w krajowych wyjazdach krótkoterminowych. Według Instytutu Turystyki, w 2005 roku wzięło w nich udział zaledwie 24% mieszkańców Polski (spadek o 3% w stosunku do roku 2004). Oznacza to, że uczestniczyło w nich około 7,5 miliona osób. Na jedną wyjeżdżającą osobę przypadało średnio 2,8 wyjazdów, a na każdy wyjazd prawie 1,8 noclegu. Można więc oszacować, że Polacy odbyli w sumie 21,2 miliona podróży (spadek o 15,2%), podczas których skorzystali z 38,2 miliona noclegów (spadek o 10,1%)⁹⁰³. Badania GUS wykazały, że poziom uczestnictwa w wyjazdach krótkoterminowych był jeszcze mniejszy i wynosił 21% (taki odsetek ankietowanych zadeklarował przy najmniej jeden wyjazd tego typu). Na jeden wyjazd przypadało 1,9 osoby, a na jedną osobę już średnio 2,62 podróży (45,6% uczestniczyło w jednej podróży, 43,6% – w od dwóch do pięciu, a 10,7% – w sześciu i więcej). Nieco inaczej kształtuje się uczestnic-

Ryc. 4.5. Krótkoterminowe (> 7 dni) wyjazdy wypoczynkowe Polaków w 2005 roku – badania CBOS

Źródło: Wyjazdy Polaków na wypoczynek w latach 1992–2005 (BS/185/2005) ... op. cit., s. 10.

two w takich wyjazdach wśród gospodarstw domowych. Okazało się, że uczestniczyło w nich 29% badanych gospodarstw, przy średniej częstotliwości 3,3 wyjazdów oraz 6,2 podróży przypadających na jedno aktywne turystycznie gospodarstwo domowe (wśród nich prawie 46% gospodarstw uczestniczyło w takich wyjazdach od dwóch do pięciu razy, 41% tylko jeden raz, a 46% – od 2 do 5 razy). Częstotliwość większa niż 5 wyjazdów w ciągu badanego roku została odnotowana już tylko w 12,6% wyjeżdżających gospodarstw. W sumie, według GUS, krajowe podróże krótkoterminowe stanowiły aż 62,6% wszystkich podróży zrealizowanych przez Polaków w 2005 roku⁹⁰⁴.

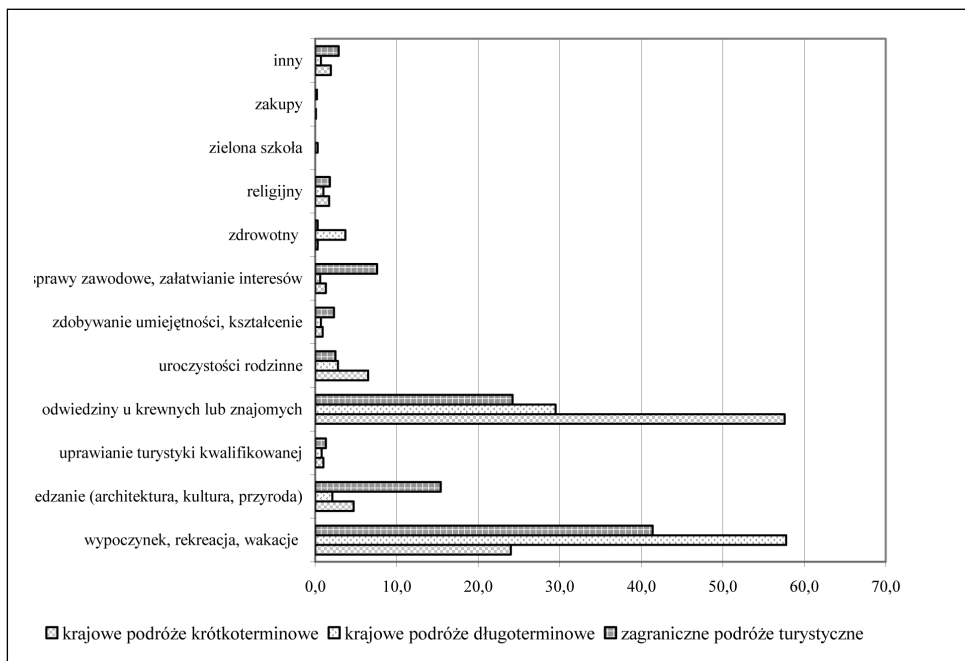
⁹⁰³ Łaciacz J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku ... op. cit., s. 56.

⁹⁰⁴ Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 39, 48, 113, 140.

W badaniach CBOS (ryc. 4.5) nie wyodrębniano klasycznych (w sensie statystyki turystycznej) wyjazdów krótkoterminowych, czyli wymagających minimum jednego, ale nie więcej niż trzech noclegów. Wyodrębniono w nich jedynie wyjazdy krótsze niż tygodniowe, co uniemożliwia porównania.

Wyjazdy krótkoterminowe cechują się jeszcze mniejszym poziomem zorganizowania niż analizowane wcześniej wyjazdy długoterminowe. Według Instytutu Turystyki, w 2005 roku całkowicie samodzielnie zorganizowało sobie wyjazdy krótkoterminowe aż 87,6% osób. Z pomocy zakładu pracy, szkoły oraz innych instytucji „nieturystycznych” skorzystało 14,3%, a z pośrednictwa biura podróży zaledwie 0,4% wyjeżdżających. O niskim poziomie zorganizowania wyjazdów krótkoterminowych świadczą także wyniki GUS, według których w przypadku aż 91,6% wyjazdów tego typu nie korzystano z żadnej formy pośrednictwa, a zaledwie 2% wyjazdów stanowiły imprezy zakupione w formie pakietu. Nieco częściej zakup usług dotyczył noclegów (5,1%), zaś zakup wyżywienia występował w 3% wyjazdów⁹⁰⁵.

Na tak niski poziom zorganizowania wyjazdów krótkoterminowych znacząco wpływają cele wyjazdów, wśród których w Polsce – jak już wspomniano – dominują odwiedziny krewnych i znajomych. Na rycinie 4.6 przedstawiono najważniejsze

Ryc. 4.6. Podróże turystyczne mieszkańców Polski w 2005 roku według głównego celu wyjazdu – badania GUS

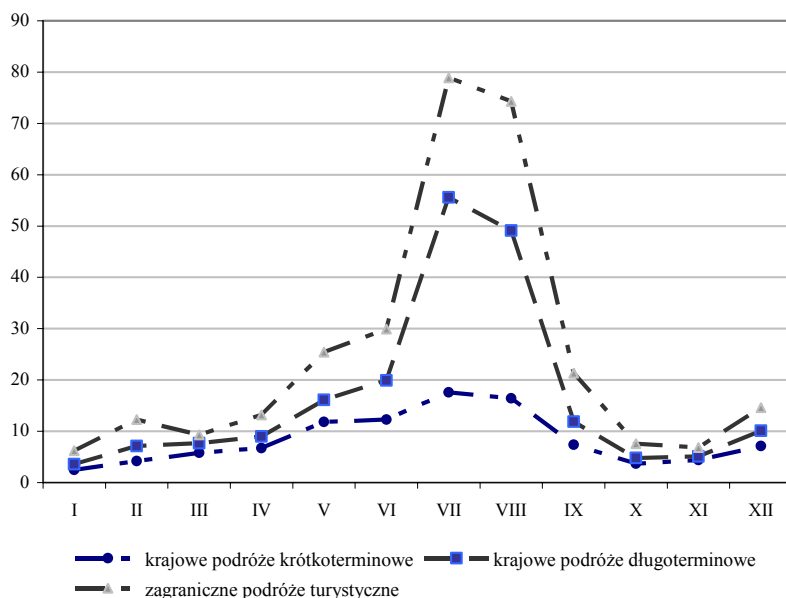
Źródło: Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 54.

⁹⁰⁵ Tamże, s. 152.

cele dla każdego z trzech podstawowych rodzajów wyjazdów, które analizowane były w badaniach GUS. Pokazuje ona, że struktura celów w każdym przypadku jest inna. W odniesieniu do wyjazdów krótkoterminowych (najniższy słupek) dominującym celem są odwiedziny krewnych i znajomych, na które przypada aż 57,6% wszystkich krótkotrwałych podróży realizowanych na terenie Polski. Na drugim miejscu znalazły się podróże związane z wypoczynkiem i relaksem – 24%. Zwroca uwagę bardzo mały udział podróży związanych ze zwiedzaniem (tylko 4,7%), uprawianiem turystyki aktywnej (1%) oraz z załatwianiem spraw służbowych i interesów (1,3%).

Nieco inaczej przedstawia się struktura celów zidentyfikowana w badaniach Instytutu Turystyki, gdzie odwiedziny krewnych i znajomych stanowiły główny cel wyjazdu dla 48% badanych. Cele turystyczno-wypoczynkowe deklarowało 39%, a cele służbowe 9% badanych⁹⁰⁶. Różnice w wynikach uzyskanych przez obie instytucje są konsekwencją odmiennej metodologii obu badań (IT określał je jako % uczestnictwa w wyjazdach i odnosił je do osób, a GUS – wyrażał je jako % podróży) oraz innych systemów klasyfikacji celów wyjazdów. W ostatnich latach zaobserwować można coraz większe zróżnicowanie celów wyjazdów.

W porównaniu do wyjazdów długoterminowych, podróże krótkoterminowe wykazują znacznie mniejszą sezonowość. Badania przeprowadzone przez Instytut Turystyki wykazały, że uczestnictwo w takich podróżach w rozbiciu na poszczególne

Ryc. 4.7. Sezonowość podróży turystycznych mieszkańców Polski – badania GUS

Źródło; Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 57.

⁹⁰⁶ Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku ... op. cit., s. 51.

kwartały rozkłada się następująco: lato – 60,7% wyjazdów, wiosna – 32,1%, jesień – 39,2%, zima – 29,4%⁹⁰⁷. Mniejszą sezonowość wyjazdów krótkoterminowych widać wyraźnie na wykresie sporządzonym na podstawie badań GUS (ryc. 4.7). Spośród trzech analizowanych rodzajów wyjazdów, krajowe podróże krótkoterminowe (najniższa krzywa) rozkładają się najbardziej równomiernie w ciągu roku. Ich nasilenie rozpoczyna się w maju i trwa do sierpnia. O ile w przypadku krajowych podróży długoterminowych główny sezon obejmuje praktycznie tylko lipiec i sierpień, o tyle dla podróży krótkotrwałych (a także zagranicznych) jest dłuższy i trwa od maja do września, choć lipiec i sierpień są także najczęściej wybierane jako termin wyjazdów⁹⁰⁸.

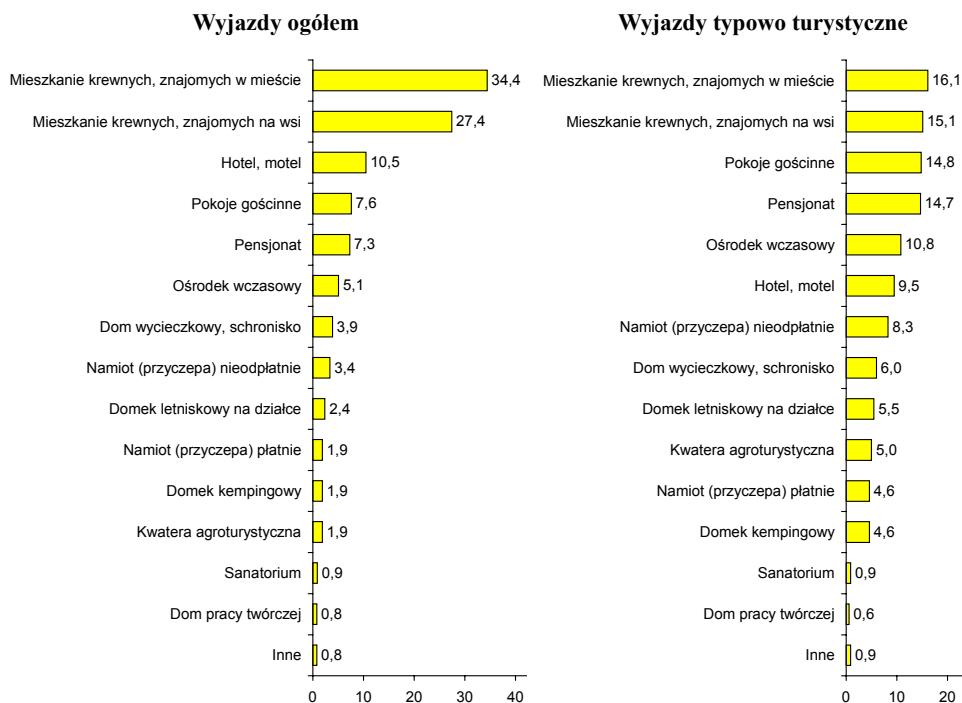
W przypadku wyjazdów krótkoterminowych inna jest także struktura wykorzystywanej bazy noclegowej. Według badań GUS, w czasie takich wyjazdów zdecydowanie najczęściej nocujemy w mieszkaniach krewnych i znajomych (66,7% podróży). Z tzw. komercyjnej bazy noclegowej skorzystano w trakcie 22,3% krótkotrwałych podróży krajowych, w tym z hoteli, moteli i pensjonatów – 5,7%, kwater prywatnych – 5,6% oraz domów wycieczkowych i schronisk – 4,4%. Rodzaj zakwaterowania w dużym stopniu zależał od celu i charakteru wyjazdu. Hotele, motele i pensjonaty zdecydowanie najczęściej wybierano podczas podróży w sprawach służbowych (aż 80,3% takich podróży). Rzadziej bazę typu hotelowego wybierano podczas podróży poznawczych (20,2%), natomiast nie odgrywała ona praktycznie żadnej roli w przypadku krótkoterminowych podróży wypoczynkowych. W czasie podróży poznawczych popularnym rodzajem bazy były także schroniska i domy wycieczkowe, wykorzystywane podczas 27,9% tych podróży, jednak najczęściej korzystały z nich osoby uprawiające turystykę kwalifikowaną (59,2% podróży). W przypadku podróży wypoczynkowych jedynym szerzej wykorzystywanym komercyjnym rodzajem bazy były kwatery prywatne, na które przypadało 11,1% zanotowanych podróży badanych⁹⁰⁹. W raporcie z badań CBOS nie wyszczególniono rodzajów zakwaterowania wykorzystywanych w czasie wyjazdów trwających mniej niż 7 dni. Natomiast w badaniach Instytutu Turystyki analizowano wykorzystywaną w podróżach bazę noclegową w nieco prostszym ujęciu, rozgraniczając wyjazdy ogółem od typowo turystycznych. Zróżnicowania w tym przekroju pokazuje ryc. 4.8.

Ze względu na krótki czas trwania oraz charakter i program wyjazdów krótkoterminowych szczególnie znaczenie ma wykorzystywany środek transportu. Według Instytutu Turystyki, podstawową rolę w realizacji wyjazdów krótkoterminowych odgrywa samochód, którym w 2005 roku podróżowało 64,7% badanych. Znacznie rzadziej korzystano z pociągu i autobusu (po 13,9%) oraz autokaru (9%). Pozostałe środki

⁹⁰⁷ Tamże, s. 56.

⁹⁰⁸ Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 58.

⁹⁰⁹ W korelacji z formami turystyki, największy odsetek wskazań miała oczywiście kategoria „inne (68,4% podróży), zaś udział pozostałych przedstawiał się następująco: wycieczka, impreza objazdowa – 14,7%, wyjazd na działkę – 11,1%, wczasy 2,6%. Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 65, 150.

Ryc. 4.8. Uczestnictwo Polaków w krajowych wyjazdach krótkookresowych w 2005 roku według rodzajów zakwaterowania (w %)

Źródło: Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku ... op. cit., s. 54-55.

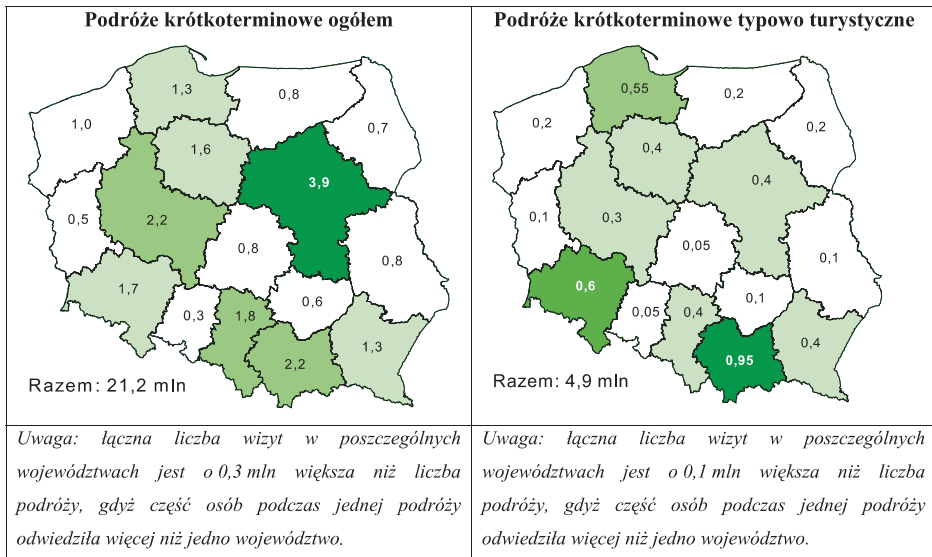
transportu miały marginalne znaczenie. CBOS nie badał odrębnie środków transportu wykorzystywanych w wyjazdach krótszych niż tygodniowe. Natomiast badania GUS również wskazują na to, że dla realizacji podróży krótkoterminowych podstawowe znaczenie ma samochód. Do miejsc docelowych podróżowało nim 63,1% badanych. Kolejną podróżowało 9,8%, autobusem kursowym – 19%, a autokarem – 4,7 badanych. Badania GUS ujawniły też, że w przypadku krótkotrwałych podróży krajowych zdecydowanie dominują podróże na niewielkie odległości: 38,5% podróży związanych było z przebyciem dystansu nie przekraczającego w jedną stronę 50 km, a w promieniu od 51 km do 100 km od miejsca zamieszkania zlokalizowanych było 21,9% tego typu podróży. W sumie dla 80,4% podróży krótkotrwałych dystans w jedną stronę nie przekroczył 200 kilometrów⁹¹⁰.

Inne niż w przypadku wyjazdów długoterminowych są także główne kierunki wyjazdów krótkoterminowych. Największą popularnością cieszą się wyjazdy do miast, w których – według Instytutu Turystyki – uczestniczyło 37% badanych. W góry wyjeżdżało 18%, nad jeziora 12%, a na inne tereny 25% badanych⁹¹¹. Więcej informacji

⁹¹⁰ Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 60, 68.

⁹¹¹ Krajowe i zagraniczne wyjazdy Polaków w 2005 roku ... op. cit., s. 8

na temat głównych kierunków podróży krótkoterminowych pokazuje ryc. 4.9. Widać na niej wyraźnie duże różnice pomiędzy ogółem podróży krótkoterminowych a wyjazdami typowo turystycznymi. W przypadku tych ostatnich daje się zauważyć mniejsze znaczenie województw mocno zurbanizowanych oraz ogólnie nieduży udział, gdyż na 21,2 miliona wszystkich podróży krótkoterminowych zanotowano tylko 4,9 miliona wyjazdów typowo turystycznych.

Ryc. 4.9. Natężenie krajowego ruchu turystycznego w 2005 r. według województw i liczby podróży krótkookresowych (mln)

Źródło: Krajowe i zagraniczne wyjazdy Polaków w 2005 roku ... op. cit., s. 6 i 8.

Badania Instytutu Turystyki wykazały, że przeciętne wydatki Polaków na podróże krótkookresowe wynosiły 218 zł w przeliczeniu na jeden wyjazd jednej osoby, z tego prawie 99 złotych (tj. 36%) wydatkowano jeszcze przed wyjazdem. Przeciętne wydatki w przeliczeniu na jeden dzień pobytu wyniosły 79 złotych. W 2005 roku na krajowe wyjazdy krótkookresowe Polacy wydawali o 3% niż w 2004 roku⁹¹².

⁹¹² Uwaga: do obliczenia przeciętnych wydatków na jeden dzień pobytu, Instytut Turystyki przyjął średnią długość pobytu 2,8 dnia (średnia liczba noclegów zwiększona o 1). Krajowe i zagraniczne wyjazdy Polaków w 2005 roku ... op. cit., s. 12.

4.2.3. Wyjazdy zagraniczne

Trzecim z podstawowych rodzajów wyjazdów, które zazwyczaj bierze się pod uwagę w analizach aktywności turystycznej są wyjazdy zagraniczne. W 2005 roku granice Polski przekroczyło 40,8 mln Polaków udających się do innych krajów (o 9,7% więcej rok wcześniej). Najczęściej korzystano z przejść granicznych na południu (42,9%) i zachodzie (22,4%) Polski. Z przejść zlokalizowanych w portach lotniczych korzystano podczas 6,8% wyjazdów (udział portów morskich to zaledwie 1,2%)⁹¹³. Powyższe dane zostały zestawione przez Instytut Turystyki nie na podstawie badań ankietowych, ale informacji uzyskanych od Straży Granicznej. Mogą one sugerować dużą aktywność turystyczną Polaków w wyjazdach zagranicznych. W istocie jest inaczej, gdyż tylko niewielki procent wyjazdów zagranicznych ma turystyczny charakter. Większość z nich nie spełnia bowiem podstawowych kryteriów definicji turysty międzynarodowego, w tym zwłaszcza minimum jednego noclegu w odwiedzanym kraju. Według Instytutu Turystyki, wśród owych ponad 40 milionów wyjazdów zaledwie 6,2 miliona (14,7%) stanowiły wyjazdy turystyczne.

Poziom uczestnictwa Polaków w wyjazdach zagranicznych, wbrew dosyć powszechnym opiniom lansowanym zwłaszcza w ostatnim czasie przez media, nie jest zbyt wysoki i zdecydowanie odbiega od poziomu występującego w większości państw Unii Europejskiej (w tym zwłaszcza w 15 krajach tzw. starej UE). Badania ankietowe Instytutu Turystyki wykazały, że w 2005 roku w wyjazdach zagranicznych uczestniczyło zaledwie 12% mieszkańców Polski. Na jedną wyjeżdżającą osobę przypadało średnio 1,5 wyjazdu, co oznacza że w wyjazdach zagranicznych uczestniczyło około 3,8 miliona Polaków. Średnia długość pobytu wynosiła 12,0 noclegów⁹¹⁴.

O tym, że wyjazdy zagraniczne stanowią tylko niewielką część polskiego ruchu turystycznego świadczą też wyliczenia GUS, według których w 2005 roku aż 79,9% aktywnych turystycznie gospodarstw domowych uczestniczyło tylko w wyjazdach krajowych. Natomiast wyłącznie w zagranicznych wyjazdach połączonych z co najmniej jednym noclegiem brało udział tylko 9,5% gospodarstw domowych (w wyjazdach beznoclegowych uczestniczyło 1,2% gospodarstw)⁹¹⁵. Średnia liczba wyjazdów przypadających na jedno aktywne w wyjazdach zagranicznych gospodarstwo domowe wynosiła 1,4. Z kolei poziom uczestnictwa w wyjazdach zagranicznych trwających dwa i więcej dni – mierzony odsetkiem badanych osób – wyniósł

⁹¹³ Warto dodać, że wśród nich było około 400 tysięcy wyjazdów realizowanych przez dzieci i młodzież do 14 roku życia, które nie są objęte badaniami Instytutu Turystyki. Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku ... op. cit., s. 73-75.

⁹¹⁴ W badaniach uwzględniono podróże podczas których korzystano z 90 noclegów (ale nie więcej niż 365). Gdyby je wykluczyć, średnia długość wyjazdu zagranicznego wyniosłaby 9,9 noclegu.

⁹¹⁵ Dysproporcje jeszcze pogłębiłyby się o kilka punktów procentowych, gdyby wziąć pod uwagę podróże (a więc wyjazdy) poszczególnych członków gospodarstw. Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 39, 111, 112, 119.

5,7%⁹¹⁶. Zdecydowana większość wyjeżdżających za granicę zrealizowała tylko jedną podróż (86,1%), dwa razy wyjeżdżało 9%, a 4,8% trzy i więcej razy⁹¹⁷.

Jeszcze inny obraz uczestnictwa w wyjazdach zagranicznych ukazują wyniki badań przeprowadzonych przez CBOS. W 2005 roku brał w nich udział zaledwie co siódmy spośród uczestników co najmniej tygodniowych krajowych i zagranicznych wyjazdów wypoczynkowych, których – jak już wcześniej wspomniano – było zaledwie 21%. Większość wyjeżdżających przebywała na wypoczynku zorganizowanym indywidualnie, choć odsetek osób, które wyjechały z biurem podróży (56%) był zdecydowanie wyższy niż przy wyjazdach krajowych (33%)⁹¹⁸. Jest to zgodne z prawidłowościami obserwowanymi praktycznie we wszystkich krajach, gdzie podróże zagraniczne charakteryzują się znacznie wyższym poziomem zorganizowania niż podróże krajowe. Według Instytutu Turystyki, gotowe pakiety turystyczne biur podróży zakupiło 30,8% wyjeżdżających za granicę, zaś z częściowej pomocy biura podróży skorzystało 7,3% wyjeżdżających. Natomiast całkowicie samodzielnie zorganizowało sobie podróż 69,6% wyjeżdżających⁹¹⁹. Wyższy wskaźnik zorganizowania dotyczył podróży typowo turystycznych, które samodzielnie zorganizowało sobie tylko 51% badanych. Z kolei według GUS, z przynajmniej jednej spośród wyodrębnionych w kwestionariuszu formy pośrednictwa skorzystało 47,7% uczestników zagranicznych podróży. Najczęściej (23,1% przypadków) były to pełne pakiety, natomiast wśród pojedynczych usług najczęściej kupowano noclegi (17,3% podróży) i transport (12,1% podróży). Korzystanie z pośrednictwa biur podróży oraz innych organizatorów uzależnione było od formy wyjazdu turystycznego. Okazało się, że gotowe pakiety kupowane w biurach podróży stanowiły 80,1% podróży wypoczynkowych i 75,6% podróży poznawczych i tylko 28% podróży służbowych. Najczęściej z usług pośredniczkich korzystano przy podróżach religijnych (88,2% – choć rzadko były to biura podróży), poznawczych (75,6%), związanych z kształceniem (71,2%) i wypoczynkowych (58,3%)⁹²⁰.

Cele wyjazdów zagranicznych są odmienne niż wyjazdów krajowych. Najbardziej rozbudowaną typologię celów wyjazdów zagranicznych zastosował GUS, co pokazano już wcześniej na rycinie 4.6. W 2005 roku największy udział w wyjazdach zagranicznych miały podróże związane z wypoczynkiem i relaksem (41,4%) oraz odwiedziny krewnych i znajomych (24,2%). Wysoki poziom wskazań dotyczył też spraw służbowych, które odgrywają większą rolę niż w podróżach krajowych. W odniesieniu

⁹¹⁶ Gdyby wziąć pod uwagę liczbę wyjazdów, różnice byłyby jeszcze większe, gdyż 90,3% wyjazdów zrealizowano na terenie Polski, a udział wyjazdów zagranicznych wynosił zaledwie 8,2% w przypadku wyjazdów trwających dłużej dwa dni oraz 1,5% w przypadku wyjazdów trwających 1 dzień. Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 41-42.

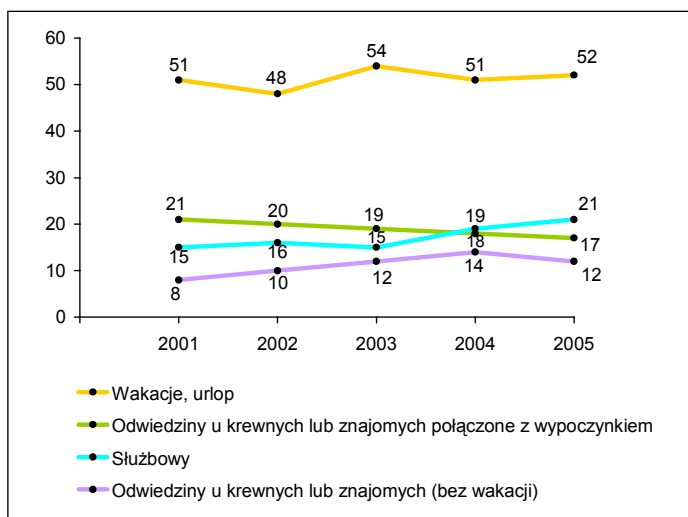
⁹¹⁷ Tamże, s. 195-196.

⁹¹⁸ Wyjazdy Polaków na wypoczynek w latach 1992-2005 ... op. cit., s. 12.

⁹¹⁹ Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku ... op. cit., s. 89.

⁹²⁰ Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 55 i 67.

do wszystkich analizowanych typów podróży, uwagę zwraca małe zainteresowanie uprawianiem turystyki kwalifikowanej oraz wyjazdami po zakupy. W badaniach Instytutu Turystyki zastosowano mniej rozbudowaną typologię celów, stąd bezpośrednie porównania z GUS nie są możliwe. Co drugi wyjeżdżający za granicę Polak, miał na celu wypoczynek urlopowo-wakacyjny, a co piąty wyjeżdżał w sprawach służbowych (ryc. 4.10).

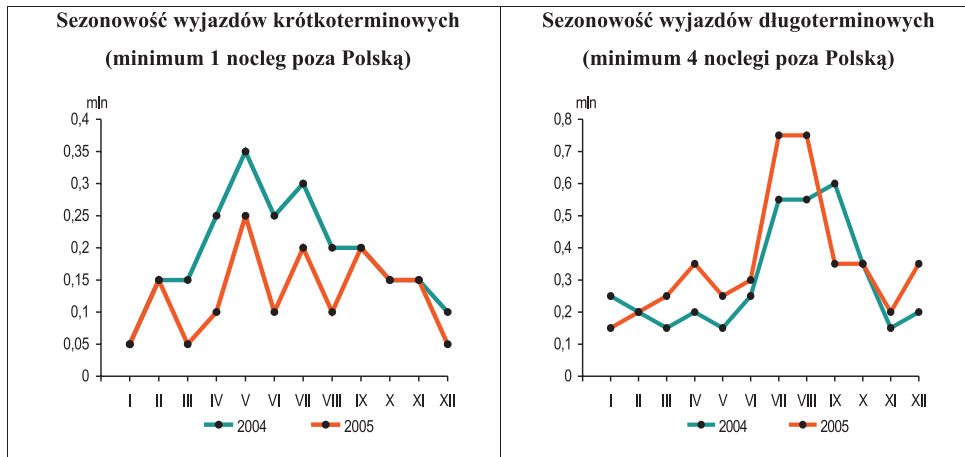

Ryc. 4.10. Cele wyjazdów zagranicznych Polaków w 2005 roku

Źródło Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku ... op. cit., s. 86.

Także sezonowy rozkład podróży zagranicznych przedstawia się inaczej niż podróży krajowych. Według Instytutu Turystyki, w okresie letnim 2005 roku wyjechało 54% uczestników podróży zagranicznych (jesienią – 31%, na wiosnę – 26%, a w zimie – 20%). Występują wprawdzie różnice w sezonowości wyjazdów w zależności od celu wyjazdu, ale nie są one tak duże, jak w przypadku wyjazdów krajowych. Na przykład, gdyby wziąć pod uwagę tylko cele typowo turystyczne, to na okres letni przypadałoby 61,8% uczestników wyjazdów zagranicznych (jesień – 28,1%, wiosna – 21,0%, zima – 18%). Natomiast zupełnie inaczej niż ma to miejsce w przypadku wyjazdów krajowych kształtuje się sezonowość wyjazdów zagranicznych, w rozbiciu na wyjazdy krótkoterminowe i długoterminowe – co pokazuje rycina 4.11.

Podobny rozkład sezonowości wyjazdów zagranicznych ukazały badania przeprowadzone przez GUS. O ile w przypadku krajowych podróży wakacyjnych sezon obejmuje praktycznie tylko lipiec i sierpień, o tyle dla podróży zagranicznych sezon jest dłuższy i trwa od maja do września. Badania te wskazują również, że w przypadku wyjazdów zagranicznych mamy do czynienia z zupełnie odmienną (niż w podróżach krajowych) strukturą bazy noclegowej wykorzystywanej przez podróżnych. Wprawdzie i w tym przypadku największy udział miały mieszkania krewnych i znajomych

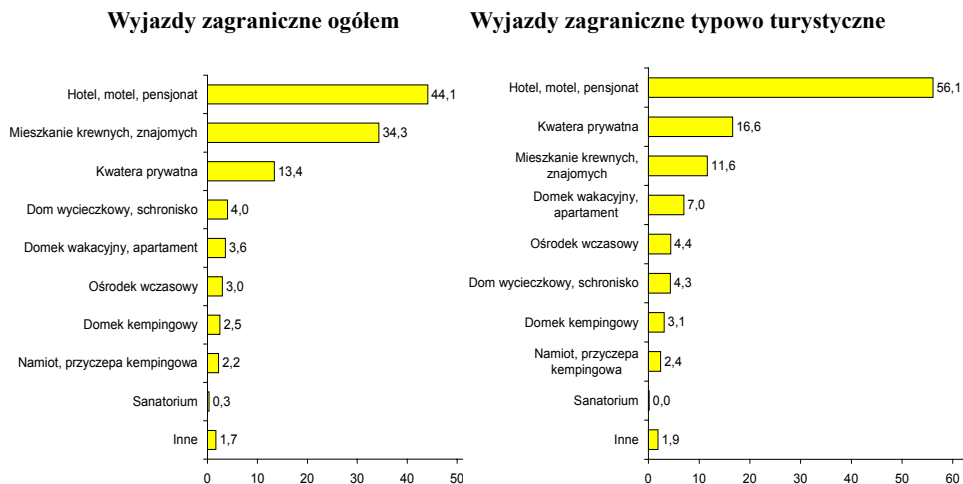
Ryc. 4.11. Sezonowość wyjazdów zagranicznych Polaków w 2005 roku

Źródło: Opracowanie własne na podst.: Krajowe i zagraniczne wyjazdy Polaków w 2005 roku ... op. cit., s. 9.

(41,7%% podróży), ale na drugim miejscu znalazły się już – rzadko wykorzystywane w podróżach krajowych – hotele, motele i pensjonaty (37,3%). Z kwater prywatnych skorzystano w czasie 7,8% wyjazdów. Badania ujawniły też, że w czasie wyjazdów zagranicznych niektórzy turyści nocują także w środkach transportu (7,7% podróży)⁹²¹. Badania GUS wskazują na istotną zależność pomiędzy celem wyjazdu a rodzajem zakwaterowania. Na bazę hotelową przypadało w sumie 43,1% noclegów realizowanych w trakcie podróży wypoczynkowych, 56% noclegów w czasie podróży poznawczych i 41,1% noclegów podczas podróży służbowych. Kempingi najczęściej wykorzystywano podczas uprawiania turystyki kwalifikowanej (12,9% noclegów), pielgrzymek (11,6%) oraz w czasie podróży wypoczynkowych (8% noclegów)⁹²². Na jeszcze wyższy udział hoteli, moteli i pensjonatów wśród wykorzystywanych w czasie podróży zagranicznych obiektów noclegowych wskazują badania Instytutu Turystyki. Odnoszą się one wprawdzie nie do podróży tylko do uczestników, wskazują jednak również na rosnące w ostatnim czasie znaczenie bazy hotelarskiej. Dotyczy to zwłaszcza wyjazdów podejmowanych w celach typowo turystycznych, co dobrze ilustruje zestawienie pokazane na rycinie 4.12.

⁹²¹ Taki rozkład odpowiedzi pozostaje zapewne w istotnym związku z preferowanymi w czasie wyjazdów zagranicznych formami turystyki, wśród których dominowały wczasy (30,4% podróży) oraz wycieczki i imprezy objazdowe – 26,1%. Co trzecia podróż zagraniczna (33,9%) została zaklasyfikowana do kategorii „inne”, która łączyła się głównie z odwiedzinami krewnych i znajomych. Warto zwrócić uwagę na stosunkowo duży udział podróży związanych z uczestnictwem w kursach i szkoleniach (5,4%). Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 64 i 204.

⁹²² Niejako na marginesie warto zauważyć, że w odniesieniu do podróży służbowych zadeklarowano korzystanie z mieszkań znajomych w odniesieniu do aż 48,9% noclegów. Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 65.

Ryc. 4.12. Uczestnictwo Polaków w wyjazdach zagranicznych w roku 2005 według rodzajów zakwaterowania (w %)

Źródło: Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku ... op. cit., s. 91-92.

Inaczej niż w podróżach krajowych kształtuje się struktura wykorzystywanych środków transportu. Według Instytutu Turystyki, w czasie podróży zagranicznych w 2005 roku najwięcej osób korzystało z samochodów osobowych (42%), autokarów (32,4%) oraz samolotów (22,5%). Udział pozostałych środków transportu był już znacznie mniejszy (kursowy autobus – 5,3%, pociąg – 3,5%, samochody nieosobowe – 2,0%, prom, statek 1,2%, motocykl, rower – 0,7%)⁹²³. Na podkreślenie zasługuje duży wzrost udziału samolotu, którego udział jeszcze pięć lat wcześniej wynosił zaledwie 9,4%⁹²⁴. Potwierdziły to badania GUS, według których za granicę wyleciało nim 27,3% badanych. Wprawdzie według GUS w dalszym ciągu dominują podróże odbywane samochodem (38,2%), jednak udział samolotu jest już wyższy niż autokaru, którym zrealizowano 24,8% podróży oraz zdecydowanie przewyższa pozostałe środki transportu (linia autobusowa – 5,5%, kolej – 2,3%, statek, prom – 0,9%). Po dotarciu na miejsce pobytu turyści najczęściej korzystali z samochodu (51,1%), autokaru (18,9%), komunikacji miejskiej (11,3%) lub poruszali się pieszo (11,4%)⁹²⁵. Warto dodać, że podróże zagraniczne mają głównie miejski charakter. Według GUS, najczęściej podróżowano do stolic i dużych aglomeracji (27,6%), miejscowości typowo turystycznych (22%) i innych miast (20,9%). Podróże nad morze stanowiły 14,2%, a w góry – 10,8% odnotowanych wyjazdów zagranicznych⁹²⁶.

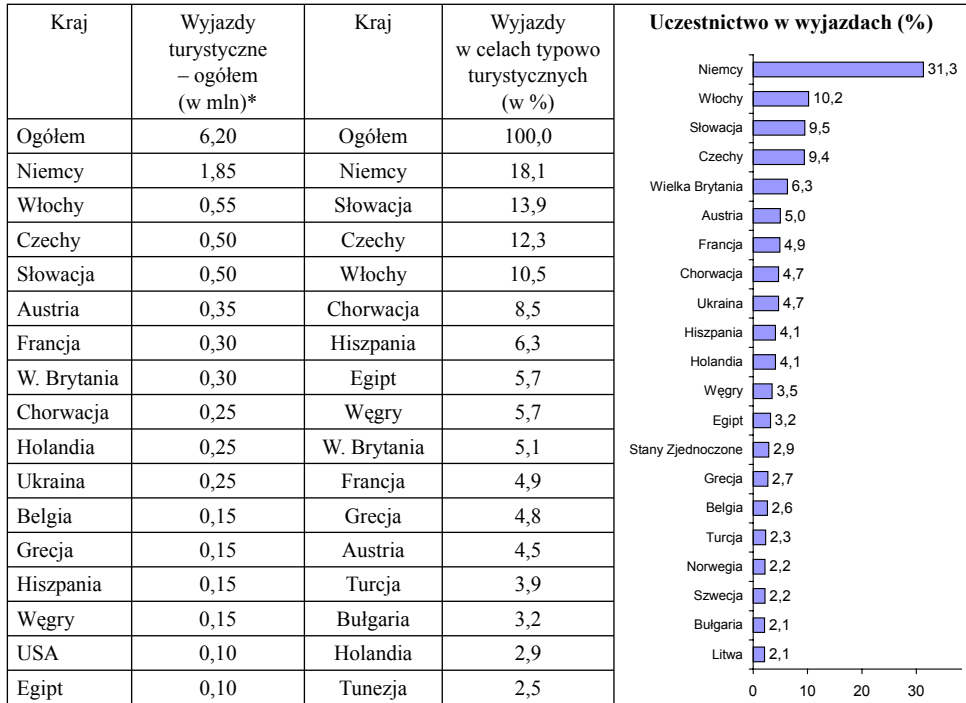
⁹²³ Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku ... op. cit., s. 93.

⁹²⁴ Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2000 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 2001, s. 71.

⁹²⁵ Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 207-208.

⁹²⁶ Tamże, s. 61.

Główne kierunki zagranicznych podróży Polaków od kilku lat nie ulegają zmianie. Poniżej (ryc. 4.13) przedstawiono rankingi najczęściej odwiedzanych krajów, zestawione na podstawie informacji Instytutu Turystyki. Po lewej stronie znajdują się zestawienia sporządzone na podstawie liczby podróży, natomiast po prawej stronie (na wykresie) zamieszczono odsetki badanych, którzy odwiedzili poszczególne kraje.

Ryc. 4.13. Wyjazdy zagraniczne mieszkańców Polski w 2005 roku – według wyjazdów ogółem, wyjazdów typowo turystycznych oraz poziomu uczestnictwa w wyjazdach

* – dane dotyczą ogółu mieszkańców Polski (łącznie z dziećmi do 14 lat)

Uwaga: przedstawiona w tabelach suma wizyt w poszczególnych krajach jest większa niż suma wyjazdów turystycznych, co wynika z faktu, że część turystów odwiedziła kilka krajów podczas jednej podróży;

Źródło: Opracowanie własne na podst.: Krajowe i zagraniczne wyjazdy Polaków w 2005 roku ... op. cit., s. 10 i 11 oraz Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku ... op. cit., s. 93.

We wszystkich rankingach na czołowych miejscach znajdują się kraje sąsiadujące z Polską. Wyjątkiem w tym względzie są Włochy, które tradycyjnie są jednym z głównych celów zagranicznych podróży Polaków. W ostatnim okresie zanotowano przede wszystkim wyraźny spadek liczby wyjazdów do Niemiec (w 2003 roku – 7,2 mln, w 2004 roku – 6,3 mln). W tym samym czasie wyraźnie wzrosło znaczenie Wielkiej Brytanii, którą w 2005 roku odwiedziło 6,3% Polaków.

Wyjazdy zagraniczne Polaków nie mają tak rodzinnego charakteru jak wyjazdy krajowe. Według Instytutu Turystyki, najczęściej podejmowane są bez osób towarzyszących (30%), nieco rzadziej ze znajomymi (27%) lub współmałżonkiem (25%). Z dziećmi za granicę podróżowało 12,8%, a z innymi członkami rodziny 10,9% uczestników takich wyjazdów⁹²⁷. Według GUS, liczba osób uczestniczących (chodzi o rodzinę i znajomych, a nie wszystkich członków grup turystycznych) w wyjazdach zagranicznych kształtowała się następująco: jedna osoba – 44,4%, dwie – 24,1%, trzy – 15,7%, cztery – 13,2%, pięć i więcej – 2,6%. W większości podróży (64,8%) uczestnikami wyjazdów byli tylko członkowie gospodarstwa domowego⁹²⁸. Badania GUS wykazały, że wzorce spędzania czasu wolnego w trakcie wyjazdów zagranicznych różnią się od podróży krajowych. Największą popularnością cieszy się zwiedzanie, które zadeklarowano w odniesieniu do 57,2% wyjazdów oraz spotkania towarzyskie (40%). Zwraca uwagę większa niż w przypadku wyjazdów krajowych popularność spędzania czasu w kawiarni i restauracji (18,2%) oraz robienia zakupów dla przyjemności (16,8%)⁹²⁹.

Według Instytutu Turystyki, w 2005 roku na wyjazdy zagraniczne Polacy wydali o 17% mniej niż w 2004 roku. Przeciętne wydatki Polaków wynosiły 1424 zł na jeden wyjazd na jedną osobę, z czego 673 złotych wydatkowano jeszcze przed wyjazdem. Przeciętne wydatki w przeliczeniu na jeden dzień pobytu wyniosły 110 złotych⁹³⁰.

4.3. Badania aktywności turystycznej Polaków prowadzone przez inne instytucje

Oprócz badań prowadzonych przez trzy najważniejsze ośrodki, które przedstawiono w tym rozdziale, badania na temat aktywności turystycznej Polaków prowadzą także inne instytucje. Dotyczy to zwłaszcza mediów, które często mają nawet swoje wyspecjalizowane komórki zajmujące się badaniem opinii publicznej. Badania takie trudno uznać za naukowe, gdyż mają one zazwyczaj charakter jedynie sondażowy. Często też koncentrują się na zagadnieniach, które z punktu widzenia nauki są mniej istotne, natomiast mają w sobie „odpowiedni nośnik medialności”⁹³¹, który ma budzić

⁹²⁷ Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku ... op. cit., s. 96.

⁹²⁸ Tamże, s. 214.

⁹²⁹ Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku ... op. cit., s. 65.

⁹³⁰ Uwaga: do obliczenia przeciętnych wydatków na dzień pobytu przyjęto średnią długość pobytu 13,0 dnia (średnia liczba noclegów zwiększona o 1).

⁹³¹ Przykładem mogą być cytowane niżej wyniki badań, gdzie oprócz „poważnych” pytań, respondentów zapytano między innymi o to, z kim nie chcieliby dzielić miejsce w autokarze podczas wycieczki objazdowej (podaję według wskazań): matka z dzieckiem – 38%, popularna gwiazda – 38,5%, ksiądz – 39,7%, dawny funkcjonariusz SB – 51,9%, intelektualista – 57%, kulturysta – 57,1%, znany polityk – 68,9%). Konieczne jest też wskazanie 3 rzeczy, bez których nie mogliby się obyć na wakacjach: (podaję według kolejności wskazań): ubrania – 39%, kosmetyki – 36,3%, pieniądze – 19,5%, książka – 16,4%, tel. komórkowy – 14,0%, aparat fotograficzny – 13,9% ... szczoteczka do zębów – 12,2%). Wakacje – natura czy nowoczesność? - <http://www.rmfm.institut/?b=urlop&v=0&p=4>.

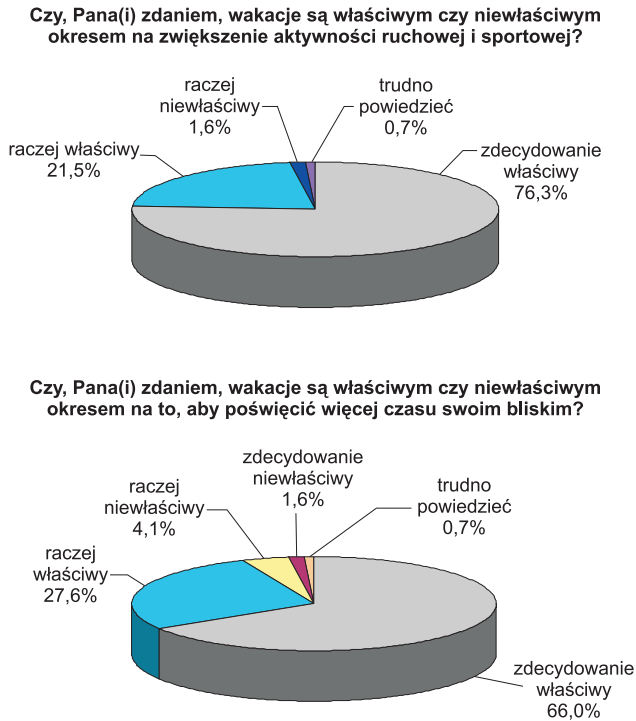
zainteresowanie czytelników bądź słuchaczy. Zdarza się jednak, że i w takich badaniach podejmowane są problemy ciekawe i istotne także w sensie naukowym, a nie poruszane przez ośrodki typowo naukowe.

Jako przykład takich badań może posłużyć sondaż na temat wakacji Polaków, przeprowadzony przez Instytut Badania Opinii Radia RMF-FM w 2006 roku. W sondażu tym (niestety tylko na próbie 300 Polaków w wieku 15–50 lat) podjęto rzadko poruszane problemy, takie jak: skutki wyjazdów urlopowych dla wydajności pracy, postanowienia wakacyjne oraz kwestia tzw. „rekonwalescencji pourlopowej”⁹³². Okazało się na przykład, że respondenci nie potrafili jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, czy urlop daje energię i zapał do pracy, czy – wręcz przeciwnie – rozleniwia i utrudnia powrót do obowiązków. Uznali natomiast, że nastawienie z jakim wrócimy do pracy po urlopie zależy przede wszystkim od tego, jak go spędzimy. Większość (57%) uważa, że lepiej jest zaplanować jeden dłuższy urlop, podczas gdy 41% badanych twierdzi, że skuteczniej wypoczywa się organizując kilka krótszych wyjazdów. Ankietowani okazali się bardziej jednomyślni w kwestii zasadności utrzymywania kontaktu z miejscem pracy. Zdecydowana większość (83%) jest zdania, że podczas urlopu powinno się wyłącznie odpoczywać i całkowicie oderwać się od pracy. Tylko 17% uznało, że pomimo urlopu powinno się na wszelki wypadek „pozostawać pod telefonem”. Ciekawe są odpowiedzi respondentów na temat roli aktywności ruchowej w czasie wyjazdów wakacyjnych. Opinie na ten temat pokazuje rycina 4.14.

Odrębny rodzaj badań stanowią sondaże przedurlopowe, które wykonywane są wyłącznie przed sezonem turystycznym i mają na celu poznanie planów wakacyjnych respondentów. Jako przykład mogą posłużyć coroczne sondaże firmy Pentor Research International (PRI), w których pyta się Polaków: jak zamierzają spędzić trzy miesiące kalendarzowego lata, czy wyjadą w tym czasie na wakacje/urlop, jak zorganizują sobie wyjazd, kiedy i gdzie pojadą itd. Firma publikuje zawsze krótki raport z tych badań zatytułowany „*Wakacje Polaków*”. W 2006 roku sondaż ten przeprowadzono w dniach 8–14 czerwca 2006 roku, na 1000-osobowej reprezentatywnej próbie dorosłych Polaków. Wykazały one, że w 2006 roku 32% mieszkańców Polski zamierzało wyjechać na letni wypoczynek⁹³³. Badania potwierdziły duże zróżnicowania dotyczące organizacji planowanych wyjazdów wakacyjnych, co pokazuje rycina 5.15.

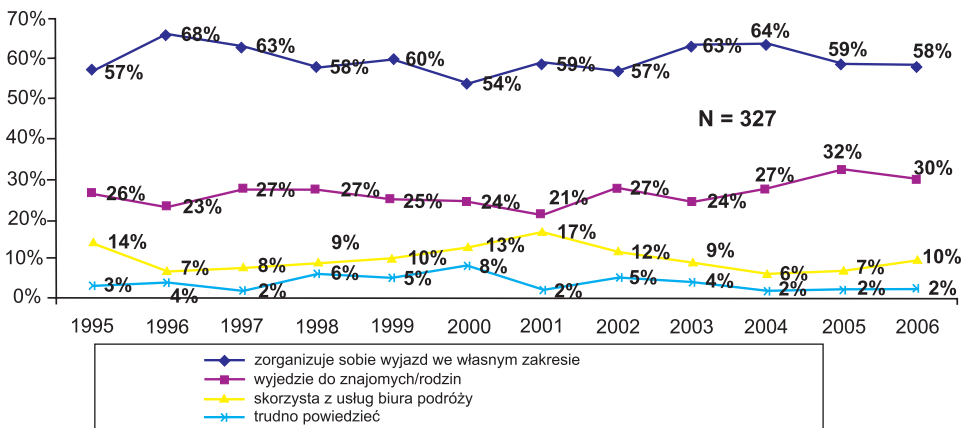
⁹³² Zdecydowana większość badanych (87%) niestety nie potrafiła podać żadnych szczególnych metod, które mogłyby pomóc łagodnie przeżyć powrót z urlopu i „wdrożyć się” w rytm pracy. Wśród pozostałych osób, jako najlepszy sposób na „traumę pourlopową” najczęściej wymieniano wcześniejszy powrót do domu, „odpoczynek po urlopie”, kończenie urlopu w środku tygodnia, tak aby jak najmniej dni pozostało potem do weekendu lub też zajęcie się czymś przyjemnym w pierwszym dniu pracy po powrocie z wakacji. Por. *Wakacje – natura czy nowoczesność?* (http://www.rmf.fm/instytut/?b=wakacje_postanowienia&v=1&p=2).

⁹³³ Wynik ten jest aż o 5% gorszy od roku 1999, kiedy to ponad dwie trzecie Polaków (37%) wybierało się na urlop i 1% gorszy od roku 2005. *Wakacje Polaków 2006* (http://www.pentor.pl/44117.xml?doc_id=11280).

Ryc. 4.14. Opinie Polaków na temat roli aktywności ruchowej oraz zacieśniania więzi rodzinnych w czasie wakacji – badania Instytutu Badania Opinii Radia RMF-FM

Źródło: http://www.rmf.fm/instytut/?b=wakacje_postanowienia&v=1&p=2.

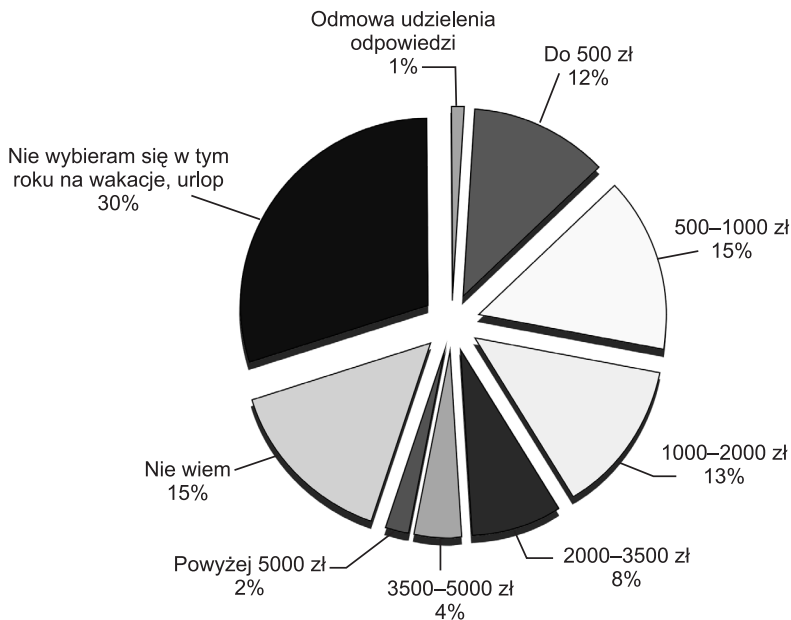

Ryc. 4.15. Planowany sposób organizacji wyjazdów wakacyjnych Polaków – badania firmy Pentor Research International

Źródło: „Wakacje Polaków 2006”: http://www.pentor.pl/44117.xml?doc_id=11280.

Okazjonalnie badania dotyczące aktywności turystycznej prowadzą także inne instytucje. Przykładem może być agencja badawcza „Synovate”, która w marcu 2007 roku przeprowadziła sondaż „*Wakacyjne budżety Polaków*”. Miały one na celu uzyskanie informacji o tym ilu Polaków wybiera się na wakacje/urlop oraz ile pieniędzy mają oni zamiar przeznaczyć na ten cel. Badanie przeprowadzono na reprezentatywnej próbie 1000 Polaków, w wieku od 18 do 64 lat, metodą CATI (wywiady telefoniczne wspomagane komputerowo). Najważniejsze wyniki pokazuje rycina 4.16.

W jakiej wysokości budżet przewiduje Pan(i) przeznaczyć w swoim gospodarstwie domowym na tegoroczne wakacje/urlop?

Ryc. 4.16. Plany wakacyjno-urlopowe Polaków w 2007 roku – badania agencji badawczej Synovate
 Źródło: *Wakacyjne budżety Polaków* (<http://www.egospodarka.pl/22953,Wakacyjne-budzety-Polakow-lato-2007,1,39,1.html>).

Odrębną kategorię stanowią badania dotyczące wyjazdów zagranicznych, mające na celu poznanie i ocenę różnych rynków turystycznych. Jedne z ciekawszych badań tego typu przeprowadziła firma „On Board Public Relations”, będąca filią międzynarodowej firmy consultingowej ECCO Networks. Badania „*Polak na wakacjach w UE. Oczekiwania i plany*” przeprowadzone zostały w czerwcu 2007 roku na reprezentatywnej, losowo dobranej próbie 1095 mieszkańców Polski liczących więcej niż 15 lat. Wykazały one, że w ciągu ostatnich trzech lat tylko co piąty Polak (19%) spędził urlop poza Polską. Respondentów zapytano też o plany wakacyjne na najbliższe dwa lata. Większość badanych (62%) nie planuje wyjazdu na zagraniczny urlop, natomiast

zamiar wyjazdu deklarowało 26% badanych. Krajem, który Polacy uznają za najatrakcyjniejszy turystycznie są Włochy, które na liście najciekawszych krajów umieściła prawie połowa (49%) respondentów. Ranking krajów najchętniej odwiedzanych przez Polaków przedstawiono w następnym podrozdziale (ryc. 4.23 – strona 337), przy próbach porównania wzorów wypoczynku Polaków i mieszkańców Unii Europejskiej⁹³⁴.

4.4. Aktywność turystyczna mieszkańców Polski na tle wzorów wypoczynku mieszkańców innych krajów Unii Europejskiej

W tej części pracy podjęto próbę porównania aktywności turystycznej mieszkańców Polski oraz niektórych krajów Unii Europejskiej. Nie było to łatwe, gdyż badania na ten temat prowadzone są głównie przez niezależnie od siebie instytucje w poszczególnych krajach, które posługują się zwykle zupełnie odmienną metodologią, co zostało pokazane w rozdziale drugim. Działania różnych instytucji Unii Europejskiej (zwłaszcza EUROSTAT-u) mające na celu ujednoczenie metodologii tych badań nie zawsze okazują się skuteczne. Na fakt, że porównania międzynarodowe poziomu aktywności turystycznej są mocno utrudnione zwrócono uwagę między innymi w obszernym (prawie 800-stronicowym) raporcie „*The TTG World Travel Report: 1995–2000*”, diagnozującym stan oraz perspektywę rozwoju turystyki na świecie. Autorom tego raportu udało się zestawić dane i porównać poziom aktywności turystycznej mieszkańców czterech krajów UE (tab. 4.10).

Tab. 4.10. Stopa aktywności turystycznej w wybranych krajach Unii Europejskiej w latach 1989–1994 (w %)

Kraj	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Holandia	75,9	74,6	76,3	75,6	76,0	76,3
Francja	60,7	59,1	59,7	60,0	60,9	62,0
Wielka Brytania	59,0	59,0	60,0	59,0	61,0	60,0
Włochy	55,1	55,9	55,3	54,9	55,0	55,0

Źródło: The TTG World Travel Report: 1995–2000, Vol. II ... op. cit., s. 686.

Ze względów wspomnianych wyżej, do analiz zaprezentowanych w tym rozdziale starano się wybrać wyniki takich badań, które dotyczyły zbliżonych okresów oraz zostały wykonane w miarę podobną metodologią⁹³⁵. Dotychczas dopiero dwukrotnie

⁹³⁴ Polak na wakacjach w UE. Oczekiwania i plany. On Bard. PR, Warszawa, czerwiec 2007, s. 2-3 i 6. <http://www.onboard.pl/>.

⁹³⁵ Wprawdzie na stronach EUROSTAT można znaleźć nieliczne (a przede wszystkim niekompletne, bo uwzględniające tylko niektóre kraje) dane na temat aktywności turystycznej w poszczególnych krajach, jednak ich porównywalność jest bardzo ograniczona. Są to bowiem zestawienia opracowane na podstawie danych pochodzących z różnych niezależnych badań przesyłanych do

w historii UE przeprowadzono badania, którymi objęto wszystkich jej mieszkańców. Pierwsze miały miejsce w 1986 roku, kiedy do UE (wtedy jeszcze EWG) należało 12 krajów, drugie w 1998 roku, kiedy UE liczyła już 15 krajów. Wyniki tych ostatnich zostaną wykorzystane w tym podrozdziale. Dają one pewne podstawy do porównań, gdyż zostały wykonane jednolitą metodologią i przy użyciu tych samych narzędzi badawczych. Zostały przeprowadzone na zlecenie Komisji Europejskiej (Dyrekcji Generalnej ds. Przedsiębiorczości, która odpowiada za rozwój turystyki w UE) przez 15 krajowych agencji badawczych. Patronat i merytoryczną opiekę nad badaniami sprawował Komitet Statystyczny Unii Europejskiej (EUROSTAT), gdyż zostały one wykonane w ramach programu „Eurobarometer 48.0: Holiday Travel (ICPSR 2353)”. Przedstawione w tym rozdziale informacje dotyczące UE pochodzą zasadniczo z dwóch publikacji:

- oficjalnego raportu z badań **“Facts and Figures The European on Holidays 1997–1998”**. A Eurobarometer Survey. Executive Summary, European Commission Directorate General XXIII, 1998. Materiał jest opublikowany także na stronie internetowej: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_117_en.pdf;

- tablic wyników, w formie wydruków statystycznych (1089 stron, prezentujących szczegółowo wyniki w rozbięciu na każde z badanych zagadnień oraz poszczególne kraje), opublikowanych w materiale: **„Eurobarometer 48.0: Holiday Travel (ICPSR 2353)”**, October–November 1997. Inter-university Consortium for Political and Social Research (Principal Investigator A. Melich), Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung an der Universität zu Köln: <http://www.za.uni-koeln.de/data/en/eurobarometer/codebooks/s2959cdb.pdf>⁹³⁶;

Badaniami objęto próby narodowe we wszystkich ówczesnych 15 krajach Unii Europejskiej. Do badań zaklasyfikowano osoby zamieszkałe na stałe na terenie UE, które w momencie badań ukończyły 15 rok życia. Liczebność prób badawczych uzależniono od wielkości całych populacji w poszczególnych krajach. W sumie przebadano 16186 osób, co według EUROSTAT pozwala uznać, że wyniki są reprezentatywne dla największego na świecie jednolitego rynku turystycznego, jaki stanowi Unia Europejska. Mimo że badania te pozwoliły zdiagnozować i porównać aktywność turystyczną w Unii Europejskiej w sposób najpełniejszy z dotychczasowych, mają one także pewne mankamenty. Zaliczyć do nich należy nieprecyzyjne definicje niektórych zjawisk lub ich brak a także różnice w liczebności prób badawczych w poszczególnych krajach oraz ich stosunku do populacji generalnych, co wymusiło zastosowanie

EUROSTAT przez narodowe ośrodki statystyczne (np. „How European go on Holiday” – dane dla roku 2000 roku zebrane z 13 krajów, czy „Domestic tourism in Europe” – dla roku 2001, cytowane już w tej pracy.

⁹³⁶ Wykorzystano także pewne informacje pochodzące ze specjalnego raportu na temat zastosowanej metodologii: Eurobarometer 48.0: Holiday Travel (ICPSR 2353), October–November 1997. Inter-university Consortium for Political and Social Research. <http://prod.library.utoronto.ca:8090/datalib/codebooks/icpsr/2353/cb2353.pdf>.

– dosyć trudnej w takim przypadku – procedury ważenia danych⁹³⁷. Nie zmienia to jednak faktu, że były to bardzo cenne, a przede wszystkim stwarzające warunki do międzynarodowych porównań badania.

Pozostał jednak problem ich porównywalności z danymi dotyczącymi aktywności turystycznej Polaków. Niestety nie ma takich polskich badań, które byłyby z nimi w pełni porównywalne. Najbardziej zbliżoną metodologię stosuje Instytut Turystyki, dlatego też to jego badania stanowiąc będą podstawę zaprezentowanych tu analiz. Aby zwiększyć porównywalność wyników, przedstawiono rezultaty badań, które wykonane zostały w tym samym okresie, tzn. w 1997 i 1998 roku. Badania przeprowadzono na reprezentatywnej ogólnopolskiej próbie dla wszystkich mieszkańców Polski powyżej piętnastego roku życia. Wyniki tych badań opublikowano w dwóch podstawowych raportach: „*Podróże Polaków w 1997 roku*” oraz „*Kierunki i rozmieszczenie wyjazdów Polaków w 1997 roku*”⁹³⁸. To z nich pochodzi większość informacji dotyczących Polski, które przedstawiono w tym rozdziale. W związku z tym nie będą w nim podawane źródła informacji, chyba że cytowane będą dodatkowe dane, pochodzące z innych publikacji (np. z raportu dotyczącego uczestnictwa Polaków w 1998 roku)⁹³⁹. Wydaje się, że łącząc analizy zaprezentowane w tym rozdziale z dosyć szczegółową (bo opartą na trzech badaniach) charakterystyką przedstawioną w poprzednich podrozdziałach, czytelnik uzyska pewien obraz podobieństw i różnic aktywności turystycznej mieszkańców Polski oraz Unii Europejskiej.

Rynek turystyczny Unii Europejskiej a rynek turystyczny w Polsce

Rynek Unii Europejskiej to największy rynek turystyczny świata. W 1997 roku, a więc w momencie prowadzenia cytowanych w tym rozdziale badań, liczył on ponad 370 milionów potencjalnych turystów. Po rozszerzeniu UE do 27 krajów jego znaczenie jeszcze bardziej wzrosło. Europa, jako jeden z pięciu regionów turystycznych wyodrębnianych przez UNWTO, dominuje we wszystkich statystykach dotyczących turystyki. Na jej obszarze koncentruje się największa część zarówno wewnątrzkra-

⁹³⁷ Na pewne mankamenty tych badań zwraca uwagę T. Toivonen, który – pomimo tego – dokonał jednak na ich podstawie ciekawych analiz, w różnych międzynarodowych przekrojach. Por. m.in.: Toivonen T., Changes in the propensity to take holiday abroad in EU countries between 1985 and 1997, [w:] Tourism Economics, Vol. 10 (4), 2004, s. 403-417, a także: Toivonen T., Who takes Holiday Trip? Study on Socioeconomic Background of Tourists in 15 EU Countries. A paper presented in 10th Nordic Symposium, October 18-20, 2001, Vasa, Finland (artykuł dostępny także na stronie: <http://www.wasa.shh.fi/konferens/abstract/b9-toivonen.pdf>).

⁹³⁸ Podróże Polaków w 1997 roku. Wydatki Polaków na turystykę w 1997 roku ... op. cit. oraz Kierunki i rozmieszczenie wyjazdów Polaków w 1997 roku (opr. J. Łaciak i W. Bartoszewicz), Instytut Turystyki, Warszawa 1998.

⁹³⁹ Łaciak J. Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 1998 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 1999.

jowego, jak i międzynarodowego ruchu turystycznego⁹⁴⁰. Na rynku UE działa kilka tysięcy touroperatorów oraz kilkadziesiąt tysięcy agencji turystycznych, kilkaset tysięcy hoteli i kilka milionów obiektów gastronomicznych⁹⁴¹. Mieszkańców większości krajów należących do UE cechują bardzo wysokie wskaźniki aktywności turystycznej, a kraje takie jak: Dania, Norwegia, Szwecja czy Niemcy należą do absolutnych rekordzistów w tym względzie⁹⁴². Na rynku Unii Europejskiej zwykle najwcześniej uwidaczniają się wszelkie nowe trendy⁹⁴³, które później wyznaczają kierunki rozwoju turystyki w innych regionach świata⁹⁴⁴. Zmiany i przewartościowania zachodzące w modelu życia i charakterze konsumpcji mają nie tylko decydujący wpływ na obecny kształt i funkcjonowanie rynku turystycznego, ale – według większości prognoz – będą nadawać ton i kierunek zmianom w przyszłości⁹⁴⁵. Wszystko to sprawia, że badania aktywności turystycznej wśród mieszkańców UE mają ogromne znaczenie także dla funkcjonowania polskiego rynku turystycznego, który zresztą od kilku już lat jest jego integralnym elementem. Pomimo pewnych obaw związanych z integracją, dosyć szybko okazało się, że wejście Polski do Unii Europejskiej bardzo korzystnie wpłynęło na rozwój turystyki w naszym kraju, a polska branża turystyczna wyjątkowo szybko przystosowała się do reguł tam panujących⁹⁴⁶.

Poziom aktywności turystycznej

W badaniach EUROSTAT uwzględniono wszystkie krajowe i zagraniczne wyjazdy długoterminowe, czyli łączące się z minimum 4 noclegami poza miejscem stałego zamieszkania. Okazało się, że w wyjazdach takich uczestniczyło 52% badanych, co wyznacza średni poziom aktywności turystycznej w wyjazdach urlopowo-wakacyjnych dla wszystkich mieszkańców Unii Europejskiej. Warto dodać, że pewna część Europejczyków wyjeżdżała w celach turystycznych kilka razy w ciągu badanego roku.

⁹⁴⁰ Helnarska K.J., *Międzynarodowy ruch turystyczny w Unii Europejskiej*. Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2004.

⁹⁴¹ Według, opublikowanego styczniu 2007 roku raportu „Europejski przemysł turystyczny w rozszerzonej Wspólnocie. Braki kryją w sobie potencjał i możliwości”, w 2003 roku w krajach należących obecnie do UE działało 65490 touroperatorów i agencji turystycznych, 229178 hoteli i zakładów hotelarskich oraz 1263906 restauracji, barów i firm cateringowych. *Przemysł turystyczny w nowej UE*, [w:] *Wiadomości Turystyczne* nr 142 (16), sierpień 2007, s.11.

⁹⁴² Alejziak W., *Aktywność turystyczna oraz główni organizatorzy turystyki w wybranych krajach ... op. cit.*, s.1-5.

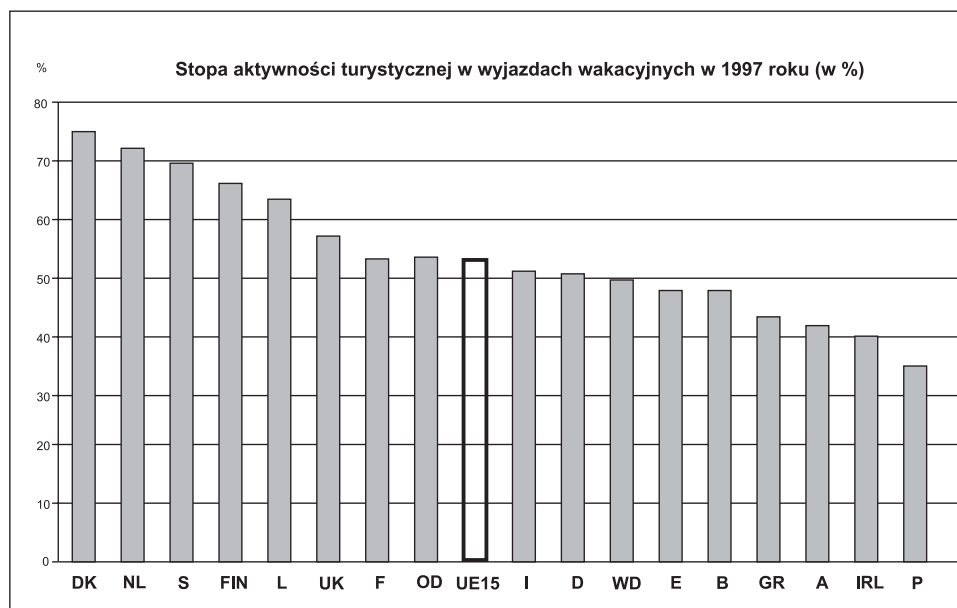
⁹⁴³ Alejziak W., *Działalność liderów przemysłu turystycznego w świetle aktualnych tendencji występujących na rynku (studium przypadku First Choice i Forte)*, w: *Folia Turistica* nr 9, Kraków 2000, s. 3-38.

⁹⁴⁴ Dąbrowska B.J., *Rozwój usług turystycznych w warunkach globalizacji*, WSTiH, Gdańsk 2006.

⁹⁴⁵ Por. Alejziak W., *Turystyka w obliczu wyzwań XXI wieku*, Albis, Kraków 1999.

⁹⁴⁶ Zawistowska H., *Nowe zasady świadczenia usług turystycznych*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2005.

Co trzeci z nich (33%) wyjeżdżał dwa razy, co dziesiąty (11%) trzykrotnie, zaś 3% wyjechało w analizowanym roku cztery lub więcej razy. Badania wykazały jednak dosyć duże rozbieżności w poziomie aktywności turystycznej mieszkańców poszczególnych krajów, co pokazuje rycina 4.17.

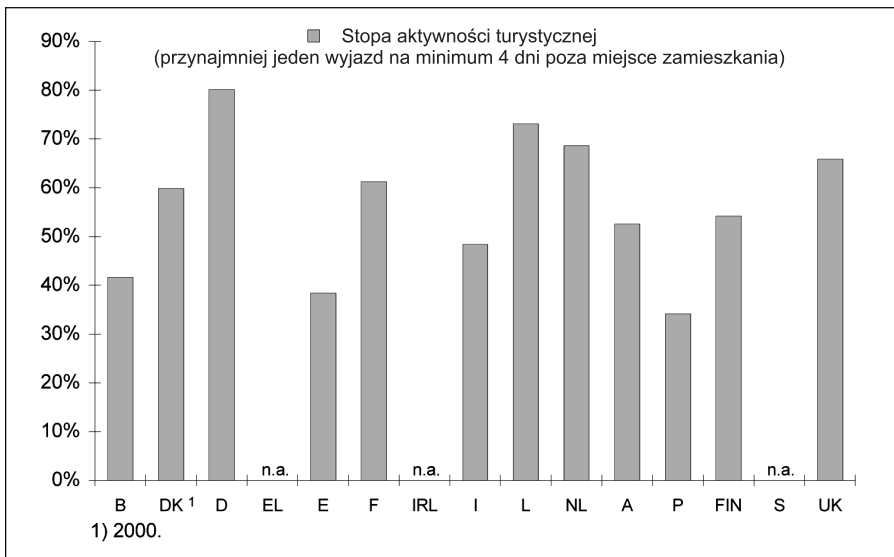
Ryc. 4.17. Aktywność turystyczna mieszkańców Unii Europejskiej w 1997 roku
– badania EUROSTAT.

DK – Dania, NL – Holandia, S – Szwecja, FIN – Finlandia, UK – Wielka Brytania, F – Francja, OD – Niemcy (landy wschodnie), UE15 – cała Unia Europejska (15 krajów), I – Włochy, WD – Niemcy (landy zachodnie), E – Hiszpania, B – Belgia, GR – Grecja, A – Austria, IRL – Irlandia, P – Portugalia
Źródło: Facts and Figures The European on Holidays 1997–1998. A Eurobarometer Survey ... op. cit., s. 1.

Analiza danych przedstawionych na wykresie pozwala wyciągnąć generalny wniosek, że mieszkańcy Europy Północnej przejawiają większą aktywność turystyczną niż mieszkańcy krajów leżących w południowej części Starego Kontynentu. Uwidacznia się to praktycznie we wszystkich aspektach analizowanych zjawisk. Istotne różnice występują już przy porównaniu podstawowego wskaźnika, jakim jest stopa aktywności turystycznej⁹⁴⁷. W większości krajów wartość tego wskaźnika zawiera się

⁹⁴⁷ W podstawowym raporcie z badań, z którego pochodzi przedstawiony wykres, nie podano szczegółowych danych dla poszczególnych krajów. Przedstawione w tym miejscu dokładne wartości procentowe pochodzą z innego źródła, podanego na końcu przypisu: Dania – 75,7%; Holandia – 71%; Szwecja – 69,1%; Finlandia – 65,4%; Luksemburg – 63,9%; Wielka Brytania – 55,4%; Francja – 49,3%; Niemcy (Landy Wschodnie) – 52,1%; Unia Europejska (razem – 15 krajów) – 53%; Włochy – 52%; Niemcy (Razem – średnio) – 51%; Niemcy (Landy Zachodnie) – 50,0%; Hiszpania – 47,4%; Belgia – 45,8%; Grecja – 42,4%; Austria – 41,5%; Irlandia – 39,9%; Irlandia Płn. – 36,9%; Portugalia – 32,1%. Cyt. za: Melich A. Euro-

w przedziale 40–60%, wartości skrajne osiągając w przypadku mieszkańców Danii (75%) oraz Portugalii (33%). Do bardzo aktywnych turystycznie należą także Holendrzy i Szwedzi, w przypadku których stopa aktywności turystycznej przekracza 70%. W stosunku do innych badań (zarówno wcześniejszych, jak i późniejszych) nieco zaskakują dane dotyczące aktywności turystycznej mieszkańców Niemiec i Austrii, które są dosyć mocno zaniżone. Późniejsze zestawienia robione przez EUROSTAT na podstawie danych uzyskanych z niektórych krajów potwierdzają te opinie. Wątpliwości te znajdują potwierdzenie choćby w danych dotyczących 2001 roku, kiedy to w wyjazdach wakacyjnych uczestniczyło 77,9% mieszkańców Niemiec i 54,8% Austriaków, co pokazuje rycina 4.18.

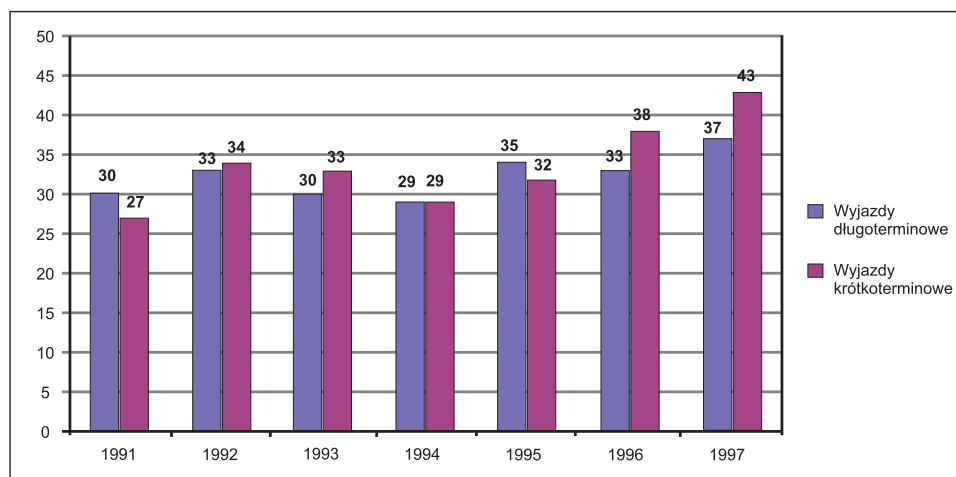
Ryc. 4.18. Aktywność turystyczna mieszkańców Unii Europejskiej w 2001 roku

Źródło: More Holidaymakers and more holidays (Hans-Werner Schmidt), *Statistics in Focus*, Industry, Trade and Services, 29/2003. http://www.eds-destatis.de/en/downloads/sif/np_03_29.pdf

Przedstawione dane wskazują na dalszy wzrost aktywności turystycznej mieszkańców Unii Europejskiej, co – oprócz Niemców i Austriaków – dotyczy zwłaszcza Brytyjczyków (67,2%). Natomiast dużo niższy (niż w badaniach z 1997 roku) poziom uczestnictwa dotyczy Duńczyków (60% – dane dla roku 2000). Spadek poziomu uczestnictwa dotyczy także Portugalczyków, wśród których w wyjazdach długoterminowych uczestniczyło zaledwie 31,7% badanych. Niestety EUROSTAT-owi nie udało się zebrać danych dotyczących wszystkich krajów należących do UE. Warto też podkreślić, że nie kontrolowano oraz nie poddano ocenie porównywalności przedstawionych danych.

barometer 48.0: Holiday Travel October–November 1997. (Principal Investigator Anna Melich. European Commission). Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung an der Universität zu Köln, s. 353. <http://www.za.uni-koeln.de/data/en/eurobarometer/codebooks/s2959cdb.pdf>

Na tle mieszkańców Unii Europejskiej aktywność turystyczna Polaków wykazuje wyraźną specyfikę, i to zarówno pod względem poziomu, jak i charakteru uczestnictwa. Według Instytutu Turystyki, w 1997 roku w krajowych wyjazdach długoterminowych (wśród których dominują podróże urlopowo-wakacyjne) uczestniczyło 37% mieszkańców Polski. Aby obraz aktywności turystycznej Polaków był pełniejszy, trzeba uwzględnić fakt, że w Polsce osobno analizowano wyjazdy zagraniczne, w których w tym czasie uczestniczyło 13% mieszkańców naszego kraju. Wprawdzie tylko część z nich spełniała kryterium minimum 4 noclegów poza Polską (w badaniach brano pod uwagę wszystkie wyjazdy z co najmniej jednym noclegiem), jednak biorąc pod uwagę fakt, że średnia długość wyjazdu zagranicznego wynosiła około 8 noclegów, należy uznać, iż pewna część z nich łączyła się z co najmniej czterema noclegami. Nie zmienia to jednak faktu, że aktywność turystyczna mieszkańców Polski w analizowanym roku była dużo mniejsza niż w większości krajów Unii Europejskiej (z wyjątkiem Portugalii). Nawet gdyby wziąć pod uwagę wszystkie rodzaje wyjazdów turystycznych Polaków (z co najmniej jednym noclegiem), to odsetek uczestnictwa wyniósłby zaledwie 63%. Warto przypomnieć w tym miejscu, że od tego czasu aktywność turystyczna mieszkańców Polski w wyjazdach długoterminowych wyraźnie spadła i obecnie wynosi 29%. Informacje na temat tego, jak uczestnictwo w wyjazdach długoterminowych i krótkoterminowych zmieniało się w latach dziewięćdziesiątych przedstawia rycina 4.19.

Ryc. 4.19. Aktywność turystyczna mieszkańców Polski w latach 1991–1997 (w %)

Źródło: Podróże Polaków w 1997 roku ... op. cit., s. 5.

Badania EUROSTAT oraz Instytutu Turystyki potwierdziły znane już zależności, dotyczące najważniejszych determinant oraz zróżnicowania społecznej aktywności turystycznej, w tym zwłaszcza fakt, że do głównych czynników różnicujących jej poziom i strukturę należą: wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, wykonywany zawód, dochody itd. Nie może to jednak dziwić, gdyż charakter oddziaływania tzw.

zmiennych osobowych jest uniwersalny i w podobny sposób różnicuje uczestnictwo w turystyce praktycznie we wszystkich krajach na świecie. Zagadnienia zróżnicowania społecznego oraz wykluczenia z uczestnictwa w turystyce nie będą jednak w tym miejscu analizowane, gdyż poświęcono im dwa kolejne rozdziały pracy. Przedstawione w dalszej części tego rozdziału opinie mieszkańców Unii Europejskiej na temat cech jakościowych ich wyjazdów wakacyjnych (a więc tego, z kim, kiedy, gdzie i na jak długo wyjeżdżali, czym podróżowali, gdzie nocowali itd.) dotyczą tych podróży, które zostały wskazane przez badanych jako tzw. główna podróż wakacyjna⁹⁴⁸.

Termin, czas trwania i towarzystwo w czasie wyjazdów

Mieszkańcy Unii Europejskiej najchętniej wyjeżdżają na wypoczynek w lecie. Najbardziej popularnym miesiącem wyjazdów jest sierpień, na który przypada aż 41% wszystkich podróży. Istnieją jednak duże zróżnicowania preferencji dotyczących terminu wyjazdów pomiędzy mieszkańcami poszczególnych krajów. Na przykład Duńczycy wolą spędzać swoje wakacje w lipcu (48%) niż w sierpniu (20%). Podobna sytuacja dotyczy Belgów (odpowiednio 43% i 36%). Zresztą różnic takich jest znacznie więcej. Na przykład co piąty Brytyjczyk (21%) na wakacje wyjeżdża już w czerwcu, podczas gdy w pozostałych krajach w miesiącu tym na wypoczynek wyjeżdżało zaledwie 14% badanych. Z kolei Niemcy, Holendrzy i Duńczycy częściej od pozostałych wyjeżdżają w maju. Polacy – podobnie jak większość mieszkańców Unii Europejskiej – zdecydowanie preferują wypoczynek letni. Dotyczy to zwłaszcza wyjazdów długoterminowych. W 1997 roku ponad 59% wszystkich wyjazdów tego typu przypadało na okres letni. W okresie zimowym wyjeżdżało 11% badanych, natomiast wyjazdy w okresie wiosennym i jesiennym cieszyły się tylko nieco większą popularnością (odpowiednio – 16% i 14% badanych). Znacznie mniejsza sezonowość cechowała natomiast wyjazdy krótkoterminowe. Oczywiście najbardziej popularne były także wyjazdy w lecie (36%). Natomiast wyjazdy w tzw. okresach posezonalnych cieszyły się dosyć podobną popularnością. Jesienią i wiosną realizowano mniej więcej co czwarty wyjazd (jesień – 24%, wiosna – 23%). W Polsce – w porównaniu do większości krajów UE – raczej mało popularne są wyjazdy zimowe, w których w 1997 roku uczestniczyło tylko 17% badanych.

Mieszkańcy Unii Europejskiej najchętniej wyjeżdżają na urlopy ze swoimi rodzinami. Taki rodzaj wypoczynku preferuje 61% badanych. Zaledwie co dziesiąty z ankietowanych wyjeżdżał na swoje wakacje samotnie. Najwięcej zwolenników wakacji rodzinnych zanotowano w Danii (66%), a najmniej w Finlandii (41%). Również

⁹⁴⁸ W badaniach EUROSTAT pytano o maksymalnie trzy podróże, prosząc, aby wskazać pierwszą drugą i trzecią, a każda z nich była analizowana osobno. Jednak w większości krajów na świecie powszechną praktyką jest szczegółowe analizowanie tzw. pierwszej (nazywanej też główną lub źródłową) podróży wakacyjnej.

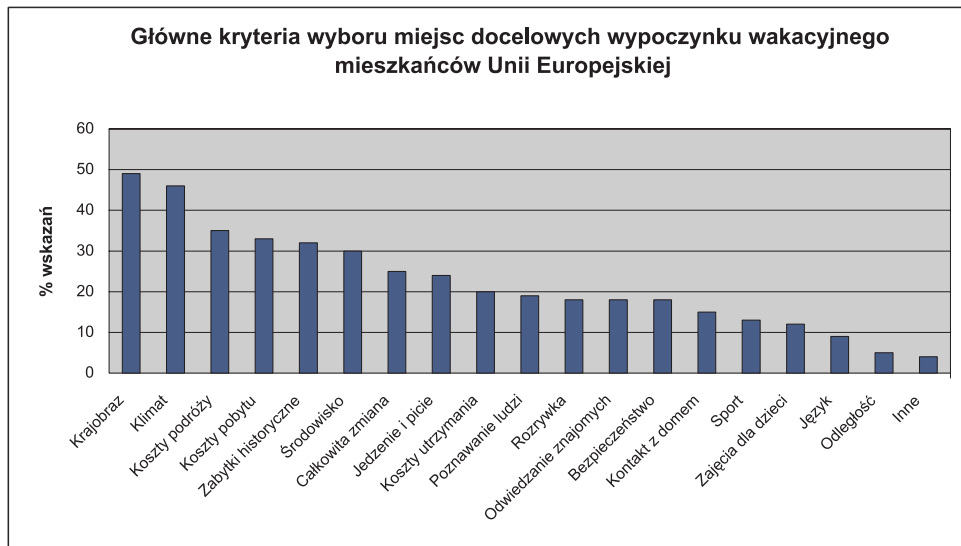
Polacy zdecydowanie preferują wyjazdy rodzinne. W 1997 roku najczęściej wyjeżdżano w towarzystwie kogoś ze swojej rodziny (ponad 60%). Samotnie wyjeżdżał co czwarty, a w towarzystwie znajomych co piąty z badanych. Mieszkańcy UE preferują wyjazdy długoterminowe. Prawie 36% wyjeżdżających przebywało na wakacjach dłużej niż dwa tygodnie. Podobne odsetki zwolenników mają wyjazdy dwutygodniowe (21,1%) oraz jednodniowe (19,2%). Natomiast tylko co dziesiąty z ankietowanych (10,8%) przebywał na wakacjach dziesięć dni. Inny czas trwania pobytu podawało już znacznie mniej respondentów (po kilka procent w poszczególnych przedziałach: 6 dni – 7,9%, 5 dni – 8,3%, 4 dni – 7,9%). Warto jednak zaznaczyć, że również w przypadku preferencji dotyczących długości pobytów wakacyjnych występują różnice pomiędzy mieszkańcami różnych krajów Europy. Najdłuższe wyjazdy wakacyjne preferują mieszkańcy Europy Południowej, natomiast Skandynawowie i Brytyjczycy wolą raczej wyjazdy krótsze.

W Polsce w badaniach Instytutu Turystyki rozgranicza się wyjazdy krótko- i długoterminowe oraz realizowane w kraju i zagranicą. W tych pierwszych, w 1997 roku uczestniczyło 43% badanych. Podczas jednego wyjazdu korzystano średnio z 1,6 noclegu, a na jednego uczestnika średnio przypadało 4,7 takich wyjazdów. Można więc oszacować, że całkowita liczba wyjazdów wyniosła około 60,8 miliona, zaś liczba towarzyszących im noclegów przekroczyła 100 milionów. Natomiast w wyjazdach długoterminowych uczestniczyło 37% badanych, co oznacza, że przynajmniej jeden raz wyjechało 11,2 miliona Polaków. Każda z wyjeżdżających osób odbyła średnio 2,3 podróży, średni czas jednego wyjazdu wynosił 8,7 noclegu. Można więc przyjąć, że w 1997 roku Polacy uczestniczyli łącznie w 25,9 miliona wyjazdów długoterminowych, którym towarzyszyło 225 milionów noclegów. Z kolei w wyjazdach zagranicznych (z minimum jednym noclegiem, ale nie dłuższych niż trzy miesiące) uczestniczyło 13% badanych, co oznacza że w 1997 roku za granicę wyjechało 3,9 miliona Polaków. Każdy z nich wyjeżdżał średnio 2,2 razy. Tak więc w 1997 roku Polacy odbyli łącznie 8,7 miliona zagranicznych podróży.

Kryteria wyboru miejsca wypoczynku

W badaniach EUROSTAT-u interesowano się także kryteriami decydującymi o wyborze miejsca wypoczynku. Okazuje się, że dla mieszkańców Unii Europejskiej decydujące znaczenie mają podstawowe walory turystyczne, w tym zwłaszcza wartość środowiska przyrodniczego. Najwięcej wskazań uzyskały: ciekawy krajobraz (50% badanych) oraz klimat (45%). Dopiero na kolejnych miejscach znalazły się czynniki ekonomiczne: koszty podróży (35%) oraz zakwaterowania (33%). Natomiast najmniejsze znaczenie przypisywano czynnikom takim jak język (9%) oraz odległość od miejsca zamieszkania (5%). Oczywiście i w tym wypadku występowały istotne różnicowania między poszczególnymi krajami (szczególnie na tle innych wyróżniali

się w tym względzie mieszkańcy Irlandii). Warto zwrócić uwagę na bezpieczeństwo, które dotyczyło zarówno samej podróży, jak i pobytu w miejscu docelowym. Na ten ważny czynnik wyboru destynacji wskazało niecałe 20% badanych. Wydaje się, że dzisiaj czynnik ten – wobec wzrostu zagrożenia terroryzmem – brany jest pod uwagę już znacznie częściej⁹⁴⁹. Więcej informacji na temat preferencji dotyczących wyboru miejsca wypoczynku przedstawiono na rycinie 4.20.

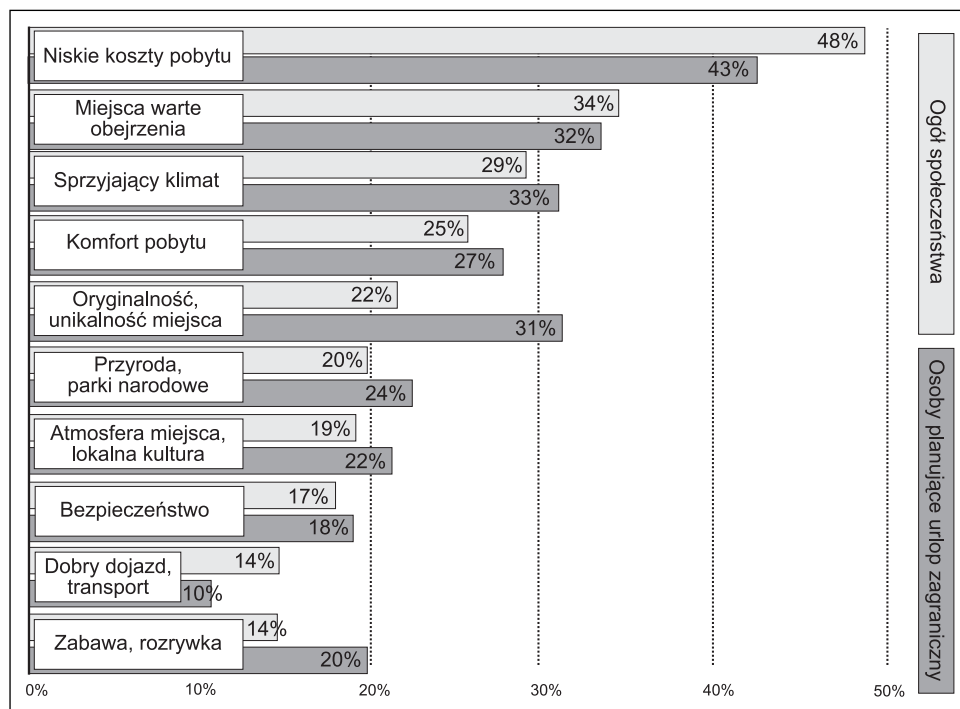

Ryc. 4. 20. Kryteria wyboru miejsc docelowych wypoczynku wakacyjnego mieszkańców UE

Źródło: Facts and Figures The European on Holidays 1997–1998. A Eurobarometer Survey ... op. cit., s. 9.

W badaniach dotyczących 1997 roku Instytut Turystyki nie pytał respondentów (podobnie jest zresztą teraz) o kryteria decydujące o wyborze miejsca pobytu turystycznego, stąd porównania w tym względzie nie są możliwe. Można jednak w tym miejscu przytoczyć wyniki cytowanych już wcześniej badań „*Polak na wakacjach w UE. Oczekiwania i plany*”, przeprowadzonych w 2007 roku (ryc. 4.21). Wprawdzie dotyczą one tylko wypoczynku zagranicznego, jednak ukazują pewne różnice pomiędzy mieszkańcami Polski i Unii Europejskiej. Na pytanie o cechy miejsca, do którego najchętniej pojechaliby za granicę, Polacy najczęściej wskazują niskie koszty pobytu (48% – ogół społeczeństwa oraz 43% – planujących wyjazd zagraniczny), a także obecność wartych obejrzenia, ciekawych miejsc i zabytków (34% – ogół oraz 32% – planujący wyjazd). Wydaje się, że w porównaniu z mieszkańcami UE, Polacy większą wagę przywiązują do czynników ekonomicznych i komfortu wypoczynku, a także do sposobów spędzania czasu wolnego w odwiedzanych miejscowościach, zwłaszcza zwiedzania atrakcji turystycznych.

⁹⁴⁹ Dallen J.T., Safety and Security Issues in Tourism, [w:] Tourism Management Dynamics – trends, management and tools (red. D. Buhalis i C. Costa), Elsevier, Oxford 2006.

Ryc. 4.21. Miejsce zagranicznego wypoczynku Polaków: najważniejsze cechy – badania OnBoard PR z 2007 roku

Źródło: Polak na wakacjach w UE. Oczekiwania i plany. On Bard. PR ... op. cit., s. 6.

Kierunki wyjazdów oraz charakter odwiedzanych miejscowości

Większość (63%) badanych mieszkańców Unii Europejskiej najchętniej wypoczywa nad morzem. Natomiast wyjazdy do miast, w góry oraz na wieś, w których uczestniczyło po około 25% badanych, cieszą się znacznie mniejszą popularnością. Wypoczynek nad morzem w dalszym ciągu stanowi podstawowy sposób spędzania letnich wakacji na całym świecie. Podobnie jest w krajach należących do UE, gdzie na nadmorskie plaże kieruje się zwykle 60–65% ogółu wyjeżdżających na wakacje mieszkańców poszczególnych krajów. Jedynym krajem UE, w którym wypoczynek nadmorski cieszył się zdecydowanie mniejszą popularnością była Finlandia, gdzie skorzystało z niego ok. 30% wyjeżdżających. Z kolei najczęściej nad morzem wypoczywają Grecy (79%), co nie powinno dziwić ze względu na południowy i wyspiarski charakter tego kraju. W porównaniu do wakacji nad morzem, popularność turystyki górskiej w poszczególnych krajach jest bardziej zróżnicowana. Najczęściej uprawiają ją mieszkańcy Holandii (37% badanych) oraz Niemiec, przy czym w tym ostatnim przypadku zaobserwowano różnicę

pomiędzy mieszkańcami wschodnich i zachodnich landów tego kraju. Okazuje się, że wycieczki i pobyty w górach preferują bardziej mieszkańcy wschodniej części Niemiec (38%) niż landów zachodnich (31%). Z kolei najmniejszą popularnością turystyka górską cieszy się w Portugalii (12%) i Finlandii (13%). Jeszcze większe zróżnicowanie dotyczy wyjazdów do miast. Tę formę turystyki najczęściej wybierają mieszkańcy Europy Północnej. Szczególną popularnością cieszy się ona wśród mieszkańców Danii, gdzie prawie co drugi (48%) z wyjeżdżających na wakacje przebywał w mieście. Wycieczki objazdowe, bo taką formę najczęściej przyjmuje turystyka miejska, popularne są także wśród Finów, Szwedów i Irlandczyków (po około 40%). Natomiast najrzadziej do miast wyjeżdżają Niemcy (17%) oraz Włosi (18%). W badaniach dotyczących 1997 roku Instytut Turystyki nie analizował wyjazdów w układzie takim, jak uczynił to EUROSTAT. Przeprowadzono natomiast analizy kierunków podróży krajowych w układzie wojewódzkim. Wykazały one, że najwięcej wyjazdów długoterminowych przypada na województwo mazowieckie, dwa województwa nadmorskie (zachodniopomorskie i pomorskie) oraz trzy górskie (małopolskie, dolnośląskie i śląskie). W przypadku podróży krótkoterminowych zdecydowanie dominuje województwo mazowieckie. W porównaniu do wyjazdów długoterminowych, udział województw górskich nieco wzrasta, zaś udział województw nadmorskich znacząco spada.

Wyjazdy zagraniczne – odwiedzane kraje

Wielu Europejczyków spędza wakacje w swoim ojczystym kraju. Jednak bardzo często wyjeżdżają oni także na wakacje zagraniczne. Średnia tzw. głównych podróży wakacyjnych zrealizowanych przez mieszkańców UE za granicą jest bardzo wysoka, bo wynosi 43%. Występowały jednak duże zróżnicowania pomiędzy poszczególnymi krajami. Stosunkowo najrzadziej za granicę wyjeżdżali mieszkańcy krajów południowej części Europy, zwłaszcza leżących w basenie Morza Śródziemnego. Ze względu na doskonale warunki do letniego wypoczynku (a częściowo także z powodów ekonomicznych) mieszkańcy tych krajów najczęściej spędzają wakacje w swoim kraju. Dotyczy to zwłaszcza Grecji i Hiszpanii, gdzie swoje wakacje spędziło po około 90% mieszkańców uczestniczących w wyjazdach wakacyjnych. Wysokie odsetki spędzających urlopy w kraju dotyczą także Francji (82%), Portugalii (78%) oraz Włoch (75%). Zdecydowanie inna sytuacja ma miejsce w krajach Europy Północnej, gdzie za granicę wyjeżdża większość mieszkańców. Nie licząc mieszkańców Luksemburga, którzy praktycznie wszystkie wakacje spędzają za granicą, wyjazdy zagraniczne najbardziej popularne są w Belgii, gdzie uczestniczy w nich aż 82% urlopowiczów. Bardzo wysokie odsetki uczestnictwa w wyjazdach zagranicznych dotyczą także Niemców (72%) i Austriaków (71%).

Zdecydowana większość zagranicznych podróży wakacyjnych mieszkańców UE ma charakter wewnątrzregionalny i koncentruje się na terytorium Wspólnoty. Podstawowym kierunkiem wyjazdów pozostają jednak kraje południowej Europy, a zwłaszcza Hiszpania i Francja. Praktycznie wszyscy mieszkańcy Unii Europejskiej na pierwszym miejscu wybierają jeden z tych krajów. Zwykle jest tak, że jeśli w danym kraju największą popularnością cieszą się wyjazdy do Hiszpanii, to Francja wskazywana jest jako drugi kraj, i na odwrót. Wyjątek stanowią mieszkańcy Skandynawii. Dla Szwedów i Duńczyków drugim krajem jest Grecja, natomiast dla Finów – drugie miejsce (po Hiszpanii) zajmuje Szwecja. Zdecydowana większość wyjazdów zagranicznych odbywa się na terenie Europy. Poza nią wypoczywają głównie Brytyjczycy, Austriacy i Irlandczycy. Najczęściej wybierane przez mieszkańców poszczególnych krajów destynacje pokazuje tabela 4.11.

Tab. 4.11. Preferencje mieszkańców Unii Europejskiej w zakresie wyboru kraju wypoczynku wakacyjnego

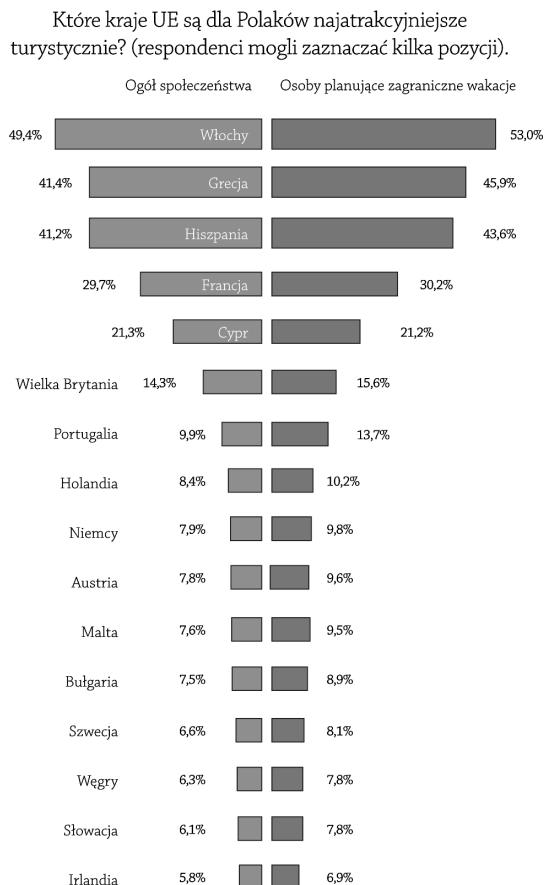
Kraj	Kraj wybierany w pierwszej kolejności	Kraj wybierany w drugiej kolejności	Wszystkie kraje UE *)	Kraje pozaeuropejskie
Belgia	Francja (24%)	Hiszpania (21%)	74%	13%
Dania	Francja (10%)	Grecja (9%)	59%	9%
Niemcy	Hiszpania (17%)	Włochy (15%)	73%	9%
Grecja	Niemcy (2%)	Francja (2%)	8%	1%
Hiszpania	Francja (2%)	Portugalia (2%)	10%	4%
Francja	Hiszpania (7%)	Wielka Brytania (2%)	22%	8%
Irlandia	Hiszpania (19%)	Wielka Brytania (18%)	58%	14%
Włochy	Francja (8%)	Hiszpania (4%)	25%	5%
Luksemburg	Francja (23%)	Hiszpania (19%)	91%	10%
Holandia	Francja (20%)	Hiszpania (9%)	67%	9%
Austria	Włochy (19%)	Grecja (13%)	65%	14%
Portugalia	Hiszpania (9%)	Francja (4%)	19%	2%
Finlandia	Hiszpania (8%)	Szwecja (6%)	32%	6%
Szwecja	Hiszpania (12%)	Grecja (10%)	53%	8%
Wielka Brytania	Hiszpania (18%)	Francja (19%)	52%	16%
UE – razem	Francja (24%)	Hiszpania (19%)	44%	9%

*) Poza tymi badanymi, którzy wypoczywają w swoim kraju.

Źródło: Facts and Figures The European on Holidays 1997–1998. A Eurobarometer Survey ...
op. cit., s. 9.

Preferencje w zakresie kierunków wyjazdów są dosyć stałe. Potwierdzają to dane dotyczące roku 2004, w których uwzględniono także cztery nowo przyjęte do Unii Europejskiej kraje: Polskę, Czechy, Słowację i Węgry. Najczęściej wybierane kierunki wyjazdów pokazuje rycina 4.22.

w 2007 roku. Szczególnie ciekawie przedstawiają się odpowiedzi respondentów w rozbiu na ogół społeczeństwa oraz tę część Polaków, która planuje wyjazd w najbliższych dwóch latach (ryc. 4.23).

Ryc. 4.23. Opinie Polaków na temat atrakcyjności turystycznej krajów UE – badania z 2007 roku

Źródło: Polak na wakacjach w UE. Oczekiwania i plany op. cit., s. 4:

Środki transportu

Mieszkańcy Unii Europejskiej najczęściej wyjeżdżają na wakacje własnymi samochodami. Taki sposób podróży preferowało 58% badanych urlopowiczów. Wielu z nich wybiera się na wakacje także samolotami. Gdyby zsumować osoby, które korzystały z przelotów regularnymi (16%) oraz czarterowymi (15%) liniami lotniczymi, to okazałoby się, że samolotami na wakacje wyjechał prawie co trzeci z badanych (31%). Znacznie mniejszym powodzeniem cieszy się transport kolejowy (10%) i auto-

karowy (11%). Badania uwidoczniły jednak istotne różnice w preferowanych środkach transportu pomiędzy poszczególnymi krajami. Największymi zwolennikami podróży samochodowych są Francuzi (74%), Włosi (63%) i Hiszpanie (61%). Z kolei najrzadziej z samochodów korzystają Irlandczycy (30,5%) oraz Finowie 35 (%). Duże dysproporcje dotyczą także podróży samolotowych, zarówno jeśli chodzi o loty rejsowe, jak i czarterowe. Pierwsze z nich najbardziej popularne są w Irlandii i Luksemburgu, gdzie korzystał z nich co trzeci z wyjeżdżających. Częściej od pozostałych badanych (średnia dla UE – 15%) samolotami na wakacje wyjeżdżali też Brytyjczycy (23%), którzy należą do turystów najczęściej korzystających z przelotów czarterowych. Z lotów takich skorzystało 28% wyjeżdżających na wakacje Brytyjczyków. Jeszcze wyższy odsetek dotyczy mieszkańców Szwecji, gdzie samolotami czarterowymi na wakacje wyjechało aż 31% badanych. Czarterowe przeloty na wakacje popularne są także wśród mieszkańców Danii (25%) oraz Austrii (24%). Specyficzna sytuacja dotyczy Grecji, gdzie w obsłudze ruchu turystycznego podstawowe znaczenie ma transport morski. Statki cieszą się tam tylko niewiele mniejszą popularnością niż samochody (odpowiednio 43% i 48%), albowiem często są najlepszym sposobem dotarcia do wielu tamtejszych wysp.

W Polsce najczęściej wykorzystywanym do celów turystycznych środkiem transportu jest samochód osobowy. W czasie podróży długookresowych korzystało z niego około 60% osób. Co trzeci Polak wyjeżdżał na urlop pociągiem, co szósty kursowym autobusem, a co dwunasty autokarem. W przypadku wyjazdów krótkoterminowych udział samochodu wynosił 57%, pociągu – 26%, kursowych autobusów – 20%, a autokarów – 6%. Znaczenie pozostałych środków transportu było marginalne. Dotyczy to także samolotu, który nieco większy udział miał tylko w przypadku wyjazdów zagranicznych. Był on jednak nieporównywalnie mniejszy niż w Unii Europejskiej. Obecnie dysproporcje te szybko się zmniejszają, w czym duża zasługa tzw. tanich linii lotniczych.

Zakwaterowanie

Mieszkańcy Unii Europejskiej najczęściej nocują w podstawowej bazie noclegowej, w tym zwłaszcza w zakładach hotelarskich. W obiektach, które składają się na tę kategorię bazy noclegowej (tj. hotelach, motelach i pensjonatach) oraz tzw. klubach wakacyjnych (*holiday club*) nocowało w sumie 42% wyjeżdżających na wakacje. Najczęściej korzystali z nich Austriacy (59,8%) i Belgowie (48,9%), a najrzadziej Portugalczycy (19,6%) i Holendrzy (25,4%). Z mieszkań krewnych i znajomych skorzystało w sumie około 16% urlopowiczów z Unii Europejskiej. Warto dodać, że w przeciwieństwie do Polski, gdzie ta kategoria bazy noclegowej występuje łącznie, w badaniach EUROSTAT mieszkania znajomych oraz mieszkania krewnych ujmowano odrębnie. Te pierwsze (*friend's house*) najbardziej popularne okazały się we Francji (13,6%),

Irlandii Północnej (13,7%) oraz Szwecji (a najmniej w Holandii – 3%). Natomiast z mieszkań krewnych (*family member's house*) najczęściej korzystali mieszkańcy Portugalii (27,8%), Hiszpanii (22,2%) i Francji (22,1%), natomiast najrzadziej Holendrzy (3,8%). Stosunkowo często nocowano na kempingach (ich udział w całej UE wynosił 15%), przy czym taka forma turystyki i rodzaj zakwaterowania w niektórych krajach cieszyła się bardzo dużą popularnością (np. Holandia – 32,7%), w innych zaś bardzo małą (np. Grecja i Finlandia – po 4%). W wielu krajach popularnym rodzajem zakwaterowania wykorzystywanym w czasie wyjazdów wakacyjnych jest wynajmowanie pokoi lub całych mieszkań (*house hired*), z czego skorzystało około 13% badanych. Wynajmowano je zarówno prywatnie, jak i za pośrednictwem agencji, jednak częściej wynajmowane były bezpośrednio od osób prywatnych (*house hired directly from a private person*). W niektórych krajach dosyć popularnym rodzajem zakwaterowania były także domki wakacyjne (*own holiday home*). Dotyczy to zwłaszcza Hiszpanii oraz Grecji, gdzie z obiektów takich korzystało odpowiednio 18,5% oraz 17,3% wakacyjnych turystów⁹⁵⁰.

Struktura bazy noclegowej wykorzystywanej w czasie wyjazdów turystycznych przez Polaków jest zasadniczo inna. Badania Instytutu Turystyki wykazały, że najczęściej wykorzystywane są mieszkania krewnych i znajomych, z których w czasie wyjazdów długoterminowych w 1997 roku korzystało 45% badanych (w czasie podróży krótkoterminowych aż 64%). Jest to częściowo związane ze strukturą celów podróży (duży udział odwiedzin krewnych i znajomych), ale duże znaczenie mają też czynniki ekonomiczne (w Polsce hotele są drogie). Z noclegu w hotelach skorzystało zaledwie 8% uczestników wyjazdów długoterminowych i 12% wyjazdów krótkoterminowych. Około 13% turystów nocowało na kempingu (domki, przyczepy, lub namioty), 12% w domach i ośrodkach wczasowych, zaś na kwaterach prywatnych – 11%.

* * *

Wyniki przytoczonych badań wskazują, że zarówno poziom aktywności turystycznej, jak i sposoby spędzania wakacji przez Polaków są istotnie różne od tego, co obserwuje się u mieszkańców tzw. starych krajów Unii Europejskiej. Podstawowe różnice dotyczą powszechności uczestnictwa, różnorodności form turystyki, a także standardu i jakości usług turystycznych. Polacy nie tylko dużo rzadziej wyjeżdżają na wakacje (zwłaszcza zagraniczne) oraz odwiedzają mniej atrakcyjne miejsca, ale cechuje ich także inna struktura wykorzystywanej infrastruktury turystycznej. Zdecydowanie rzadziej korzystają z podstawowych rodzajów zakwaterowania (takich jak hotele, motele i pensjonaty), najczęściej nocując u krewnych i znajomych. Rzadziej też korzystają z nowoczesnych i droższych środków

⁹⁵⁰ Melich A., Eurobarometer 48.0: Holiday Travel October–November 1997 ... op. cit., s. 814-821.

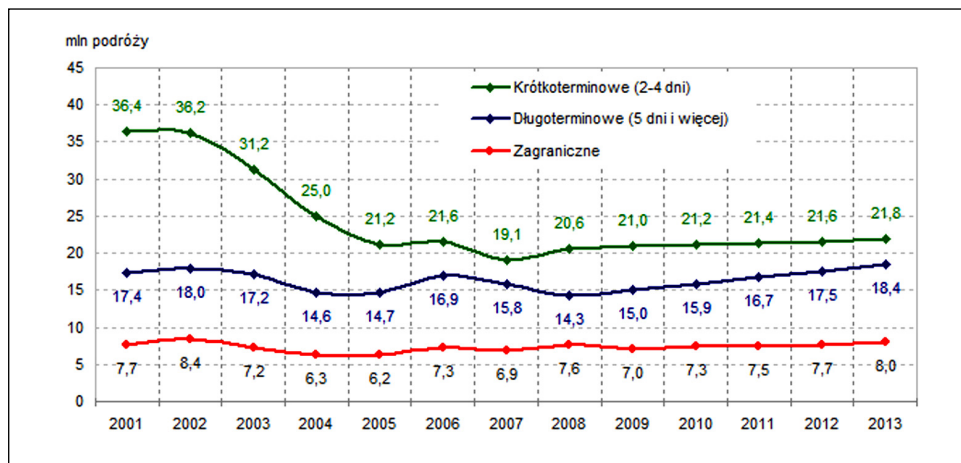
transportu (np. samolot, firmy „rent a car”). Duże różnice dotyczą też organizacji imprez. Polacy najczęściej wyjeżdżają na wakacje samodzielnie organizując sobie cały wyjazd, podczas gdy w UE turyści często zakupują gotowe pakiety wakacyjne (zwłaszcza w Niemczech i Wielkiej Brytanii). Tych różnic jest znacznie więcej (zostały przedstawione już wcześniej). Są one pochodną wielu uwarunkowań, w jakich kształtowały się modele uprawiania turystyki oraz wakacyjnego wypoczynku w badanych krajach. W Polsce przez długi czas dominował model turystyki socjalnej, który charakteryzował się nie tylko systemem dopłat do wyjazdów turystycznych i tzw. preferencjami socjalnymi, ale także dużym wpływem państwa na to, w jaki sposób Polacy uprawiali turystykę⁹⁵¹.

Jednak przemiany polityczne oraz transformacja polskiej gospodarki zapoczątkowane po 1989 roku spowodowały istotne zmiany w tej dziedzinie. Przede wszystkim aktywność turystyczna jest obecnie zdecydowanie bardziej zróżnicowana⁹⁵², a wzrost stopy życiowej (zwłaszcza w lepiej sytuowanych kręgach społeczeństwa) sprzyja wzrostowi oczekiwań dotyczących jakości usług. Polacy coraz częściej w celach turystycznych wyjeżdżają też za granicę. Dotyczy to zwłaszcza wypoczynku urlopowo-wakacyjnego, w ramach którego kierują się głównie na południe Europy (Chorwacja, Włochy, Hiszpania, Grecja, Turcja). W zimie zaś udają się do krajów o najlepszych warunkach pogodowych oraz doskonałej infrastrukturze niezbędnej do uprawiania narciarstwa (Austria, Włochy, Czechy, Słowacja). Sprzyja temu stosunkowo dobra sytuacja gospodarcza, niespotykany nigdzie w Europie rozwój motoryzacji indywidualnej oraz wysoki kurs złotego, który czyni takie wyjazdy bardzo atrakcyjnymi, jeśli chodzi o koszty. Niepokoić musi jednak spadek poziomu uczestnictwa w turystyce, jaki daje się wyraźnie zaobserwować po roku 2000. Należy mieć nadzieję, że poprawa sytuacji gospodarczej oraz ogólny wzrost stopy życiowej spowodują wzrost poziomu aktywności turystycznej, przynajmniej do średniej wartości dla mieszkańców Unii Europejskiej⁹⁵³. Wskazują na to prognozy Instytutu Turystyki, według którego w najbliższych latach liczba podróży turystycznych ma wyraźnie rosnąć, zwłaszcza w przypadku wyjazdów długoterminowych oraz zagranicznych, co pokazuje rycina 4.24.

⁹⁵¹ Znakomitą analizę wzorów wakacji w PRL przedstawił P. Sowiński w pracy: *Wakacje w Polsce Ludowej. Polityka władz i ruch turystyczny (1945–1989)*, Wydawnictwo TRIO, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2005.

⁹⁵² Według J. Zdebskiego, w społeczeństwie polskim funkcjonuje obecnie pięć generalnych wzorów wyjazdów wakacyjnych: wakacje w domu bliskich (rodziny, przyjaciół); wakacje letniskowe (na prywatnej kwaterze); wakacje wczasowo-pensjonatowe; wakacje wędrownie i kempingowe; wakacje zagraniczne. Zdebski J., *Psychologia rynku turystycznego*, [w:] *Kompendium wiedzy o turystyce* (red. G. Gołembski), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Poznań 2002, s. 49.

⁹⁵³ Także w zakresie turystyki Polska ma szansę stać się elementem tzw. europejskiej przestrzeni socjalnej. Głębicka K., *Europejska przestrzeń socjalna. Zarys problematyki*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP, Warszawa 2002.

Ryc. 4.24. Prognozy dotyczące podróży turystycznych Polaków do 2013 r.

Źródło: <http://www.intur.com.pl/prognozy.htm#prog3>

Prognozy te nie uwzględniają jednak ogólnoświatowego kryzysu gospodarczego, jaki uwidocznił się także w Polsce (zwłaszcza od początku 2009 roku). Wydaje się, że może on znacząco wpłynąć na możliwości finansowe uprawiania turystyki przez Polaków, co nakazuje ostrożnie podchodzić do tych optymistycznych prognoz Instytutu Turystyki. Warto też podkreślić zmiany, jakie dokonują się w sposobie uprawiania turystyki. Od kilku lat mamy do czynienia ze stałą tendencją, polegającą na stopniowym ujednocnianiu się wzorów spędzania wakacji przez Polaków i mieszkańców Unii Europejskiej. Polacy w coraz większym stopniu przyswajają sobie – z wielką zresztą ochotą – „europejski” model wypoczynku, którego przez wiele lat mieszkańcom Unii Europejskiej tak bardzo zazdrościli⁹⁵⁴. Przedstawione w tym rozdziale opinie znajdują potwierdzenie w danych przedstawionych przez szefa Europejskiej Komisji Turystyki (European Travel Commission) w czasie wielkiej międzynarodowej konferencji „*Tourism for All*” („Turystyka dla wszystkich”), która została zorganizowana wspólnie przez Komisję Europejską oraz Międzynarodowe Biuro Turystyki Socjalnej (BITS) w 2006 roku. Najważniejsze dane na temat aktywności turystycznej mieszkańców wybranych krajów UE zawiera tabela 4.12.

⁹⁵⁴ Wskazują na to między innymi badania przeprowadzone przez Polskie Stowarzyszenie Naukowe Animatorów Rekreacji i Turystyki w 2003 i 2004 roku, na 920-osobowej i reprezentatywnej dla ogółu dorosłych Polaków próbie. Wykazały one, że choć poziom aktywności turystycznej Polaków w dalszym ciągu jest niższy niż w większości krajów UE, to jednak Polacy dostrzegają poprawę jakości oraz dostępności usług turystycznych oraz łączą to z procesem integracji Polski z Unią Europejską. Więcej informacji na ten temat czytelnik znajdzie w rozdziale „Dostosowanie usług turystyczno-rekreacyjnych i wypoczynku do wzorów Unii Europejskiej” w pracy: Siwiński W., *Współczesne problemy turystyki i rekreacji w badaniach empirycznych nauk społecznych*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna „ALMAMER”, Warszawa 2007, s. 157-163.

Tab. 4.12. Aktywność turystyczna mieszkańców wybranych krajów Unii Europejskiej

Kraj	Aktywność turystyczna	Uwagi dotyczące badanych i rodzajów wyjazdów
Austria	75,6% (2004)	Osoby powyżej 15 lat
Belgia	69% (2004)	–
Estonia	20,4%	Osoby powyżej 15 lat, wyjazdy z min. 4 noclegami
Francja	67,6% (2003)	Wyjazdy z min. 4 noclegami
Grecja	35% (2002)	Osoby powyżej 15 lat, wyjazdy na min. 4 dni
Hiszpania	52,2% (2004)	–
Holandia	81% (2004)	–
Niemcy	74,4%	Osoby powyżej 14 lat, wyjazdy minimum 5-dniowe
Polska	48% (2004)	Osoby powyżej 15 lat
Portugalia	40% (2004)	Osoby powyżej 15 lat
Słowacja	27,1% (2004)	Osoby powyżej 18 lat, wyjazdy minimum 4-dniowe
Szwecja	88,3% (2004)	Osoby 0–74 lat
Węgry	18% (2004)	–
Wielka Brytania	63% (04-2004/03-2005)	Osoby powyżej 15 lat

Źródło: Ianniello F., Resultats du questionnaire: Etat des lieux et pratiques existance dans L'UE.

Presentation on the Conference „Tourism for All, 17.01.2006, Bruxelles, s. 3.

http://ec.europa.eu/enterprise/services/tourism/doc/conferences/social_tourism_2006/presentation_ianniello.pdf.

Opisane tendencje zdają się potwierdzać także najnowsze badania przeprowadzone przez instytut badawczy IPSOS oraz Grupę Europe Assistance w 2007 roku, które wskazują na zmiany występujące na europejskim rynku turystycznym, zarówno jeśli chodzi o kierunki wyjazdów, jak i preferencje turystów. Wskazują także na istniejące w dalszym ciągu duże – choć systematycznie malejące – różnice w modelu wypoczynku mieszkańców wschodniej i zachodniej części UE⁹⁵⁵.

⁹⁵⁵ Europejczycy jeżdżą po Europie, [w:] *Wiadomości Turystyczne* nr 141 (15), 2007, s. 12.

Zakończenie

Turystyka stanowi przedmiot zainteresowania szerokiej rzeszy badaczy, którzy reprezentują różne dyscypliny nauki. W ramach prowadzonych przez siebie badań starają się oni poznać prawa i mechanizmy rządzące rynkiem turystycznym. Problematyka aktywności turystycznej, której w całości poświęcona jest ta książka, odgrywa w nich szczególną rolę, gdyż to właśnie turysta, wraz ze swoimi różnorodnymi potrzebami jest podstawowym podmiotem turystyki. To dla niego został stworzony cały wielki przemysł turystyczny, który stara się te potrzeby jak najbardziej efektywnie zaspokajać, a rolą nauki jest wspieranie tych działań, poprzez badanie różnorodnych aspektów jego funkcjonowania. Istnieją różne teorie aspirujące do tego, aby wyjaśniać fenomen turystyki. Większość z nich centralnym punktem odniesień czyni właśnie aktywność turystyczną¹⁰⁸¹. Problematyka ta od wielu lat fascynuje także autora tej książki. Przedstawione w niej studia i wyniki badań można przedstawić w formie kilku podstawowych wniosków.

- **W odniesieniu do tej części pracy, która dotyczy uwarunkowań aktywności turystycznej:** Aktywność turystyczna determinowana jest ogromną liczbą czynników. Oprócz uwarunkowań subiektywnych, które bardzo trudno poddają się kwantyfikacji i porównaniom, wiele czynników ma charakter obiektywny, dzięki czemu analizy na ich temat są łatwiejsze. Badania nad determinantami uczestnictwa w turystyce mają fundamentalne znaczenie zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia.
- **W odniesieniu do tej części pracy, która dotyczy metodologii badania aktywności turystycznej:** Prowadzone dotychczas badania cechują się dużą różnorodnością metodologiczną, co nie tylko bardzo utrudnia analizy porównawcze, ale także nie sprzyja tworzeniu nowych, wartościowych teorii wyjaśniających fenomen aktywności turystycznej. Większość badań stanowią sondaże, które często mają poważne mankamenty metodologiczne. Fragmentaryczność analizowanych zagadnień, niejednolita metodologia oraz stosowanie różnorodnych systemów klasyfikacji i typologizacji, a także wspomniane już trudności, jakie napotykamy przy próbach porównywania badań prowadzonych przez różne ośrodki i instytucje

¹⁰⁸¹ Dotychczasowe studia nad turystyką wskazują, że może ona być traktowana jako: ucieczka od codzienności (H.M. Enzensberger); podróż w czasie z biletem powrotnym (H. Spode); poszukiwanie autentyczności (G. Dann); poszukiwanie tożsamości (N. Grabun); podróż w świat wyobraźni (D. Urbain); forma samospelnienia i dowartościowania (O.L. Braun); nowy środek konsumpcji (G. Ritzer); konsumpcja wizualna (J. Urry); dialog i spotkanie kultur (K. Przeclawski); komercjalizacja i osvajanie obcości (K. Podemski); forma transgresji (L. Turos). Por. Winiarski R, Zdebski J., Psychologia turystyki ... op. cit., s. 18.

naukowo-badawcze (lub poszczególnych autorów) sprawiają, że ich przydatność dla praktyki jest dosyć ograniczona. Na szczęście w ostatnich latach podejmowane są działania mające na celu ujednoczenie metod badania aktywności turystycznej (zwłaszcza przez Unię Europejską oraz Światową Organizację Turystyki).

- **W odniesieniu do tej części pracy, która dotyczy sposobów określania poziomu aktywności turystycznej:** Migracje o charakterze nie zarobkowym stały się już tak powszechne i tak zróżnicowane w formach, że tradycyjne mierniki aktywności turystycznej, takie jak najczęściej stosowana stopa aktywności turystycznej, są mało przydatne i utrudniają analizy zjawiska. Dlatego też powinno się dążyć do wypracowania nowych sposobów określania (wyrażania) aktywności turystycznej, które z jednej strony pozwalałyby na porównywanie uzyskiwanych w różnych badaniach wyników, a z drugiej – uwzględniały różną strukturę rodzajową uprawianych form turystyki, pozwalały na agregację wyników itd.
- **W odniesieniu do tej części pracy, która dotyczy aktywności turystycznej mieszkańców Polski:** Ogólny poziom uczestnictwa w turystyce kształtuje się w Polsce na średnim poziomie w skali świata, jednak odbiega wyraźnie od poziomu występującego w większości krajów Unii Europejskiej. Istnieją także duże różnice w zakresie preferencji oraz ogólnego modelu aktywności turystycznej. Jednak takie zjawiska, jak globalizacja czy postępująca integracja europejska (w tym zwłaszcza wejście Polski do Unii Europejskiej) powodują, że model wypoczynku Polaków ulega wyraźnej modyfikacji i upodabnia się do występującego w UE. Sprzyja temu dobra koniunktura gospodarcza oraz to, że polska branża turystyczna, jako integralna część rynku UE, musi się stosować do standardów, jakie na nim obowiązują.
- **W odniesieniu do tej części pracy, która dotyczy dysproporcji w zakresie uczestnictwa w turystyce pomiędzy różnymi grupami społeczno-zawodowymi:** Większość czynników decydujących o poziomie aktywności turystycznej w dużym stopniu jest współzależna (np. wyższy poziom wykształcenia zwykle towarzyszy ciekawszej i cieszącej się większym prestiżem pracy, wyższymi zarobkami, mniejszej wielkości gospodarstwa domowego oraz lepszemu wyposażeniu tego gospodarstwa w podstawowy sprzęt i urządzenia, posiadaniu samochodu, sprzętu turystycznego itd.). Nakładanie się czynników o różnorodnym charakterze oraz różna siła ich oddziaływania powodują, że aktywność turystyczna wykazuje duże zróżnicowanie w różnych przekrojach społecznych. Dysproporcje w tym zakresie występują we wszystkich krajach na świecie, niezależnie od ich wielkości, ustroju, poziomu rozwoju społecznego i gospodarczego itp. Zostały potwierdzone także na przykładzie badań autora nad wyjazdami wypoczynkowymi Polaków.
- **W odniesieniu do tej części pracy, która dotyczy inhibitorów aktywności turystycznej oraz zjawiska wykluczenia z uczestnictwa w turystyce:** Pomimo ogromnego rozwoju turystyki oraz umasowienia konsumpcji turystycznej, dla

wielu osób i grup społecznych turystyka w dalszym ciągu pozostaje niedostępnym luksusem. Z uwagi na rynkowy charakter badań nad aktywnością turystyczną oraz skoncentrowanie uwagi na niej (czyli aktywności turystycznej) właśnie, osoby niepodejmujące tej formy aktywności pozostają niejako poza obszarem zainteresowań badawczych. W efekcie zaskakująco mało wiemy o tym, kim są ludzie nieuczestniczący w turystyce oraz jakie są powody tego stanu rzeczy. Badania wykazują, że nie zawsze mamy tu do czynienia z prostym przeciwieństwem na zasadzie takiej, że wszyscy bogaci i wykształceni i mieszkający w miastach podróżują, a biedni, nie-wykształceni i mieszkający na wsi są trwale wyłączeni z konsumpcji turystycznej. Okazuje się bowiem, że znaczenie poszczególnych inhibitorów w korelacji z podstawowymi determinantami aktywności turystycznej jest różne, a relacje między nimi bardziej skomplikowane, niż dotychczas przypuszczano. Zjawisko „ekskluzji turystycznej” to zaniedbany, a jednocześnie ważny problem, który powinien znaleźć się wśród priorytetowych kierunków badań nad turystyką. Wydaje się, że powinny to być badania odrębne, posługujące się inną metodologią, niż tradycyjne badania aktywności turystycznej.

Przedstawione w tej pracy koncepcje teoretyczne oraz wyniki badań empirycznych stanowią raczej próbę wszechstronnej ilustracji zagadnienia determinant oraz zróżnicowania społecznej aktywności turystycznej, niż wyczerpującą analizę problemu. Badania na ten temat powinny być kontynuowane z wielu powodów. Najważniejszym z nich jest jednak to, że zarówno z punktu widzenia polityki państwa, jak i czysto praktycznych interesów branży turystycznej pożądane jest jak najszersze uczestnictwo społeczeństwa w turystyce, która oprócz funkcji ekonomicznych pełni przecież inne ważne funkcje: wypoczynkowe, zdrowotne, wychowawcze, poznawcze, etniczne itd. Z tych powodów w wielu krajach aktywność turystyczna już dawno przestała być indywidualną sprawą obywateli, a stała się ważną kwestią społeczną oraz elementem polityki turystycznej. Podobne opinie wyraża między innymi T. Słaby, według której „... w budżecie czasu, jak w soczewce odbija się jakość życia, dlatego też wielka jest użyteczność diagnostyczna i prognostyczna prowadzonych [nad nim – AW] badań”¹⁰⁸². Żywiąc głębokie przekonanie, że uwaga ta dotyczy także aktywności turystycznej, która dla większości z nas jest przecież istotnym elementem tego budżetu, należy mieć nadzieję, że będzie ona przedmiotem dalszych pogłębionych studiów.

O tym, że warto je rozwijać, świadczyć może opinia J. Lipca, który na podstawie analizy dorobku dotychczasowych studiów nad turystyką (przeprowadzonej – jak sam pisze – z pozycji metodologicznych i filozoficznych), uznał, że wśród siedmiu podstawowych pól badawczych ewentualnej przyszłej zintegrowanej nauki o turystyce na pierwszym miejscu należy umieścić teorię psychofizycznej aktywności turystycznej¹⁰⁸³. Jego zdaniem, właśnie ten obszar badań pretenduje do najciekawszych odkryć i rozwiązania kwestii podmiotu turystyki (czyli „bycia turystą”), w aspektach:

¹⁰⁸² Słaby T., Rekreacja i turystyka w świetle GUS-owskich badań budżetu czasu ... op. cit., s. 16.

¹⁰⁸³ Lipiec J., Filozofia turystyki ... op. cit., s. 110.

- genetycznym (jak rodzi się zainteresowanie i potrzeba ruchu w przestrzeni?),
- funkcjonalno-celowym (jakie są główne faktory zainteresowań i kierunki poszukiwań?),
- psychofizycznym (jakie powinno i musi być przygotowanie do podjęcia określonych rodzajów wysiłku turystycznego?),
- analityczno-opisowym (na czym polegają różne rodzaje podróżowania i jak kształtują się postawy i emocje ludzkie w akcjach turystycznych?)¹⁰⁸⁴.

Według J. Lipca, cytowanego w tej pracy wielokrotnie profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie, to właśnie „... ta część teorii turystyki łączy elementy wiedzy o kulturze fizycznej z odpowiednimi rozważaniami psychologiczno-socjologicznymi, tudzież z niezbędnym uzupełnieniem o fragmenty nauk o przyrodzie i kulturze, jako realnym i walentym otoczeniu akcji turystycznej”¹⁰⁸⁵. Autor niniejszej pracy ma nadzieję, że stanie się ona choćby małym przyczynkiem w dziele tworzenia właśnie tak pojmowanej teorii turystyki.

¹⁰⁸⁴ Lipiec J., U podstaw teorii turystyki, [w:] Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne nr 1 (412), 2002, s. 10.

¹⁰⁸⁵ Tamże.

BIBLIOGRAFIA

(zawiera wykaz tylko tych publikacji, które były przytaczane w pracy)

1. Abell P., Modele w socjologii, PWN, Warszawa 1975.
2. Abell T., Podstawy teorii socjologicznej, PWN, Warszawa 1977.
3. Ackoff R., O system pojęć systemowych, [w:] Prakseologia, nr 2 (46), 1973.
4. Adamczuk L., Walicki R., Wypoczynek urlopowy 1979. Raport z sondażu socjologicznego, GUS, Warszawa 1980.
5. Aderhold P., Dimension and Structures of the European Tourist Market, Kobenhavn 1978.
6. Aksjologia turystyki (red. Z. Dziubiński), Salezjańska Organizacja Sportowa RP, Warszawa 2006.
7. Alegre J., Pou L., An Analysis of the Microeconomic Determinants of Travel Frequency. Universitat de les Illes Balears, Departament d'Economía Aplicada / DEA Working Papers, 2006: <http://www.uib.es/depart/deaweb/deawp/pdf/w18.pdf>.
8. Alegre J., Pou L., The Determinants of the Probability of Tourism Consumption: An Analysis with a Family Expenditure Surve. Document de Treball 39, 2006: <http://www.uib.es/depart/deaweb/deawp/pdf/DT39.pdf>.
9. Alegre J., Pou L., Micro-econometric determinants of the probability of tourism consumption, Tourism Economics, Vol. 10, 2004.
10. Alejziak B., Businesswoman – turysta szczególnej troski, [w:] Biuletyn Informacyjny Polskiego Stowarzyszenia Turystyki, nr 1(2), 1991.
11. Alejziak B., Samowychowanie młodzieży w badaniach nad turystyką, [w:] Turystyka w badaniach naukowych. Prace przyrodnicze i humanistyczne (red. J. Krupa i J. Biliński), WSIZ, Rzeszów 2006.
12. Alejziak W., Aktywność turystyczna polskich elit finansowych. Raport Specjalny czasopisma „Rynek Turystyczny”, MART, Warszawa lipiec 2000.
13. Alejziak W., Aktywność turystyczna ludności w wybranych krajach świata. Metodologia badania i określania zjawiska, AWF, Kraków 1993, (maszynopis powielony, ss. 101).
14. Alejziak W., Aktywność turystyczna mieszkańców Szwecji na przykładzie populacji sztokholmskiej (wstępny raport z badań), [w:] Folia Turistica, nr 2, AWF Kraków, PWN, Kraków 1991.

15. Alejziak W., Dostępność świadczeń socjalnych oraz ich wpływ na aktywność turystyczną ludności, [w:] Współczesne uwarunkowania rekreacji i turystyki, Zeszyty Naukowe AWF Kraków, nr 54, Kraków 1987.
16. Alejziak W., Działalność liderów przemysłu turystycznego w świetle aktualnych tendencji występujących na rynku (studium przypadku First Choice i Forte), [w:] Folia Turistica, nr 9, AWF Kraków, 2000.
17. Alejziak W., Funkcjonalna typologia uwarunkowań aktywności turystycznej oraz próba stworzenia modelu wyjaśniającego jej fenomen. Projekt 211/ITiR/2006. Sprawozdanie z badań, Kraków 2007 (maszynopis powielony, ss. 78).
18. Alejziak W., Geneza i rozwój teorii turystyki (refleksje na kanwie książki B.Vukonika "Turizam ususret buducnosti"), [w:] Folia Turistica, nr 8, AWF Kraków, Kraków 1998.
19. Alejziak W., Geograficzne, społeczne i ekonomiczne aspekty turystyki, jako przedmiot badań w pracach doktorskich w Polsce i wybranych krajach świata, [w:] Studia nad turystyką. Tradycje, stan obecny i perspektywy badawcze (red. W. Kurek i M. Mika), IGiGP, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2007.
20. Alejziak W., Polityka turystyczna, [w:] Nauki o turystyce. Część II (red. R. Wiński). Studia i Monografie AWF Kraków, nr 7, Kraków 2003.
21. Alejziak W., Świadczenia socjalne zakładów pracy jako czynnik aktywizacji turystycznej środowisk pracowniczych (analiza diagnostyczna stanu istniejącego w świetle założeń teoretycznych polityki społecznej, na przykładzie Rybnicko-Jastrzębskiego Gwarectwa Węglowego) – rozprawa doktorska, AWF Kraków, 1991 (maszynopis, ss. 226).
22. Alejziak W., Turystyka i wypoczynek jako element polityki społecznej w Polsce, [w:] Rocznik Naukowy AWF Kraków, Tom XXV, Kraków 1992.
23. Alejziak W., Turystyka w obliczu wyzwań XXI wieku, Albis, Kraków 1999.
24. Alejziak W., Uwarunkowania aktywności turystycznej mieszkańców wsi, [w:] Wieś i Rolnictwo, nr 1\66, PAN – Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa, Warszawa 1990.
25. Alejziak W., Zarys rozwoju turystyki socjalnej. Geneza i rozwój socjalnej działalności turystycznej w zakładach pracy, AWF, Kraków 1986 (Projekt CPBP – maszynopis powielony, ss. 63).
26. Alejziak W., Marciniec T., Międzynarodowe Organizacje turystyczne, Albis, Kraków 2003.
27. Alejziak W., Walas B., Wypoczynek urlopowo-wakacyjny mieszkańców Krakowa w świetle systemu świadczeń socjalnych, [w:] Folia Turistica, nr 1, AWF – PWN, Kraków 1990.
28. Andrykiewicz-Feczko Z., Psychospołeczne podstawy wartościowania cech jakości produktu, Raport nr III.41 z badań na temat „Relacje między jakością towarów rynkowych a potrzebami konsumentów (maszynopis AE Kraków), Kraków 1986.

29. Andrykiewicz-Feczko Z., Źródła i mechanizm powstawania potrzeb [w:] Zeszyty Naukowe AE Kraków, nr 169, Kraków 1983.
30. Aronson E., Człowiek – istota społeczna, PWN, Warszawa 1978.
31. Aramberi J.R., Explaining Tourism: An Assessment of Theories, [w:] Problemy Turystyki, nr 3/4, Instytut Turystyki, Warszawa 1983.
32. Babbie E.R., Social Surveys, Wadsworth Publishing, Belmont, California 1990.
33. Baretje R., Le demande touristique, Univerite d'Aix-Marseille, Marseille 1968.
34. Bartoszewicz W., Zachowania turystów jako przedmiot badań marketingowych, [w:] Problemy Turystyki, nr 3/4, Instytut Turystyki, Warszawa 1983.
35. Basic report on the development of movements of persons for non-migratory purposes in Europe, World Tourism Organization, Madrid 1986.
36. Bassand M., Sociologie des loisirs et du tourisme, UIOOT, 1968.
37. Bateson N., Data construction in social surveys, Allen and Unwin, London 1984.
38. Bauman Z., Globalizacja: i co z tego dla ludzi wynika, PIW, Warszawa 2000.
39. Bauman Z., Ponowoczesne wzory osobowe, [w:] Studia Socjologiczne, nr 2, 1993.
40. Bąk S.A., Międzynarodowa turystyka motorowa. Studium społeczno-ekonomiczne, [w:] Ruch Turystyczny – Monografie SGPiS, nr 12, Warszawa 1972.
41. Beard J.G., Ragheb M.G., Measuring of Leisure Satisfaction, [w:] Journal of Leisure Research, Vol. 15, 1983.
42. Berbeka J., Makówka M., Niemczyk A., Podstawy ekonomiki i organizacji czasu wolnego, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Kraków 2008.
43. Berbeka J., Niemczyk A., Makówka M., Badanie rynkowych zachowań konsumentów, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Kraków 2004.
44. Berlińska-Dzikowska R., Majewska-Śliwa M., Bosiacki S., Wyjazdy turystyczne ludności Polski w 1985 roku i związane z nimi wydatki, Instytut Turystyki, Warszawa 1987.
45. Blalock H.M., Statystyka dla socjologów, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1987.
46. Blanpain R., Rojot J., Legal and Contractual Limitation to Working Time in the Member States of European Union, Dublin 1996.
47. Blazey M.A., The differences between participations and non-participants in a senior travel program, [w:] Journal of Travel Research Vol. 26, 1987.
48. Blok F., Nierówności w konsumpcji w Polsce w latach 90-tych i ich konsekwencje społeczno-ekonomiczne: <http://www.univ.rzeszow.pl/nierownosci/wyklady/08.doc>.
49. Bocheńska M., Bujak K., Uwagi dotyczące motywów uprawiania turystyki, [w:] Ruch Turystyczny, nr 1/42, SGPiS, Warszawa 1975.
50. Bodewes T., Od turystyki socjalnej do społecznych aspektów turystyki. Kierunki rozwoju i możliwości w zachodnich krajach uprzemysłowionych, [w:] Społeczne aspekty turystyki: cele i realizacja. Wybrane materiały z XXVII Kongresu Międzynarodowego Stowarzyszenia Naukowych Ekspertów Turystyki (AIEST), Instytut Turystyki, Warszawa 1979.

51. Bodouin R., *L'elasticite de la demande des bien de consommation*, Paris 1952.
52. Bohdziewicz P., Robotnicy wielkoprzemysłu – zróżnicowanie w zakresie stylów życia i niektóre ich uwarunkowania, [w:] *Studia Socjologiczne*, nr 1, 1983.
53. Bombol M., Czas wolny jako kategoria diagnostyczna procesów rozwoju społeczno-gospodarczego, *Monografie i Opracowania nr 555, SGH*, Warszawa 2008.
54. Bombol M., *Ekonomiczny wymiar czasu wolnego*, *Monografie i Opracowania SGH*, Warszawa 2005
55. Bomirska L., Gawlak-Kica G., Kraśnicki E., Społeczno-ekonomiczne bariery uczestnictwa młodzieży szkolnej i studiującej w turystycznych formach rekreacji, [w:] *Wyznaczniki i bariery uczestnictwa w turystycznych formach rekreacji* (red. S. Wykrętowicz), *AWF*, Warszawa 1988.
56. Boniface G.B., Cooper P., *The Geography of Travel and Tourism*, Heinemann Professional Publishing Ltd, Halley Court, Jordan Hill, Oxford 1988.
57. Borkowski K., Pilot a grupa, [w:] *Kompendium pilota wycieczek* (praca zbiorowa pod redakcją Z. Kruczka), *Proksenia*, Kraków 2000.
58. Boorstin D., *The Image. A Gide to Pseudo-Events in America*, Harper, New York 1964.
59. Böröcz J., *Leisure Migration: A Sociological Study on Tourism*, Pergamon Press, Oxford 1996.
60. Bosiacki S., *Analiza wydatków na urlopy i turystykę*, *Opracowania i Materiały Instytutu Handlu Wewnętrznego*, nr 81, Warszawa 1973.
61. Bosiacki S., *Badanie rynku i konsumpcji turystycznej metodą panelu konsumentów*, [w:] *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej*, Wrocław 1991.
62. Bosiacki S., *Konsumpcja dóbr i usług turystycznych w gospodarstwach domowych*, *Instytut Turystyki*, Warszawa 1987.
63. Bosiacki S., *Panel gospodarstw domowych w badaniu i analizie rynku turystycznego*, [w:] *Turystyka jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego. Rocznik Centralnego Programu Badań Podstawowych. Wyniki prac z roku 1988*, *Instytut Turystyki*, Warszawa 1990.
64. Bosiacki S., *Wpływ turystyki na popyt konsumpcyjny*, *Biblioteka Instytutu Handlu Wewnętrznego i Usług*, nr 99, Warszawa 1976.
65. Bosiacki S., Majchrzak K., *Typologia polskiego konsumenta na rynku usług turystycznych*, [w:] *Turystyka w badaniach naukowych. Prace ekonomiczne* (red. A. Nowakowska i M. Przydział), *WSIZ*, Rzeszów 2006.
66. Bosiacki S., Mocek M., Żupańska Z., *Wyjazdy urlopowo-wakacyjne gospodarstw domowych w 1993 roku*, [w:] *Turystyka i rekreacja jako czynnik integracji europejskiej* (red. S. Bosiacki), *AWF Poznań* 1995.
67. Boyer M., *Le tourisme*, Edition du Seuil, Paris 1972.
68. Bracha Cz. *Metoda reprezentacyjna w badaniu opinii publicznej i marketingu*, *Efekt*, Warszawa 1998.

69. Bramwell B., *Actors, Networks and Tourism Policies*, [w:] *Tourism Management Dynamics – trends, management and tools* (red. D. Buhalis i C. Costa), Elsevier, Oxford 2006.
70. Brey E.T., Lehto X.Y., *The Relationship between Daily and vacation Activities*, [w:] *Annals of Tourism Research*, Vol. 34 (1), 2006.
71. Broclawik K., *Turystyka w systemowej koncepcji potrzeb*, [w:] *Problemy Turystyki*, nr 2 (40), Instytut Turystyki, Warszawa 1988.
72. Brotherton B., Himmetoglu B., *Beyond Destinations – Special Interest Tourism*, [w:] *Anatolia – An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, Vol. 8 (3), 1997.
73. Brzezińska A., *Społeczna psychologia rozwoju*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2000.
74. Buczkowska K., *O wartościach turystyki stworzonej na bazie bestsellerów Dana Browna („Kod Leonarda da Vinci” i „Anioły i Demony”)*, [w:] *Turystyka i podróżowanie w aksjologicznej perspektywie* (red. M. Kazimierzczak), AWF Poznań 2007.
75. *Budżet czasu ludności 1 VI 2003 – 31 V 2004*, *Studia i Analizy Statystyczne*, GUS, Warszawa 2005: <http://www.stat.gov.pl/publikacje/wydawnictwa/plan/war.htm>
76. Buhalis D., O’Connor P., *Information Communication Technology – Revolutionizing Tourism*, [w:] *Tourism Management Dynamics – trends, management and tools* (red. D. Buhalis i C. Costa), Elsevier, Oxford 2006.
77. Bull A., *The economics of travel and tourism*, Wiley Hasted Press, New York 1992
78. Burke P., *Historia i teoria społeczna*, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa–Kraków 2000.
79. Byłok F., *Nierówności w konsumpcji w Polsce w latach 90-tych i ich konsekwencje społeczno-ekonomiczne*: <http://www.univ.rzeszow.pl/nierownosci/wyklady/08.doc>.
80. Bywalec Cz., *Konsumpcja w teorii i praktyce gospodarowania*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
81. Bywalec Cz. Rudnicki L., *Konsumpcja*, PWE, Warszawa 2002.
82. Bywalec C., Rudnicki L., *Podstawy ekonomiki konsumpcji*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 1999.
83. Carlson A.S., *Recreation Industry of New Hampshire*, [w:] *Economic Geography*, Vol. 14, 1938.
84. Carr N., *The Tourism-Leisure Behavioral Continuum*, [w:] *Annals of Tourism Research*, Vol. 29 (4), 2002.
85. *Changes in Leisure Time. The Impact on Tourism*, World Tourism Organization Business Council, Madrid 1999.
86. Charvat J., *Betrachtung sekularen Frequenzreihen dargestellt am Beispiel von Karlsbad*, *Zeitschrift für den Fremdenverkehr*, nr 2, Berno 1966.

87. Chorvat I., Turista a turizmus ako metafory pohyblu a pobytu cloweka v modernej spolocznosti. K niektórym wybranym koncepciom socjologie turizmu, [w:] *Socjalni Studia*, nr 1/2006, Masarykova univerzita v Brnie 2006.
88. Chomątowska M., Współzależności kształtujące potrzeby turystyczne, [w:] *Prace z zakresu ekonomiki turystyki. Zeszyty Naukowe AE w Krakowie*, nr 247, Kraków 1988.
89. Chudoba T., *Wprowadzenie do teorii turystyki*, AWF, Warszawa 1998.
90. Cieloch G., Kuczyński J., Rogoziński K., *Czas wolny czasem konsumpcji?*, PWE, Warszawa 1992.
91. Cockerel N., *Le secteur des voyages pour seniors. Communiqué de Presse*, ITB Berlin, (maszynopis powielony rozprowadzany na targach ITB Berlin'2000), 2000.
92. Cohen E., *A Phenomenology of Tourist Experiences*, [w:] *Sociology. The Journal of The British Sociological Association*, Vol. 2, 1979.
93. Cohen E., *Toward a Sociology of Tourism*, [w:] *Social Research*, Vol. 39 (1), 1972.
94. Coleman J.S., *Wstęp do socjologii matematycznej*, PWE, Warszawa 1968.
95. Coleman R.P., *The Continuing Significance of Social Class to Marketing*, [w:] *Journal of Consumer Research*, Vol. 10, December, 1983.
96. *Constraints on Leisure* (red. M.G. Wade), IL, Charles Thomas, Springfield 1985.
97. *Consumer behavior in travel and tourism* (red. A. Pizam i Y. Mansfeld), The Haworth Hospitality Press, New York-London-Oxford 1999.
98. *Contemporary Issues in Tourism Development* (red. D.G. Pearce i R. W. Butler), Routledge Advances in Tourism, International Academy for the Study of Tourism, London, New York 2002.
99. Cooper C., Fletcher J., Fyall A., Gilbert D. Wanhill S., *Tourism Principles and Practice. Third Edition*, Pearson Education Limited, Edinburgh 2005.
100. Cooper C., Fletcher J., Gilbert D. Wanhill S., *Tourism Principles and Practice* Pitman Publishing. University of Surrey 1993.
101. Council Directive 96/57/EC on the collection of statistical information in the field of tourism. (OJL 291,6.12. 1995).
102. Cribier F., *Les vacances des Francaise*, Transport, no 150, 1970.
103. Crompton J.L., *Motivations for Pleasure Vacation*, [w:] *Annals of Tourism Research*, Vol. 6, 1979, s. 408-424.
104. Crowford D., Jackson E., Godbey G., *Reconceptualizing Barriers to Family Leisure*, [w:] *Leisure Science*, Vol. 9, 1991.
105. Dallen J.T., *Safety and Security Issues in Tourism*, [w:] *Tourism Management Dynamics – trends, management and tools* (red. D. Buhalis i C. Costa), Elsevier, Oxford 2006.
106. Daniłowicz P., Sztabiński P.B., *Zmienne osobowe w badaniach socjologicznych. Analizy weryfikacyjne. Seria: Analizy i próby technik badawczych w socjologii*. PAN – Instytut Filozofii i Socjologii, Zakład Narodowy Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986.

107. Dann G., Limitation in the use of nationality and country of residence variables, [w:] *Tourism Research: Critiques and Challenges* (red. D. Pearce i R. Butler), Routledge, London 1993.
108. Dann G., Tourist Motivation: An Appraisal, [w:] *Annals of Tourism Research*, Vol. 8 (2), 1981.
109. Dattilo B., Perez M., Simeoni G., An integrated information system on survey quality: the experience of the Italian survey 'Holidays and trips', 7th International Forum on Tourism Statistics For Usability, Comparability and Sustainability Stockholm 9–11 June 2004: http://www.tourismforum.scb.se/Consumer_Surveys.asp.
110. Davidson P., The holiday and work experiences of women with young children, [w:] *Leisure Studies*, Vol. 15, 1996.
111. Davidson R., *Travel and Tourism in Europe*. Second Edition, Longman, New York 1998.
112. Davidson R., *Turystyka*, PAPT, Warszawa 1996.
113. Davos Declaration – "Climate Change and Tourism. Responding to Global Challenges". Davos, Switzerland, 3 October 2007: <http://www.unwto.org/wtd/index.php>
114. Dawkins R., *The Selfish Gene*. Oxford University Press, Oxford 1976.
115. Dąbrowska B.J., *Rozwój usług turystycznych w warunkach globalizacji*, WSTiH, Gdańsk 2006.
116. Dąbrowska B.J., *Rynek turystyczny Unii Europejskiej. Wybrane zagadnienia*, WSTiH, Gdańsk 2008.
117. Dąbrowski A., Rowiński R., Bariery i zakres uczestnictwa dzieci i młodzieży ze szkolnych kół krajoznawczo-turystycznych PTTK w turystyce – w świetle wyników badań, [w:] *Turystyka i podróżowanie w aksjologicznej perspektywie* (red. M. Kazimierczak), AWF Poznań 2007.
118. Dąbrowski A., Grochowski J., Dąbrowski B., *Formy aktywności ruchowej uczestników subkultury młodzieżowej typu punk*, [w:] *Turystyka i rekreacja. Wymiary teoretyczne i praktyczne* (red. J. Kosiewicz i K. Obodyński, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2006.
119. Decrop A., Tourists' decision-making and behavior processes, [w:] *Consumer behavior in travel and tourism* (red. A. Pizam i Y. Mansfeld), The Haworth Hospitality Press, London-Oxford 1999.
120. Defert P., *Les ressources et les activites touristiques*, Les Cahiers du Tourisme, CHET, Aix-en-Provence 1976.
121. Denek K., *W kręgu edukacji, krajoznawstwa i turystyki w szkole*, Eruditus, Poznań 2006.
122. Denstadli J.M., Analyzing Air Travel: A Comparison of Different Survey Methods and Data Collections Procedures, [w:] *Journal of Travel Research*, Vol. 39, 2000.

123. Diagnoza społeczna 2003. Warunki i jakość życia Polaków (red. J. Czapiński i T. Panek), Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania, Warszawa 2004.
124. Diagnoza społeczna 2005. Warunki i jakość życia Polaków (red. J. Czapiński, T. Panek) Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania, Warszawa, 25.09.2005. Wersja elektroniczna pod adresem: <http://www.diagnoza.com> oraz http://prawo.uni.wroc.pl/~kwasnicki/EkonLit/diagnoza2005_raport_041005.pdf.
125. Dimanche F., Havitz, M.E., Consumer behaviour and tourism: Review and extension of four study areas, [w:] *Journal of Travel and Tourism Marketing*, Vol. 3 (3), 1994.
126. Dillman D. A., *Mail and telephone surveys: the total design method*. Chichester, New York 1978
127. Dolnicar S., Understanding barriers to leisure travel – tourist fears as marketing basis, [w:] *Journal of Vacation Marketing*, Vol. 11 (3), 2005.
128. Domański H., *Hierarchie i bariery społeczne w Polsce w latach 90-tych*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2000.
129. Draft International Standard Age Classification for Tourism Statistics, World Tourism Organization, November 1984.
130. Drozdowski Z., Etniczne przemiany europejskiej populacji u schyłku XX wieku a turystyka, [w:] *Turystyka i rekreacja jako czynnik integracji europejskiej* (red. S. Bosiacki), AWF, Poznań 1995.
131. Duliniec E., *Postępowanie nabywców towarów konsumpcyjnych w krajach o gospodarce rynkowej. Analiza marketingowa*, Monografie i Opracowania SGPiS, nr 204, Warszawa 1986.
132. Duesenberry J.S., *Income. Saving and Theory of Consumer Behavior*, Harvard University Press, Cambridge 1954.
133. Durand H., Gourirand P., Spindler J., *Economie et politique du tourisme*, Librairie Generale de Droit et de Jurisprudence, Paris 1994.
134. Dziedzic E., *Migracje turystyczne. Konspekt wykładu*, WSTH, Warszawa 1994.
135. Dziedzic E., *Promocja regionu a decyzje nabywców*, [w:] *Rola marketingu w rozwoju regionów turystycznych* (red. A. Szwichenberg i W. Deluga), Politechnika Koszalińska, Koszalin 2000.
136. Dzięwulak A., Kosel E., Nocuń A., Przeclawski K., Zürn M., *Turystka młodzieży. Z badań nad wypoczynkiem młodzieży warszawskiej*, Instytut Turystyki, Warszawa 1977.
137. *Ekonomika Turystyki* (red. A. Panasiuk), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
138. *Elity polskiego biznesu*, [w:] *Businessman Magazine*, nr 7 (112), lipiec 2000.
139. *Elaboration d'un systeme d'indicateurs statistiques en matiere de voyage et de tourisme. Rapport du Secretaire Generale*, World Tourism Organization, Madrid 1985.

140. Engel J.F., Blackwell R.D., Kollat D.T., *Consumer Behavior*, The Dryden Press, Hinsdale 1978.
141. Eurobarometer 48.0: Holiday Travel, Inter-university Consortium for Political and Social Research, 1998: <http://prod.library.utoronto.ca:8090/datalib/code-books/icpsr/2353/cb2353.pdf>.
142. European Travel Monitor, European Travel Data Center Luxembourg for Tourconsult/International EEC Project 409/90, [w:] *The evolution in holiday travel facilities and in the flow of tourism inside and outside in European Community. Part II. Main Report* 1993.
143. Europejczycy jeżdżą po Europie, [w:] *Wiadomości Turystyczne*, nr 141 (15), 2007.
144. Fache W., *Short break holidays*, [w:] *The State of the Art*, John Wiley, Chichester 1994.
145. Factors influencing travel demand and leading to the redistribution of tourist movements. Doc. PG/I/2.2.2, World Tourism Organization 1977.
146. Facts and Figures: The European on Holidays 1997–1998. A. Eurobarometer Survey (1998). Executive Summary, European Commission Directorate General XXIII, 1998: <http://europa.eu.int.comm/dg23>.
147. Fenczyn J., *Psychologia. Wybór zagadnień dla studentów kierunku „Turystyka i Rekreacja”*, Kraków 1999.
148. Fenczyn J., *Wędkarstwo jako aktywność rekreacyjna. Studia i Monografie AWF Kraków*, nr 3, Kraków 1998.
149. Ferreira F.H.G., *Inequality and Economic Performance. A Brief Overview to Theories of Growth and Distribution*, Text for World's Bank Site on Inequality, Poverty, and Socio-Economic Performance, June 1999.
150. Filipiak M., *Od subkultury do kultury alternatywnej*, UMCS, Lublin 2003.
151. *Filozofia a nauka. Zarys encyklopedyczny*. Polska Akademia Nauk, Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1987.
152. Flis M., *Teorie struktury społecznej w antropologii funkcjonalnej*, Wrocław 1988.
153. Foo J.-A., McGuiggan R., Yiannakis A., *Roles Tourists Play. An Australian Perspective*, [w:] *Annals of Tourism Research*, Vol. 31 (2), 2004.
154. *For Usability, Comparability and Sustainability*: <http://www.tourismforum.seb.se/>
155. Foxal G.R., Goldsmith R.E., *Psychologia konsumenta dla menedżera marketingu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
156. Frankfurt-Nachmias. Ch., Nachmias D., *Metody badawcze w naukach społecznych* (przekład E. Hornowska), Wydawnictwo Zysk i S-ka, Warszawa 2001.
157. Franklin A., *The tourist syndrome. An interview with Zygmunt Bauman*, [w:] *Tourist Studies*, Vol. 3 (2), 2003.

158. Free Time and Leisure Participation. International Perspectives (red. G. Cushman, A.J. Veal i J. Zuzanek), CABI Publishing, Wallingford, Cambridge 2005.
159. Freyer W., *Tourismus: Einführung in die Fremdenverkehrsökonomie*, München 1992.
160. Frechtling D., *Forecasting Tourism Demand – methods and strategies*, Butterworth-Heinemann, Oxford 2001.
161. Fuchs R.V., *The Service Economy*, NBER, New York 2001.
162. Furman W., Czy i jak masowe media mogą wpływać na nierówności społeczne?, <http://www.univ.rzeszow.pl/nierownosci/wyklady/41.doc>.
163. Gajewski S., *Hierarchia i intensywność potrzeb konsumpcyjnych gospodarstw domowych*, Uniwersytet Łódzki, Łódź 1987.
164. Gajewski S., Społeczno-ekonomiczne wyznaczniki hierarchii i intensywności potrzeb konsumpcyjnych, *Roczniki Instytutu Handlu Wewnętrznego i Usług*, nr 4/88, 1978.
165. Gaworecki W.W., *Ekonomika i organizacja turystyki*, PWN, Warszawa 1982.
166. Gaworecki W.W., *Turystyka*, PWE, Warszawa 1994.
167. Gaworecki W.W., *Turystyka*, Wydanie II zmienione, PWE, Warszawa 1998.
168. Gee Y.Ch., *Travel Behavior and Its Impact on Tourist Markets*. Referat wygłoszony na The China International Tourism Conference (Pekin 28.02. – 4.03. 1983 r.). Cyt. za: Bartoszewicz W., *Zachowania turystów jako przedmiot badań marketingowych*, [w:] *Problemy Turystyki*, nr 3/4, Instytut Turystyki, Warszawa 1983.
169. Geise P., *Świat wartości i stereotypów niemieckiego turysty przyjeżdżającego do Polski*, [w:] *Turystyka i podróżowanie w aksjologicznej perspektywie* (red. M. Kazimierzczak), AWF, Poznań 2007.
170. Giddens A., *Stanowienie społeczeństwa. Zarys teorii strukturacji* (tłum. S. Amsterdamski), Zys i S-ka, Poznań 2003.
171. Gieźgała J., *Turystyka w gospodarce narodowej*, PWE, Warszawa 1969.
172. Głabicka K., *Europejska przestrzeń socjalna. Zarys problematyki*, Wyższa Szkoła pedagogiczna TWP, Warszawa 2002.
173. Goeldner Ch.R., Ritchie B.J.R., *Tourism. Principles, Practices, Philosophies*. Tenth Edition, John Wiley & Sons, New Jersey 2006.
174. Goffman E., *Człowiek w teatrze życia codziennego* (przeł. H. i P. Śpiewak), PIW, Warszawa 1981.
175. Gogolewska H., *Turystyka – dziesięć lat temu na Zachodzie*, [w:] *Problemy Turystyki*, nr 2, Instytut Turystyki, Warszawa 1989.
176. Goguel C., *Les vacances des Francais*, Communication no 10, Editions du Seuil 1967.
177. Gołębski G., *Przedsiębiorstwo turystyczne w gospodarce wolnorynkowej*, Akademia Ekonomiczna, Poznań 1997.

178. Gołembski G., Holderna-Mielczarek B., Niezgoda A., Szkatuła P., Model zachowań turystycznych w czasie wolnym polskiej młodzież studiującej, [w:] Problemy Turystyki, nr 1–2, Instytut Turystyki, Warszawa 2002.
179. Gołembski G., Warunki zastosowania marketingu w turystyce w gospodarce centralnie planowanej, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, nr 69, Poznań 1980.
180. Gomez E., The Ethnicity and Public Recreation Participation Model, [w:] Leisure Sciences, Vol. 24, 2002.
181. Gontrowicz A., Zaniewski Z., Turystyka a potrzeby człowieka, [w:] Potrzeby społeczne a kształtowanie ruchu turystycznego w Polsce. Część I, Instytut Turystyki, Warszawa 1979.
182. Gospodarek J., Prawo w turystyce i rekreacji, Difin, Warszawa 2007.
183. Gospodarka turystyczna u progu XXI wieku (red. S. Bosiacki), AWF, Poznań 2000.
184. Gospodarka turystyczna w XXI wieku. Szanse i bariery rozwoju w warunkach integracji międzynarodowej (red. S. Bosiacki i J. Gerll), AWF, Poznań 2004.
185. Goossens C., Tourism Information and Pleasure Motivation, [w:] Annals of Tourism Research, Vol. 27 (2), 2000.
186. Gottlieb A., Americans' vacations. [w:] Annals of Tourism Research, Vol. 2 (9), 1982.
187. Goguel G., Nouveau resultats des enquetes sur les vacances des Francais, ETC, nr 5, 1966.
188. Gościński J., Zarys teorii sterowania ekonomicznego, PWN, Warszawa 1977.
189. Gracz J., Sankowski T., Psychologia w rekreacji i turystyce, AWF, Poznań 2001.
190. Graham A., Using Tourism Statistics to Measure Demand Maturity, [w:] Tourism Statistics. International Perspectives and Current Issues, (red. J.J. Lennon), Continuum, London, New York 2001.
191. Granice konkurencji. Grupa Lizbońska, [Tłumaczenie M. Jarosiński], Polska Fundacja Promocji Kadr, Poltex, Warszawa 1996.
192. Gratton C., The economics of short break holidays, [w:] Short Breaks Holidays (red. W. Fache), Center Parcs, Rotterdam 1990.
193. Gratton Ch., Jung B., Shibli S., Szemborska E., Taylor P., Zarządzanie i marketing w kulturze i rekreacji. Wybrane zagadnienia, Wydawnictwo Naukowe „Semper”, Warszawa 1995.
194. Gray H.P., International Travel – International Trade, Heath Lexington Books, Massachusetts 1970.
195. Grell J., Polityczne determinanty rozwoju gospodarki turystycznej – zarys problematyki, [w:] Gospodarka turystyczna u progu XXI wieku (red. S. Bosiacki), AWF, Poznań 2000.
196. Gretzel U., Fesenmaier D.R., O’Leary J., The transformation of consumer behaviour, [w:] Buhalis D., C. Costa., Tourism Business Frontiers. Consumers, products and industry, Elsevier, Oxford 2006.

197. Gruszczyński L.A., *Kwestionariusze w socjologii. Budowa narzędzi do badań surveyowych*. Wydanie trzecie, poprawione i zmienione, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2001.
198. Gruszczyński L., *Położenie społeczne i jego świadomościowe korelaty. Z badań nad mieszkańcami miast uprzemysłowionych*, Uniwersytet Śląski, Katowice 1990.
199. Gucik M., *Potrzeby i ich zaspokajanie w turystyce*. Prace Naukowe AE we Wrocławiu, nr 117, Wrocław 1978.
200. Gučík M., *Ulocha cestovného ruchu a ekonomika rozvojových krajín*, *Economická Revue Cestovného Ruchu*, nr 1, 1975.
201. Guignard A., *Struktura podaży wobec specyficznych potrzeb turystyki socjalnej*, [w:] *Społeczne aspekty turystyki: cele i realizacja*. Wybrane materiały z XXVII Kongresu Międzynarodowego Stowarzyszenia Naukowych Ekspertów Turystyki (AIEST), Instytut Turystyki, Warszawa 1979.
202. Guignard A., *Rola państwa w rozwoju turystyki socjalnej*, [w:] *Problemy Turystyki*, nr 2 (44), IT, Warszawa 1989.
203. Gutkowska K., Ozimek I., Laskowski W., *Uwarunkowania konsumpcji w polskich gospodarstwach domowych*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2001.
204. Gwóźdź M., *An Opinion and perspectives of E-Commerce market in Tourism*, [w:] *Tourism in Scientific Research* (red. J. Chłopecki), WSIZ, Rzeszów 2006.
205. Haberman P.W., Steinberg J., *Education Reported in Interviews: an Aspect of Survey Content Error*, [w:] *Public Opinion Quarterly*, Vol. 17, 1966.
206. Hall C.S., Lindzey G., *Teorie osobowości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
207. Hajduk Z., *Ogólna metodologia nauk*, KUL, Lublin 2005.
208. Hałaciński P., *Czynniki określające kierunki turystyki międzynarodowej (maszynopis pracy doktorskiej)*, SGPiS, Warszawa 1968.
209. *Harmonization of Household Surveys on Pleasure and Holiday Travel*, World Tourism Organization, Madrid, 12 June 1989.
210. Harrison D., *Recenzja książki J. Borocza „Leisure Migration: A Sociological Study on Tourism”* Pergamon Press, Oxford 1996, [w:] *Annals of Tourism Research* Vol. 25 (2), 1998.
211. Haukeland J.V., *Socio-cultural impacts of tourism in Scandinavia*, [w:] *Tourism Management*, Vol. 5, 1984.
212. Haukeland J.V., *Non-travellers: The flip side of motivation*, [w:] *Annals of Tourism Research*, Vol. 17 (2), 1990.
213. Hay B., Rogers M., *Practical Solutions to Impossible Problems? Lessons from Ten Years of managing the United Kingdom Survey*, [w:] *Tourism Statistics. International Perspectives and Current Issues*, (red. J.J. Lennon), Continuum, London, New York 2001.

214. Helnarska K.J., Międzynarodowy ruch turystyczny w Unii Europejskiej. Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2004.
215. Herzig M., Dynamika potrzeb turysty zorganizowanego, [w:] Turystyka w środowisku społecznym i gospodarczym. Zeszyty Naukowe AWF Kraków, nr 75, Kraków 1998.
216. Hinch D.T., Jackson E.L., Leisure Constraints Research: Its Value as a Framework for Understanding Tourism Seasonality, [w:] Current Issues in Tourism, Vol. 3 (2), 2000.
217. Hintzman P., Mannell R.C., Spiritual Functions of Leisure and Spiritual Well-Being. Coping with Time Pressure, [w:] Leisure Sciences, Vol. 25, 2003.
218. Holden A., Tourism Studies and the Social Sciences, Routledge, London, New York 2005.
219. Holloway J.Ch., Robinson Ch., Marketing w turystyce, PWE, Warszawa 1997.
220. Honkanen A., Mustonen P., Tourism consumption revisited - an empirical study of Finnish consumers, [w:] Research on Finnish Society, Vol. 1, 2007, s. 43–58: http://www.finnresearch.fi/rfs2008_01_a4_43_58_honkanen_mustonen.pdf.
221. Household Tourism Travel: Trends, Environmental Impacts and Policy Responses, OECD Sector Case Studies Series (JT00124673), Paris, 18 April 2002: [http://www.oilis.oecd.org/oilis/2001doc.nsf/43bb6130e5e86e5fc12569fa005d004c1d-f9e50b1b092650c1256b9f0034b213/\\$FILE/JT00124673.PDF](http://www.oilis.oecd.org/oilis/2001doc.nsf/43bb6130e5e86e5fc12569fa005d004c1d-f9e50b1b092650c1256b9f0034b213/$FILE/JT00124673.PDF).
222. Hostyński L., Wartości w świecie konsumpcji, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2006.
223. How Europeans go on Holiday?, Statistics in Focus, nr 18/2006: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NP-06-018/EN/KS-NP-06-018-EN.PDF.
224. Huan T.C., O'Leary J.T., Measuring Tourism Performance. Advances in Tourism Applications Series, Segamore Publishing, Illinois 1999.
225. Huinzig J., Homo ludens. A Study of Play Elements in Culture, Beacon Press, Boston 1950.
226. Hudman L.E., Origin Regions of International Tourism, [w:] Wiener Geographische Schriften, nr 53/54, 1979.
227. Hudman L.E., Davies J.A., Changes and patterns of origin regions of international tourism, [w:] GeoJournal, nr 34/4, 1994.
228. Hultsman W.Z., Recognizing patterns of leisure constraints: An extension of the exploration of dimensionality, [w:] Journal of Leisure Research, Vol. 27, 1995.
229. Human Development Report 1999, UNDP, New York 2000.
230. Ianniello F., Resultats du questionnaire: Etat des lieux et pratiques existence dans L'UE. Presentation on the Conference „Tourism for All”, 17.01.2006, Bruxelles 2006: http://ec.europa.eu/enterprise/services/tourism/doc/conferences/social_tourism_2006/presentation_ianniello.pdf.

231. ICT in the tourism sector, *Statistics in Focus*, nr 34/2005.
232. Inbound and outbound tourism in the European Union, nr 5/2006: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NP-06-005/EN/KS-NP-06-005-EN.PDF.
233. Inglehart R., Baker W., Modernization's Challenge to Traditional values: Who's Afraid of Roland McDonald, [w:] *The Futurist*, March-April 2001.
234. Instytut Turystyki Sp. z o.o., [w:] *Wiadomości Turystyczne*, nr 142 (16), sierpień 2007.
235. Iso-Ahola S.E., Mannell R.C., Social and psychological constraints on leisure, [w:] *Constraints on Leisure* (ed. M.G. Wade), IL, Charles Thomas, Springfield 1985.
236. Jackobsen J.K.S., The Tourist Bubble and the Europeanisation of Holiday Travel, [w:] *Tourism and Cultural Change*, Vol. 1 (1), 2003.
237. Jackson E.L., Trends in leisure preferences: Alternative constraints-related explanations, [w:] *Journal of Applied Recreation Research*, Vol. 15, 1990.
238. Jackson E.L. Scott D., Constraints to leisure, [w:] *Leisure Studies: Prospects for the Twenty-First Century* (red. Jackson E.L. i Burton T.L.), State College PA, Venture Publishing, Pennsylvania 1999.
239. Jadacki J. Człowiek i jego świat. Propedeutyka filozofii, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Warszawa 2003.
240. Jafari J., Understanding the Structure of Tourism – an Avant Propos to Studying its Cost and Benefits, *Aiest*, Vol. 23, Berne 1982.
241. Jafari J., System turystyki. Społeczno-kulturowe modele do zastosowań teoretycznych, [w:] *Problemy Turystyki*, nr 3 (37), Instytut Turystyki, Warszawa 1987.
242. Jak żyją Polacy (red. R. Domański, A Ostrowska i A. Rychard), Wyd. IFiS, Warszawa 2000.
243. Jankowska A., Szewczyk A., Gosiewski E., Społeczno-ekonomiczne czynniki uczestnictwa pracowników umysłowych w turystycznych formach rekreacji, [w:] *Wyznaczniki i bariery uczestnictwa w turystycznych formach rekreacji*, AWF, Warszawa 1988.
244. Jankowski K.W., Turystyka młodzieży szkolnej i akademickiej, [w:] *Turystyka i rekreacja. Wymiary teoretyczne i praktyczne* (red. J. Kosiewicz i K. Obodyński), Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2006.
245. Jankowski K.W., Lenartowicz M., Zmienność czynników ograniczających aktywność turystyczną, [w:] *Bariery kulturowe w turystyce* (red. Z. Krawczyk, E. Lewandowska-Tarasiuk, J.W. Sienkiewicz), *Almamer – Wyższa Szkoła Ekonomiczna*, Warszawa 2007.
246. Janoś-Kresło M., Konsumpcja jako proces zaspokajania potrzeb, [w:] *Konsument i konsumpcja we współczesnej gospodarce* (red. M. Janoś-Kresło i B. Mróz), SGH, Warszawa 2006.

247. Jarowiecka T., Wpływ polityki społecznej w Polsce na kształtowanie modelu turystyki w zakładach pracy, [w:] Społeczne aspekty turystyki – cele i realizacja. Wybrane materiały z XXVII Kongresu Aiest, Instytut Turystyki, Warszawa 1979.
248. Jastrzębska-Smolaga H., Ekonomiczna wycena czasu wolnego, [w:] *Ekonomista*, nr 3-4, 1983.
249. Jedlińska M., Kierunki zmian konsumpcji turystycznej w Polsce, [w:] *Turystyka i gospodarka turystyczna w Polsce na tle procesów integracji europejskiej* (red. A. Rapacz), Prace Naukowe AWF we Wrocławiu, nr 1000, Wrocław 2003.
250. Jedlińska M., Postmodernizm i model trwałej konsumpcji jako przesłanki zmian konsumpcji turystycznej, [w:] *Zeszyty Naukowe nr 402 – Ekonomiczne Problemy Turystyki*, nr 5, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2005.
251. Jedlińska M., Szubert-Zaręczny U., *Gospodarka turystyczna*, Wydawnictwo AE, Wrocław 1992.
252. Jedlińska M., Specyfika zachowań konsumenckich na rynku turystycznym, [w:] *Turystyka w badaniach naukowych. Prace ekonomiczne* (red. A. Nowakowska i M. Przydział), WSIZ, Rzeszów 2006.
253. Jefferies J., *Statistics on Tourism, Report OECD*, Paris 1980.
254. Jesień życia konsumentów, [w:] *Gazeta Wyborcza*, nr 297, z 18 grudnia 1998 (przedruk z „The Economist”).
255. Jędrzejczyk I., *Ekologiczne uwarunkowania i funkcje turystyki*, Śląsk, Katowice 1995.
256. Jędrzejczyk I., *Nowoczesny biznes turystyczny. Ekostrategie w zarządzaniu firmą*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.
257. Jung B.H., *Ekonomia czasu wolnego. Zarys problematyki*. PWN, Warszawa 1989.
258. Kaczor B., Zamelska M., Czynniki warunkujące migracje wypoczynkowe w Polsce, [w:] *Gospodarka turystyczna u progu XXI wieku* (red. S. Bosiacki), AWF, Poznań 2000.
259. Kaganek K., Bariery uprawiania turystyki w opinii osób niepełnosprawnych, [w:] *Krajoznawstwo i turystyka osób niepełnosprawnych* (red. F. Midura, J. Żbikowski), PWSZ, Biała Podlaska 2005.
260. Kaganek K., Potrzeby działań państwa w zakresie turystyki osób niepełnosprawnych, [w:] *Rola i zadania państwa w gospodarce turystycznej*, *Zeszyty Naukowe AWF Kraków*, nr 71, Kraków 1995.
261. Kalka S., *Poziom życia. Próba wyceny wartościowej*, *Studia i Materiały GUS*, nr 27, Warszawa 1988.
262. Kapuściński R., *Lapidarium V*, [w:] „Gazeta Wyborcza” z 18 VII, 2002.
263. Katona C., Mueller E., *A Study of Purchase Decisions in Consumer Behavior*, [w:] Clark L., *Consumer Behavior*, New York University Press, New York 1954.
264. Karpiński J., *Przyczynowość w badaniach socjologicznych*, PWN, Warszawa 1985.

265. Karpiński J., Wprowadzenie do metodologii nauk społecznych, Wydawnictwo WSPiZ im. L. Koźmińskiego, Warszawa 2006.
266. Kiczuk S., Związek przyczynowy a logika przyczynowości, KUL, Lublin 1995.
267. Kierunki i rozmieszczenie wyjazdów Polaków w 1997 roku (opr. J. Łaciak i W. Bartoszewicz), Instytut Turystyki, Warszawa 1998.
268. Klancnik R.V., Media and Communications, [w:] *Tourism Management Dynamics – trends, management and tools* (red. D. Buhalis i C. Costa), Elsevier, Oxford 2006.
269. Klementowski K., Mikułowski B., Uwarunkowania środowiskowe realizacji wypoczynku sobotnio niedzielnego i świątecznego mieszkańców Wrocławia, [w:] *Koncepcja badań nad czasem wolnym mieszkańców Wrocławia i jego wykorzystaniem na rekreację i turystykę*, AWF, Wrocław 1997.
270. Kluckhohn C., Values and Value-Orientations in the Theory of Action. An Exploration in Definition and Classification, [w:] *Toward a General Theory of Action* (ed. T. Parson and A. Shils), New York 1962.
271. Kłoskowska A., Teoria socjologiczna Pierre'a Bourdieu, [w:] P. Bourdieu, J.-C. Passeron, *Reprodukcje. Elementy teorii systemu nauczania*, PWN, Warszawa 1990.
272. Kłoskowska A., Wartości, potrzeby i aspiracje kulturalne małej społeczności miejskiej, [w:] *Studia Socjologiczne*, nr 3, 1970.
273. Knebel H.J., *Soziologische Strukturwandlungen im Modern Tourismus*, Stuttgart 1960.
274. Komunikat Ministerstwa Sportu i Turystyki w sprawie hasła na Światowy Dzień Turystyki w 2008 roku – <http://bip.msport.gov.pl/content.php?id=1246&pv=1>.
275. Koc E., The role of family members in the family holiday purchase decision-making process, [w:] *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, Vol. 5 (2), 2004.
276. Kocemba W., Społeczne zróżnicowanie uczestnictwa w kulturze fizycznej, [w:] *Socjologia kultury fizycznej* (red. Z. Krawczyk), AWF, Warszawa 1995.
277. Kocowski T., Globalna koncepcja potrzeb ludzkich, [w:] *Rozwój społeczny – system społeczny – potrzeby ludzkie. Problemy metodologiczne*, Komitet Badań i Prognoz „Polska – 2000, PAN, Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1979.
278. Kocowski T., *Potrzeby człowieka. Koncepcja systemowa*. Prace Naukowe Ośrodka Badań Progностycznych Politechniki Wrocławskiej, Seria Monografie, Wrocław 1978.
279. Kołodziejczyk A., *Rola elementów kultury w turystyce*, Warszawa 1979.
280. *Kompendium pilota wycieczek* (praca zbiorowa pod red. Z. Kruczka), Proksenia, Kraków 2000.
281. *Kompendium wiedzy o turystyce* (red. G. Gołębski), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa–Poznań 2002.

282. Koncepcja badań nad czasem wolnym mieszkańców Wrocławia i jego wykorzystaniem na rekreację i turystykę, AWF, Wrocław 1997.
283. Konieczna-Domańska A., Usługi pośrednictwa i organizacji w rozwoju rynku turystycznego, Monografie i Opracowania SGH, nr 393, Warszawa 1994.
284. Konsumencki proces decyzyjny i jego determinanty (praca zbiorowa pod red. E. Kieźel), Akademia Ekonomiczna, Katowice 2006.
285. Konsumpcja elit ekonomicznych w Polsce – ujęcie empiryczne (red. T. Słaby), SGH, Warszawa 2006.
286. Koprowski A., Aksjologiczne problemy gospodarki czasem wolnym, [w:] Problemy Turystyki, nr 3, Instytut Turystyki, Warszawa 1985.
287. Kornak A., *Ekonomika turystyki*, PWN, Warszawa 1979.
288. Kornak A., *Ekonomika turystyki. Wydanie III zmienione i uzupełnione*, Kujawsko-Pomorskie Studium Edukacyjne, Bydgoszcz (brak daty wydania książki).
289. Kornak A., Montygierd-Loyba M., *Ekonomika turystyki*, PWN, Warszawa – Wrocław 1985.
290. Kosiewicz J., Spór o istnienie czasu wolnego – nowe ujęcie, [w:] *Turystyka i podróże w aksjologicznej perspektywie* (red. M. Kazimierzczak), AWF, Poznań 2007.
291. Kotler Ph., *Marketing. Analiza, planowanie, wdrażanie i kontrola*, Gebethner & Ska, Warszawa 1994.
292. Kowalczyk A., Doświadczenia i przeżycia związane z krajobrazem a skuteczność wypoczynku, [w:] *Turystyka jako czynnik edukacji i rozwoju społeczno-gospodarczego* (red. W. Deja), AWF, Poznań 1994.
293. Kowalewski Z., *Turystyka wobec potrzeb ludzkich*, [w:] *Problemy Turystyki*, nr 2, Instytut Turystyki, Warszawa 1978.
294. Koziński J., *Koncepcje psychologiczne człowieka*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2000.
295. Koziński J., *Transgresja i kultura*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2002.
296. *Krajowe i zagraniczne wyjazdy Polaków w 2005 roku*: <http://www.intur.com.pl/inne/polacy2005.pdf>.
297. Kramer J., *Konsumpcja w gospodarce rynkowej*, PWE, Warszawa 1997.
298. Krawczyk Z., *Aksjologiczne uwarunkowania turystyki*, [w:] *Antropologia sportu* (red. Z. Dziubiński), SALOS RP, Warszawa 2002.
299. Krippendorf J., *Die Ferienmenschen. Für ein neuse Verstandnis von Freizeit und Reisen*, Zürich und Swabisch Hall, Zürich 1984.
300. Krippendorf J., *The holiday makers: understanding the impact of leisure and travel*, Heinemann Professional Publishing, Oxford 1987.
301. Kruczek Z., *Metodyka krajoznawstwa*, Wydawnictwo Skrytowe AWF Kraków, nr 37, Kraków 1979.

302. Kruczek Z., *Rozwój turystyki w środowisku studenckim*, [w:] *Zeszyty Naukowe Instytutu Turystyki*, nr 1, Warszawa 1974.
303. Kruczek Z., *Wybrane elementy wiedzy psychospołecznej i organizacyjnej dla pilotów wycieczek zagranicznych*, Wydawnictwo Skryptowe AWF, Kraków 1980.
304. Krzymowska-Kostrowicka A., *Geoekologia turystyki i wypoczynku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
305. Krzyżanowski L., *Podstawy nauk o organizacji i zarządzaniu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1992.
306. Kuciński K., *Geografia turystyki*, SGPiS, Warszawa 1981.
307. Kulczycki Z., *Zarys historii turystyki w Polsce*, Sport i Turystyka, Warszawa 1977.
308. Kulesza W., *Rodzina jako źródło kształtowania się i wyboru turystycznych form wypoczynku w środowisku studenckim*, [w:] *Społeczno-pedagogiczne problemy turystyki* (red. J.A. Malinowski), Instytut Turystyki, Warszawa 1988.
309. Kunicki B.J., *Społeczne bariery rekreacji fizycznej*, AWF, Warszawa 1984.
310. Labeau G., *Zagadnienia ogólne konsumpcji turystycznej*, [w:] *Ruch Turystyczny – Monografie SGPiS*, nr 5, Warszawa 1968.
311. Latuch K., *Badania ankietowe uczestnictwa w turystyce, wypoczynku i rekreacji ruchowej ludności Polski w systemie statystyki publicznej (1969–1999)*, [w:] *Studia nad czasem wolnym mieszkańców dużych miast Polski i jego wykorzystaniem na rekreację ruchową i turystykę* (red. J. Wyrzykowski), AWF, Wrocław 2000.
312. *Le bilan annuel de l'activite des agents de voyages*, [w:] *La Gazette Officielle du Tourisme*, nr 1143, L'Office des Nouvelles Internationales, Paris 1993.
313. Lehto X.Y., O'Leary J.T., Morrison A.M., *The Effect of Prior Experience on Vacation Behavior*, [w:] *Annals of Tourism Research*, Vol. 31 (4), 2004.
314. Lee J-H., Scot D., *Structural Inequalities in Outdoor Recreation Participation: A Multiple Hierarchy Stratification Perspective*, [w:] *Journal of Leisure Studies*, Vol. 33 (4), 2001.
315. Lee, T.H. and Crompton, J., *Measuring novelty seeking in tourism*, [w:]. *Annals of Tourism Research* Vol. 19 (4), 1992.
316. Lesceux D., *Les flux touristique. Analyse economktrique*, Faculte Universitaire Catholique, 1972.
317. Leszczak O., *Metodologia – Epistemologia – Ontologia. Lingwistyczne rozważania o pragmatyzmie funkcjonalnym*, [w:] *Rozważania Metodologiczne. Język – Literatura – Teatr*, Warszawa 2000: <http://www.pu.kielce.pl/strony/Oleg.Leszczak/metepisont.doc>.
318. Leszczak O., *Szkic typologiczny metodologii nauk humanistycznych* [w:] *The Peculiarity of Man*, Vol. 6, Warszawa – Kielce 2001: <http://www.pu.kielce.pl/strony/Oleg.Leszczak/peculiarity.doc>.
319. *Le tourisme en France*, Edition 2005, INSEE-References, Paris 2006.

320. Levi-Strauss C., *Smutek tropików* (tłum. A. Steinberg), OPUS, Łódź 1992.
321. Lickorish L.J., Kershaw A.S., *The Travel Trade*, London 1958.
322. Lift S., Forrest S., *Gay man and tourism: Destination and holiday motivations*, [w:] *Tourism Management*, Vol. 20 (5), 1999.
323. Lipiec J., *Człowiek wędrujący (problem narodzin i sensu podmiotowości turystycznej)*, [w:] *Aksjologia turystyki* (red. Z. Dziubiński), SALOS RP, Warszawa 2006.
324. Lipiec J., *Episteme wędrowania*, [w:] *Turystyka i podróżowanie w aksjologicznej perspektywie* (red. M. Kazimierzczak), AWF, Poznań 2007.
325. Lipiec J., *Filozofia turystyki*, [w:] *Nauki o turystyce* (red. R. Winiarski), *Studia i Materiały AWF Kraków*, nr 7, Kraków 2003.
326. Lipiec J., *U podstaw teorii turystyki*, [w:] *Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne*, nr 1 (412), 2002.
327. Lipoński W., *Psychologiczne bariery w uprawianiu sportu rekreacyjnego*, [w:] *Psychologiczne i społeczne uwarunkowania rekreacyjnej działalności sportowej*. Seria: Skrypty, nr 282, AWF Poznań 1990.
328. Löfgren O., *On Holiday: A History of Vacationing*, University of California Press. Berkeley 1999. Cyt. za: Pons P.O., *Bing-on-holiday. Tourist dwelling, bodies and place*, [w:] *Tourist Studies*, Vol. 3 (1), 2003, s. 53.
329. Lohmann M., *Evolution of Shortbreak Holidays. Travel Surveys in Europe: More than one Problem*, [w:] *Revue de Tourisme*, nr 2/91, AIEST, 1991.
330. Lohmann M., Danielsson J., *How to get the future of tourism out of today's consumer surveys – Prospects for senior and kids travel in Germany*, 7th International Forum on Tourism Statistics Stockholm, Sweden, 9–11 June 2004: http://www.tourismforum.scb.se/papers/PapersSelected/CS/Paper8GERMANY/lohmandanielsson_pap12.doc.
331. Lubański K., *Turystyka indywidualna a psychologiczne determinanty zachowań*, [w:] *Społeczno-pedagogiczne problemy turystyki*, Instytut Turystyki, Warszawa 1988.
332. Lubański K., *Turystyka młodzieży jako problem społeczno-wychowawczy*, Instytut Turystyki, Warszawa 1987.
333. Lubowicz Z., *Turystyka młodzieży polskiej lat osiemdziesiątych*, Instytut Badań Problemów Młodzieży, Instytut Turystyki, Warszawa 1990.
334. Luck M., *Gay Tourism: Culture, Identity, and Sex*, [w:] *Annals of Tourism Research*, Vol. 12, 2003.
335. Lundgren A., *Micro-Simulation Modelling of Domestic Tourism Travel Patterns in Sweden*, 7th International Forum on Tourism Statistics, Stockholm, 9–11 June 2004: http://www.tourismforum.scb.se/papers/PapersSelected/NSM/Paper13SWEDEN/stockholm_tourism_msm.doc.
336. Lundgren A., Haggström L.E., Müller D., *Modeling Domestic Tourism in Sweden*, [w:] *Tourism Analysis*, Vol. 11, 2004.

337. Luszniwicz A., Słaby T., Statystyka z pakietem komputerowym "Statistica PL". Teoria i zastosowania, Akademia Oeconomica, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2001.
338. Łaciak J., Aktywność turystyczna dzieci i młodzieży w 2002 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 2003.
339. Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych, Zeszyty Statystyczne, Instytut Turystyki, Warszawa 1997.
340. Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 1999 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 2000.
341. Łaciak J., Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2005 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 2006: <http://www.mg.gov.pl/Wiadomosci/Turystyka/uczestnictwo+2005.htm>.
342. Łaciak J., Bartoszewicz W., Kierunki i rozmieszczenie wyjazdów Polaków w 1997 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 1998.
343. Łaciak J., Buczak T., Podróże Polaków w 1997 roku. Wydatki Polaków na turystykę w 1997 roku Instytut Turystyki, Warszawa 1998.
344. Łazarek R., Ekonomika i organizacja turystyki, PWE, Warszawa 1972.
345. Łazarek R., Ekonomika turystyki, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 1999.
346. Łobożewicz T., Propedeutyka turystyki, AWF, Warszawa 1997.
347. Łopaciński K., Poziom aktywności turystycznej studentów, [w:] Społeczno-pedagogiczne problemy turystyki (red. J. Malinowski), Instytut Turystyki, Warszawa 1988.
348. Łukasik A., Struktura motywacji turystycznej, [w:] Folia Turistica, nr 4, AWF, Kraków 1993.
349. Łukaszewski W., Motywacja w najważniejszych systemach teoretycznych, [w:] Psychologia. Podręcznik akademicki. Tom II Psychologia ogólna (red. J. Strelau), Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2002
350. MacCannel D., Turysta. Nowa teoria klasy próżniaczej (przełożyły: Ewa Klekot i Anna Wiczorkiewicz), Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza SA., Warszawa 2000.
351. Mäder U., Społeczeństwo a migracje, [w:] Problemy Turystyki, nr 4, Instytut Turystyki, Warszawa 1988.
352. Madsen K.B., Współczesne teorie motywacji, PWN, Warszawa 1980.
353. Maison D., Utajone postawy konsumenckie. Analiza możliwości wykorzystania metody IAT, Gdańskie Towarzystwo Psychologiczne, Gdańsk 2004.
354. Majchrzak K., Nowe tendencje w konsumpcji a turystyka, [w:] Ekonomiczne Problemy Turystyki, nr 5, Zeszyty Naukowe, nr 402, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2005.
355. Majowski M., Polska Ludowa zaprasza. Polityka turystyczna w czasach Edwarda Gierka, Wydawnictwo „Trio”, Warszawa 2008.

356. Malinowski J.A., Wdrażanie do aktywności turystyczno-krajoznawczej, [w:] Społeczno-pedagogiczne problemy turystyki (red. J.A. Malinowski), Instytut Turystyki, Warszawa 1988.
357. Mannell R.C., Zuzanek J., The nature and variability of leisure constraints in daily life: The case of the physically active leisure of older adults, [w:] Leisure Sciences, Vol. 13 (4), 1991.
358. March R.S.G., Woodside A.G., Tourism Behaviour. Travellers' Decisions and Actions, CABI Publishing, Cambridge 2005.
359. Marche touristique. Manuel sur la methodologie des etudes de marche, WTO, Madrid, 8 juillet 1977.
360. Marciszewska B., Marketing usług rekreacyjno-sportowych, Biblioteka Trenera, COS, Warszawa 1997.
361. Marks-Bielaka R., Marginalizacja społeczno-ekonomiczna w świetle polskiej literatury przedmiotu, [w:] Polityka Społeczna, nr 3, 2002.
362. Maslow A.H., Motivation and Personality, New York 1954.
363. Matczak A., Model badań ruchu turystycznego. Studium metodologiczne, Acta Universitatis Lodziensis, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1982.
364. Matczak A., Ruch wypoczynkowy w strefie podmiejskiej Łodzi, [w:] Acta Universitatis Lodziensis – Folia Geographica, nr 8, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1982.
365. Matczak A., Stan badań ruchu turystycznego w Polsce, [w:] Turystyka jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego. Rocznik Centralnego Programu Badań Podstawowych 08.06. Wyniki prac z roku 1988, Instytut Turystyki, Warszawa 1990.
366. Matley I., The Geography of International Tourism. Resource Paper, Vol. 76, Association of American Geographers, Washington 1976.
367. Matuszyk A., Pedagogika jako stosowana aksjologia podróży, [w:] Nauki o turystyce (red. R. Winiarski), Studia i Monografie AWF Kraków nr 7, Kraków 2003.
368. Mayo E., Jarvis L.P., The Psychology of Leisure Travel. CBI Publishing, Boston 1981.
369. Mazur J., Marketing usług turystycznych, First Business College, Warszawa 1993.
370. Mazurkiewicz L., Planowanie marketingowe w przedsiębiorstwie turystycznym, PWE, Warszawa 2002.
371. Mazurski K.R., Geneza i przemiany turystyki, Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja”, Wrocław 2006.
372. McCarthy E.J., Basic Marketing. A Managerial Approach, Homewood 1975.
373. McGehee N.G., Loker-Murphy L., Uysal M., The Australian international pleasure travel market: Motivation from a gendered perspective, [w:] Journal of Tourism Studies, Vol. 7 (1), 1996.

374. McGuire F.A., A factor analytic study of leisure constraints in advanced adulthood, [w:] *Leisure Sciences*, Vol. 6 (3), 1984.
375. McIntosh, R. W., Goeldner Ch. R., *Tourism Principles, Practices and Philosophies*, Wiley, New York 1986.
376. McIntosh I.B., Power K.G., Reed J.M., Prevalence, Intensity, and Sex Differences in Travel related Stressors, [w:] *Journal of Travel Medicine*, Vol. 3, 1996.
377. Medlik S., *Leksykon podróży, turystyki i hotelarstwa*, PWN, Warszawa 1995.
378. Mejer L., Social Exclusion in the EU Member States, *Statistics in Focus* 3-1/2000.
379. Melich A., Eurobarometer 48.0: Holiday Travel (1998), Inter-university Consortium for Political and Social Research (Principal Investigator Anna Melich. European Commission), Zentralarchiv für Empirische Sozialforschung an der Universität zu Köln, October–November 1997: <http://www.za.uni-koeln.de/data/en/eurobarometer/codebooks/s2959cdb.pdf>.
380. Memento du tourisme. Report on Tourism. Ministere du Tourisme – Direction des Industries Touristiques, La Documentation Francaise, Paris 1990.
381. Menges G., *Methoden und Probleme der deutschen Fremdenverkehrstatistik*, Frankfurt 1955.
382. Merski J., Kościelnik J., Bariery utrudniające aktywny udział w turystyce [w:] *Bariery kulturowe w turystyce* (red. Z. Krawczyk, E. Lewandowska-Tarasiuk, J.W. Sienkiewicz), *Almamer – Wyższa Szkoła Ekonomiczna*, Warszawa 2007.
383. *Metodologia badań psychologicznych* Wybór tekstów (red. J. Brzeziński), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
384. *Metodologia Unii Europejskiej w dziedzinie statystyki turystyki*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1998.
385. *Methodologies for carrying out sample surveys on tourism*, Report of the Secretary – General on the Execution of General Programme of Work for the period 1982 - 1983, World Tourism Organization, New Delhi, 3–14 October 1982.
386. Meurs H., Kalfs N, *Transport and Leisure*, European Conference of Minister of Transport, Paris 1998.
387. Meyer B., *Turystyka jako ekonomiczny czynnik kształtowania przestrzeni*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2004.
388. Middleton V.T.C., *Marketing w turystyce*, PAPT, Warszawa 1996.
389. Mill R., Morrison A., *The Tourist System. An Introductory Text*. Third Edition, Kendall/Hunt Publishing Company, Dubuque, Iowa 1999.
390. Miształ M., *Problematyka wartości w socjologii*, PWN, Warszawa 1980.
391. Mokhtarian P.L., Salomon I., Redmond L., Understanding the Demand for Travel: Not Purely "Derived", [w:] *Innovation*, Vol. 14 (4), 2001.
392. *More Holidaymakers and more holidays* (Hans-Werner Schmidt), *Statistics in Focus, Industry, Trade and Services*, 29/2003: http://www.eds-destatis.de/en/downloads/sif/np_03_29.pdf.

393. Mosz J., Emocje negatywne jako przedmiot doświadczenia turystycznego, [w:] *Aksjologia turystyki* (red. Z. Dziubiński), SALOS RP, Warszawa 2006.
394. Murphy P.E., Staples W.A., A Modernized Family Life Cycle, [w:] *Journal of Consumer Research*, Vol. 6, June 1979.
395. Mustonen P., Honkonen A., Tourism Consumption – Modern Structures and Postmodern Lifestyle, [w:] *Lifestyles and Social Change. Essays in Economic Sociology* (red. Wilska T.A. Haanpää L.), Turcu School of Economics and Business Administration, Turcu 2005: http://www.tukkk.fi/julkaisut/kr/Kre11_2005.pdf.
396. Narodowa Strategia Integracji Społecznej dla Polski: http://www.barka.org.pl/strategia_wykluczenia_%20draft5.doc.
397. *Nauki o turystyce* (red. R. Winiarski), Cz. II, *Studia i Monografie*, AWF Kraków, nr 7, Kraków 2004.
398. *Nauki o turystyce* (red. R. Winiarski), Cz. I. Wydanie poprawione i uzupełnione, *Studia i Monografie AWF Kraków*, nr 7, Kraków 2003.
399. Naumowicz K., *Turystyka jako sfera potrzeb człowieka*. *Prace Naukowe Politechniki Szczecińskiej*, nr 338, Szczecin 1987.
400. Nickerson N.P., Jurowski C., The influence of children on vacation travel patterns, [w:] *Journal of Vacation Marketing*, Vol. 7 (1), 2000.
401. Nicolau J.L., Mas F.J., Stochastic Modeling. A Three-Stage Tourist Choice Process, [w:] *Annals of Tourism Research*, Vol. 32 (1), 2005.
402. Niezgodna A., *Obszar recepcji turystycznej w warunkach rozwoju zrównoważonego*, Wydawnictwo AE, Poznań 2006.
403. Niezgodna A., Zmyślony P., *Popyt turystyczny. Uwarunkowania i perspektywy rozwoju*, Wydawnictwo AE, Poznań 2003.
404. Niezgodna A., Zmyślony P., *Popyt turystyczny. Uwarunkowania i perspektywy rozwoju*, Wydawnictwo AE, Poznań 2006.
405. Nordin S., *Tourism of Tomorrow – Travel Trends and Forces Change*, ETOUR – European Tourism Research Institute, 2005.
406. Nowakowska A., *Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania ruchu turystycznego w układach przestrzennych*. *Zeszyty Naukowe – Seria Monografie*, nr 88, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 1989.
407. Nyaupane G.P., Morris D.B., Graefe A.R., Nature Tourism Constraints. A Cross-Activity Comparison, [w:] *Annals of Tourism research*, Vol. 31 (3), 2004.
408. Obermair K., *Future Trends in Tourism – Executive Summary*. Presentation Handout by Karl, AIT, Stockholm, June 1998.
409. Obuchowski K., *Psychologia dążeń ludzkich*, PWN, Warszawa 1982.
410. Olearnik J., *Konsumpcja usług w gospodarstwie domowym i jej uwarunkowania*, [w:] *Determinanty rynku i konsumpcji (w ujęciu regionalnym)*, *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu*, nr 130, Wrocław 1978.

411. Olszewska G., Psychologiczne wyznaczniki uczestnictwa w turystyce, [w:] II Kongres Naukowy Kultury Fizycznej (red. Z. Krawczyk, A. Pac-Pomarnicki i R. Przewęda), GKKFiT, Warszawa 1987.
412. Opaschowski H.W., Freizeit 2001. Ein Blick in die Zukunft unserer Freizeitwelt, BAT, Freizeitforschungsinstitut, Hamburg 1992.
413. Oppermann M., Travel Life Cycle, [w:] *Annals of Tourism Research*, Vol. 22 (3), 1995.
414. Ossowska M., Motywy postępowania, PWN, Warszawa 1949.
415. Ostrowski S., Analiza porównawcza turystyki krajowej i wyjazdów zagranicznych wybranych krajów europejskich, [w:] *Potrzeby społeczne a kształtowanie ruchu turystycznego w Polsce. Część II*, Główny Komitet Turystyki, Instytut Turystyki, Warszawa 1979.
416. Ostrowski S., Ruch turystyczny jako przedmiot badań statystycznych, Instytut Turystyki, Warszawa 1975.
417. Ostrowski S., Ruch turystyczny w Polsce, PTE, Wrocław 1965.
418. Ostrowski S., Ruch turystyczny w Polsce, SIT, Warszawa 1972.
419. Ostrowski S., Ruch turystyczny w Polsce w 1972 roku, Instytut Turystyki, Warszawa 1974.
420. Ostrowski S., Ruch turystyczny w Polsce. Wydanie drugie poprawione i uzupełnione, Sport i Turystyka, Warszawa 1972.
421. Ostrowski S., Zarys historyczny statystycznego badania ruchu turystycznego, [w:] *Ruch Turystyczny – Studia i Monografie*, nr 1 (31), SGPiS, Warszawa 1970.
422. Owsianowska S., Podróże ku wartościom o aksjologicznej problematyce turystyki, [w:] *Turystyka w humanistycznej perspektywie* (red. M. Kazimierzczak), AWF, Poznań 2004.
423. Owsianowska S., Turystyka a fenomen spotkania. Szanse, zagrożenia, złudzenia, [w:] *Turystyka i podróżowanie w aksjologicznej perspektywie* (red. M. Kazimierzczak), AWF, Poznań 2007.
424. Pacholski M., Słaboń A., Słownik pojęć socjologicznych, Wydanie II poprawione i uzupełnione, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Kraków 2001.
425. Paleczny T., Migracje turystyczne jako forma współczesnej konsumpcji a zjawiska wielokulturowości i globalizacji, [w:] *Konsument na rynku turystycznym w warunkach globalizacji*, GWSH, Katowice 2002.
426. Palmero E.A., A Case Analysis: Spanish Domestic and Outbound Tourism Survey (Familitur), [w:] *Tourism Statistics. International Perspectives and Current Issues*, (red. J.J.Lennon), Continuum, London, New York 2001.
427. Pałaszewska-Reindl T., Problemy długofalowych przemian w konsumpcji, [w:] *Rynek i konsumpcja w gospodarce socjalistycznej*, Wrocław 1975.
428. Pan B., Fesenmaier D.R., Online Information Search. Vacation Planning Process, [w:] *Annals of Tourism Research*, Vol. 33 (3), 2006.

429. Pasqualini J.-P. Jacquot B., *Tourismes. Organisation, économie et action touristique*, DUNOD, Paris 1991.
430. Pawełczyńska A., *Urlopy organizowane prywatnie a inne formy wypoczynku*, GKkFiT, COIT, Warszawa 1971.
431. Pawlik J., *Humanistyczne i duchowe wartości turystyki*, [w:] *Turystyka szansą rozwoju kraju. Materiały pokongresowe. Kongres Turystyki Polskiej*, Warszawa 1996.
432. Pawłowski D., *Miłość i seks a turystyka – socjologiczna analiza zjawiska (praca dyplomowa napisana pod kierunkiem dr W. Alejskiego w Wyższej Szkole Turystyki i Ekologii w Suchoj Beskidzkiej, 2005)*.
433. Pearce Ph.L., Springer P.F., *Psychology and Tourism*, [w:] *Annals of Tourism Research*, Vol. 18 (1), 1991.
434. Pearce Ph.L., *Tourist Behaviour. Themes and Conceptual Schemes*, Clevedon, Buffalo, Toronto 2005.
435. Pedro A., *Urbanization and second-home tourism*, [w:] *Tourism Management Dynamics – consumers, products and industry* (red. D. Buhalis i C. Costa), Elsevier, Oxford 2006.
436. Peretiatkowicz R., *Ekonomika turystyki*, AWF, Kraków 1978.
437. Peretiatkowicz R., *O potrzebach turystów w warunkach kryzysu gospodarczego (ujęcie tezy)*, [w:] *Turystyka w okresie reformy gospodarczej 1980–1982* (red. T. Jarowiecka), *Zeszyty Naukowe AWF Kraków*, nr 32, Kraków 1983.
438. *Personalisty Test-Keirsey Temperament Webside* <http://www.keirsey.com>.
439. Petrykowski P., *Wychowawcze aspekty funkcjonowania stowarzyszeń społecznych a ich działalność turystyczna*, [w:] *Społeczno-pedagogiczne problemy turystyki* (red. J.A. Malinowski), Instytut Turystyki, Warszawa 1988.
440. Pietrukiewicz A., *Motywy uprawiania turystyki kwalifikowanej w środowisku studenckim*, [w:] *Społeczno-pedagogiczne problemy turystyki*, Instytut Turystyki, Warszawa 1988.
441. Piętka H., *Potrzeba rozwinięcia zmysłu badawczego wśród turystów*, [w:] *Ruch Turystyczny*, nr 2, SGPiS, Warszawa 1975.
442. Pisarek W., Goban-Klas T., *Aktywność, preferencje i świadomość kulturalna społeczeństwa Polskiego*, Ośrodek Badań Prasoznawczych RSW „Prasa-Książka-Ruch”, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 1981.
443. Pizam A., Sussman S., *Does nationality affect tourist behaviour*, [w:] *Annals of Tourism Research*, Vol. 22 (4), 1995.
444. Plog S.C., *Why Destination Areas Rise and Fall in Popularity*, [w:] *The Cornell Hotel Restaurant Administration Quarterly*, Vol. 14 (4), 1974.
445. Plog S., *Why People Travel for Leisure*, [w:] *Travel Agent*, June 2003.
446. Plummer J.T., *The Concept and Application of Life Style Segmentation*, [w:] *Journal of Marketing*, Vol. 38, 1974.
447. Podemski K., *Semiotyczne teorie turystyki*, [w:] *Turystyka w humanistycznej perspektywie* (red. M. Kazimierzak), AWF, Poznań 2004.

448. Podemski K., *Socjologia podróży*, Wydawnictwo UAM, Poznań 2005.
449. Podemski K., *Socjologia podróży*, [w:] *Wędrować, pielgrzymować, być turystą. Podróż w dyskursach kultury*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2003.
450. Podemski K., *Turystyka zagraniczna jako przedmiot badań socjologii. Przegląd koncepcji. Propozycje*, [w:] *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, nr 3, Poznań 1981.
451. Podemski K., *Typy podróży młodzieży do Indii. Różnorodność wzorów styczności z kulturą egzotyczną*, [w:] *Kultura i Społeczeństwo*, nr 2, 1988.
452. Podemski K., *Udział Polaków i Polski w międzynarodowych podróżach*, [w:] *Nowe style zachowań* (red. M. Golka), Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań 2001.
453. *Podróże Polaków w 1997 roku. Wydatki Polaków na turystykę w 1997 roku* (opr. J. Łaciak i T. Buczak), Instytut Turystyki, Warszawa 1998.
454. *Podstawowe definicje i klasyfikacje w statystyce turystyki*, Instytut Turystyki, Warszawa 1992.
455. *Polak na wakacjach w UE. Oczekiwania i plany*. On Bard. PR, Warszawa, czerwiec 2007: <http://www.onboard.pl/>.
456. Poon, A., *Tourism, technology and competitive strategies*, CAB International, Wallingford 1993
457. Pons P.O., *Being-on-holiday. Tourist dwelling, bodies and place*, [w:] *Tourist Studies*, Vol. 3 (1), 2003.
458. Porębska A., *Turysta ponowoczesny jako podmiot i przedmiot strategii uwodzenia*, [w:] *Turystyka i podróżowanie w aksjologicznej perspektywie* (red. M. Kazimierzczak), AWF, Poznań 2007.
459. *Problemy osobowości i motywacji w psychologii amerykańskiej* (red. A. Reykowski), PWN, Warszawa 1964.
460. *Program rozwoju turystyki i wypoczynku w Polsce do 1990 roku*, GKKFiT, Warszawa 1973.
461. *Promocja zdrowia* (red. J.B. Karski), Warszawa 1994.
462. Przeclawski K., *Człowiek a turystyka. Zarys socjologii turystyki*, Albis, Kraków 1997.
463. Przeclawski K., *Humanistyczne podstawy turystyki*, Instytut Turystyki, Warszawa 1986.
464. Przeclawski K., *Socjologiczne problemy turystyki*, IW CRZZ, Warszawa 1973.
465. Przeclawski K., *Turystyka a wychowanie*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1979.
466. *Przemysł turystyczny w nowej UE*, [w:] *Wiadomości Turystyczne*, nr 142 (16), sierpień 2007.
467. Przetacznikowa-Gierowska M., Włodarski Z., *Psychologia wychowawcza*. Tom II, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
468. Przetacznikowa M., *Rozwój struktury i mechanizmów regulacyjnych czynności ludzkich*, [w:] *Psychologia Wychowawcza*, nr 2, 1971.

469. Psychologia. Podręcznik akademicki. Tom II – Psychologia ogólna (red. J. Sterlau), Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2002.
470. Psychologia. Podręcznik akademicki. Tom III – Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej (red. J. Sterlau), Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2000.
471. Py P., *Le tourisme. Un phenomene economique*, Les Etudes de la Documentation Francaise, Paris 1994.
472. Raboteur J., *Intodruccion a l'economie du tourisme*, Harmattan, Paris 2000.
473. Raciborski J., *Prawo Unii Europejskiej a uregulowania turystyki w Polsce*, [w:] *Zeszyty Naukowe*, nr 3, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 1996.
474. Raciborski J., *Spoleczno-ekonomiczne czynniki uczestnictwa rodzin z dziećmi w turystycznych formach rekreacji*, [w:] *Wyznaczniki i bariery uczestnictwa w turystycznych formach rekreacji* (red. S. Wykrętowicz), AWF, Warszawa 1988.
475. Rao S.R., Thomas E.G., Javalgi R.G., *Activity Preferences and Trip-planning Behaviour of the US Outbound Travel Market*, [w:] *Journal of Travel Research* Vol. 30, 1992.
476. Rea M.H., *A furusato. Away From Home*, [w:] *Annals of Tourism Research*, Vol. 27 (3), 2000.
477. Hall C.S., Lindzey G., *Teorie osobowości*, Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2001.
478. Report from the Commission to The Council, The European Parliament, The Economic and Social Committee and The Committee of the Region on the implementation of Council Directive 95/57/EC on the collection of statistical information in field of tourism, COM (2000) 826 final, Brussels, 17.01.2001: http://europa.eu/eur-lex/en/com/rpt/2000/com2000_0826en01.pdf.
479. Reykowski J., *Procesy emocjonalne. Motywacja. Osobowość*, [w:] *Psychologia ogólna. Tom 2.* (red. T. Tomaszewski), PWN, Warszawa 1992.
480. *Report on Tourism*, Ministere du Tourisme – Direction des Industries Touristiques, La Documentation Francaise, Paris 1990.
481. *Research Methods for Leisure and Tourism. A Practical Guide* (red. A.J. Veal), Second Edition Pitman Publishing, London 1997.
482. Robinson H., *A Geography of Tourism*. MacDonald and Evans, London 1976.
483. Robinson J.P., Godbey G., *Time for Life. The Surprising Ways American Use Their Time*. Second Edition, Pennsylvania State University, University Park, Pennsylvania 1999.
484. Rodríguez-Salmones N., *Improved Operational Definition and Measurement Standards for Domestic Tourism*, [w:] *Estudios Turísticos*, Vol. 161/162, 2004, s. 103-108, a także 6th INTERNATIONAL FORUM ON TOURISM STATISTICS (Budapest, 25–27 September 2002): http://www.tourismforum.scb.se/Information_Society.asp.

485. Rogalewski O., Zagospodarowanie turystyczne, WSiP, Warszawa 1974.
486. Rogoziński K., Uwarunkowania popytu na usługi turystyczne i aktywności turystycznej rolników, [w:] Turystyka jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego. Rocznik Centralnego Programu Badań Podstawowych. Wyniki prac z 1988 roku. Instytut Turystyki, Warszawa 1990.
487. Rojek Ch., Urry J., Transformation of Travel Theory, [w:] Touring Cultures. Transformation of Travel Theory, Routhledge, London 1997.
488. Ross G.F., The Psychology of Tourism, Hospitality Press, Melbourne 1998.
489. Różycki P., Aktywność turystyczna młodzieży polskiej w świetle dotychczasowych badań, [w:] Folia Turistica, nr 9, AWF, Kraków 2000.
490. Różycki P., Aktywność turystyczna młodzieży szkół ponadpodstawowych Krakowa, [w:] Studia nad czasem wolnym mieszkańców dużych miast Polski i jego wykorzystaniem na rekreację ruchową i turystykę (red. J. Wyrzykowski), AWF, Wrocław 2000.
491. Rudnicki L., Wykształcenie jako czynnik różnicujący konsumpcję, [w:] Handel Wewnętrzny, nr 4, 1981.
492. Rudnicki L., Zachowania konsumentów na rynku, Akademia Ekonomiczna, Kraków 1996.
493. Rudnicki L., Zachowanie konsumentów na rynku, PWE, Warszawa 2000.
494. Ryan Ch, Geldon I., Application of Leisure Motivation Scale to Tourism, [w:] Annals of Tourism Research, Vol. 25 (1), 1998.
495. Ryan Ch., Recreational Tourism. Demand and Impacts. Aspects of Tourism. Channel View Publications, Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney 2003.
496. Rybiński M., Gratyfikacje urlopowe w Niemczech, [w:] „Rzeczpospolita”, nr 156, 6–7 lipca 1996.
497. Rykowski Z.W., Przemiany sposobów spędzania wakacji i urlopów w ostatnim ćwierćwieczu (na podstawie badań OBOPiSP), [w:] Turystyka jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego. Rocznik Centralnego Programu Badań Podstawowych. Wyniki prac z 1988 roku. Instytut Turystyki, Warszawa 1990.
498. Sadowski G., Zwiedzić piekło, [w:] Wprost, nr 33, 18 sierpnia 2002.
499. Sagan A., Badania marketingowe. Podstawowe kierunki, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Kraków 1998.
500. Sampling Methods in their Application to Tourism Statistics. Guidelines for Collection and Presentation of International Tourism Statistics, WTO, Madrid 1973.
501. Sarr E., Wakacje w Polsce międzywojennej w świetle niektórych źródeł literackich i czasopiśmienniczych, [w:] Wzory społeczne wakacji w Polsce. Studia i Materiały z Badań Socjologicznych (red. Z. Skórzyński i A. Ziemiński), Instytut Naukowy Kultury Fizycznej, Warszawa 1971.
502. Sarapata A., Studia nad uwarstwieniem i ruchliwością społeczną w Polsce, Warszawa 1985.
503. Scheuch E.K., Tourismus. Die Psychologie des 20 Jahrhunderts, Zürich 1981.

504. Schmidhauser H., *Harktforschung im Fremdenverkehr*, Bern 1962. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NP-06-018/EN/KS-NP-06-018-EN.PDF.
505. Schmidhauser H., *Travel Propensity and Travel Frequency*, [w:] Burkart A.J., Medlik S., *Menagement of Tourism*, Heinemann Ltd., Oxford 1975.
506. Schmidt H-W., *How Europeans go on Holiday*. *Statistics in Focus*, nr 18/2002:
507. Scott D., Kim Ch., *Outdoor Recreation participation and barrier to Involvement*, Texas Parks and Wildlife Department, August 1998: <http://www.rpts.tamu.edu/faculty/VITA/Scott-Vita.pdf>).
508. Scott C., *Youth Holiday Makers: Solely Faithful to hedonism?*, [w:] *Proceedings of the New Zealand Tourism Hospitality Research Conference 2004* (red. K.A. Smith i C. Schott), Wellington, 8–10 December 2004, s. 264-276.
509. Schuhwerk F., *Die Methodik in der deutschen und österreichischen Fremdenverkehrsstatistik*, *Archiv für den Fremdenverkehr*, Jahrgang, nr 3, Berlin 1930.
510. Schwarz S.H., *Aktywizacja osobistych standardów normatywnych a zachowania prospołeczne*, [w:] *Studia Psychologiczne*, nr 15, 1976.
511. Scott D., Kim Ch., *Outdoor Recreation Participation and Barriers to Involvement*, Texas Parks and Wildlife Department, August 1998: <http://www.rpts.tamu.edu/faculty/VITA/Scott-Vita.pdf>.
512. Seabrook J., *The Leisure Society*, Oxford – New York 1982.
513. Senyszyn J., *Koszty okołokonsumpcyjne i ekonomiczna efektywność konsumpcji turystycznej*, [w:] *Turystyka w środowisku społecznym i gospodarczym. Zeszyty Naukowe AWF Kraków*, nr 75, Kraków 1998.
514. Senszym J., *Potrzeby konsumpcyjne. Wstęp do ekonomicznej teorii potrzeb*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1995.
515. Seweryn R., *Segmentacja przestrzenna zagranicznego rynku turystycznego Polski z punktu widzenia celów i motywów podróży*, [w:] *Gospodarka turystyczna u progu XXI wieku*, AWF, Poznań 2000.
516. Sharpley R., *The Consumption of Tourism*, [w:] *Tourism and Development: Concept and Issues* (red. R. Sharpley), Channel View: Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney 2002.
517. Shaw G, Williams A.M., *Critical Issues in Tourism: A Geographical Perspective*, Second Edition, Blackwell, London 2002.
518. Siciński A., *Styl życia – problemy pojęciowe i teoretyczne*, [w:] *Styl życia. Koncepcje i propozycje* (red. A. Siciński), Warszawa 1976.
519. Sierpiński J., *Usługi pośrednictwa w polskiej gospodarce turystycznej. Monografie i Opracowania*, SGPiS, nr 262, Warszawa 1988.
520. Sikorska J., *Spółeczno-ekonomiczne zróżnicowanie wzorów konsumpcji w pracowniczych gospodarstwach domowych*, Ossolineum, Warszawa 1979.
521. Singer P., *Etyka i socjobiologia*, [w:] *Człowiek zwierzę społeczne* (red. B. Szacka i J. Szacki), Czytelnik, Warszawa 1991.

522. Siwiński W., *Pedagogika czasu wolnego, rekreacji i turystyki*, AWF, Poznań 1999.
523. Siwiński W., Kielbasiewicz-Drozdowska I., *Potrzeby rekreacyjne a style życia poznaniaków*, [w:] *Studia nad czasem wolnym mieszkańców dużych miast Polski i jego wykorzystaniem na rekreację ruchową i turystykę* (red. J. Wyrzykowski), AWF, Wrocław 2000.
524. Siwiński W., *Podstawy empiryczne oceny stanu uczestnictwa młodzieży w turystyce i rekreacji (na przykładzie młodzieży Poznania w latach 1990–1994)*; [w:] *Turystyka i rekreacja jako czynnik integracji europejskiej* (red. S. Bosiacki), AWF, Poznań 1995.
525. Siwiński W., *Społeczne uwarunkowania turystyki i rekreacji w Polsce (z badań socjologicznych nad kulturą fizyczną i turystyką)*, WSHiG, Poznań 2002.
526. Siwiński W., *Uczestnictwo w turystyce usportowionej w wybranych krajach Unii Europejskiej*, [w:] *Gospodarka turystyczna w XXI wieku. Szanse i bariery rozwoju w warunkach integracji międzynarodowej* (red. S. Bosiacki i J. Gerll), AWF, Poznań 2004.
527. Siwiński W., *Współczesne problemy turystyki i rekreacji w badaniach empirycznych nauk społecznych*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna „ALMAMER”, Warszawa 2007.
528. Skak M., *Restricting ownership of vacation homes*, [w:] *Tourism Economics*, Vol. 10 (4), 2004.
529. Skalska T., *Turystyka osób niepełnosprawnych*, [w:] *Turystyka na progu XXI wieku – Materiały na „Forum Turystyki Polskiej, Częstochowa 23–25 kwietnia, 2001*.
530. Skorny Z., *Mechanizmy regulacyjne ludzkiego działania*, PWN, Warszawa 1989
531. Skórzyński Z., *Między pracą a wypoczynkiem*, Ossolineum, Warszawa 1965
532. Skrzyszewski M., *Społeczny zasięg wyjazdów wypoczynkowych – uwagi o metodach badania i dynamice zjawiska*, [w:] *Rozwój turystyki w Polsce w świetle badań. Stan i perspektywy*, Instytut Turystyki, Warszawa 1980.
533. Słaby T., *Konsumpcja. Eseje statystyczne*, Difin, Warszawa 2006.
534. Słaby T., *Rekreacja i turystyka w świetle GUS-owskich badań budżetu czasu*, [w:] *Studia nad czasem wolnym mieszkańców dużych miast Polski i jego wykorzystaniem na rekreację ruchową i turystykę* (red. J. Wyrzykowski), AWF, Wrocław 2000.
535. Słaby T., *Statystyka turystyki*, WSHGiT, Warszawa 2003.
536. *Słownik Psychologiczny.*, WP, Warszawa 1979.
537. *Słowniki synonimów polskich* – <http://www.polskie.synonimy.com/synonimy/39775/determinanta.html> oraz <http://synonimy.ux.pl/synset.php?word=uwarunkowanie>.
538. Smith S., *Recreation Geography*, Longman, London 1983.

539. Smith V., *Host and Guests*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1977.
540. Smith V., *Women: the taste-makers in tourism*, [w:] *Annals of Tourism Research*, Vol. 6 (1), 1979.
541. Small J., *Voices of older women tourists*, [w:] *Tourism Recreation Research*, Vol. 28 (2), 2003.
542. Sobieszak A., *Aktywność turystyczna Polaków*, [w:] *Biuletyn Głównego Komitetu Turystyki, Numer specjalny „a”*, GKT, Warszawa, luty 1985.
543. *Socjologia kultury fizycznej* (red. Z. Krawczyk), AWF, Warszawa 1995.
544. Solomon M.R., *Consumer Behavior*, Needham Heights, Allyn and Bacon, 1992.
545. Solomon P.J., George W.R., *An empirical investigation of the effects of the energy crisis on tourism*, [w:] *Journal of Travel Research*, Vol. 14, 1976.
546. Sowiński P., *Wakacje w Polsce Ludowej. Polityka władz i ruch turystyczny (1945–1989)*, Wydawnictwo TRIO, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2005.
547. *Spanish Domestic and Outbound Tourism Survey 2000–2001. (Familiarit). Methodological References*, Ministerio de Economia, Instituto de Estudios Turísticos, 2002: <http://www.iet.tourspain.es/informes/documentacion/familiarit/DocumentosMetodologicos/MetodologiaFamiliaritEng.pdf>.
548. *Społeczne aspekty turystyki: cele i realizacja. Wybrane materiały z XXVII Kongresu Międzynarodowego Stowarzyszenia Naukowych ekspertów Turystyki (AIEST)*, Instytut Turystyki, Warszawa 1979.
549. *Społeczno-pedagogiczne problemy turystyki* (red. J.A. Malinowski), Instytut Turystyki, Warszawa 1988.
550. *Społeczne potrzeby i uwarunkowania rozwoju turystyki i rekreacji w Polsce* (red. T. Jarowiecka), *Zeszyt Naukowy AWF Kraków*, nr 16, Kraków 1978.
551. Staples W.A., *A Modernized Family Life Cycle*, [w:] *Journal of Consumer Research*, Vol. 6, June, 1979.
552. Statistica. StatSoft Polska, <http://www.statsoft.pl/textbook/glosfra.html> (31.01.2009).
553. Stephenson M.L., Hughes H.L., *Holidays and the UK Afro-Caribbean community*, [w:] *Tourism Management*, Vol. 16(6), 1995.
554. Stipanuk M.D., *Turystyka a technika. Wzajemne oddziaływanie oraz implikacje*, [w:] *Marketing: future growth and direction*, University of Luton i AE Kraków (maszynopis powielony), 1995.
555. *Strategia rozwoju turystyki w latach 2001–2006. Rządowy program wsparcia rozwoju turystyki w latach 2001–2006. Projekt dokumentu rządowego*, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2001.
556. Strelau J., *Psychologia temperamentu*, PWN, Warszawa 1998.
557. Strelau J., *Temperament – osobowość – działanie*, PWN, Warszawa 1985.

558. Strzezińska H., *Praca zawodowa kobiet a ich budżet czasu*, PWE, Warszawa 1970.
559. Strzeszewski M., *Wyniki badania na temat: „Wypoczynek i turystyka mieszkańców miast w 1962 roku”*, Warszawa 1962.
560. *Studia nad czasem wolnym mieszkańców dużych miast Polski i jego wykorzystaniem na rekreację ruchową i turystykę* (red. J. Wyrzykowski), AWF, Wrocław 2000.
561. Studzińska A., *Panel konsumentów jako metoda badań popytu*, Warszawa 1970.
562. *Stymulatory i inhibitory aktywności twórczej* (red. A. Tokarz), SAWW, Uniwersytet Jagielloński, Kraków–Poznań 1991.
563. Such J., *Rodzaje determinacji a rozwój nauki*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Seria Filozofia i Logika, nr 67, Poznań 1992.
564. Swarbrooke J., Horner S., *Consumer Behaviour in Tourism*. Butterworth Heineemann, Oxford, Amsterdam 2003.
565. Szablikowska-Manyś M., Miedzińska I., *Stereotypy w pojmowaniu i kreowaniu wolnego czasu kobiet na wybranych przykładach, [w:] Turystyka i podróżowanie w aksjologicznej perspektywie* (red. M. Kazimierczak), AWF, Poznań 2007.
566. Szalai A., *The use of time. Daily activities of urban populations in twelve countries*, European Coordination Centre for Research and Documentation in the Social Series, Mouton, The Hague–Paris 1972.
567. Szarffenberg R., *Marginalizacja i wykluczenie społeczne*: <http://www.ips.uw.edu.pl/rszarf/wykluczenie/>.
568. Szewczuk W., *Psychologia. Zarys podręcznikowy, Tom I*, PZWS, Warszawa 1962.
569. Szewczuk W., *Psychologia. Tom II*, PZWS, Warszawa 1966.
570. Szuman S., *Dzieła wybrane. Tom I, Studia nad rozwojem psychicznym dziecka. Wybór i opracowanie M. Przetacznikowa, G. Makiello-Jarża*, WSIP, Warszawa 1985.
571. Szmyd J., *Myślenie i zachowanie irracjonalne (studia z psychologii irracjonalizmu)*, *Prace Monograficzne*, nr 153, Wyższa Szkoła Pedagogiczna, Kraków 1993.
572. Sztumski J., *Elity – ich miejsce i rola w społeczeństwie*, Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 1997.
573. Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005.
574. Sztompka P., *Socjologia zmian społecznych*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005.
575. Szuman S., *Dzieła wybrane. Tom I, Studia nad rozwojem psychicznym dziecka. Wybór i opracowanie M. Przetacznikowa, G. Makiello-Jarża*, WSIP, Warszawa 1985.

576. Szwarc H., Problemy społeczne turystyki III wieku, [w:] Społeczne aspekty turystyki: cele i realizacja. Wybrane materiały z XXVII Kongresu AIEST, Instytut Turystyki, Warszawa 1979.
577. Szymański J.M., Życie systemów, Wiedza Powszechna, Warszawa 1991.
578. Światowy G., Uwarunkowania procesu sterowania konsumpcją gospodarstw domowych, [w:] Prace Naukowe, nr 130 Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu 1978.
579. Światowy G., Zachowania konsumentów, AE, Wrocław 1994.
580. Talbot S., Globalization and Diplomacy. A Practitioner's Perspective, Fall 1997.
581. Tanaś S., Przestrzeń turystyczna cmentarzy. Wstęp do tanatoturystyki, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2008.
582. Tanaś S., Tanatoturystyka – kontrowersyjne oblicze turystyki kulturowej, [w:] Peregrinus Cracoviensis, Zeszyt 17, 2006.
583. Tapia L.L., A study of tourist motivations, [w:] Tourism as a Medium of Human Communications (red. R. Cuervo), Mexican Government Tourism Department, 1967.
584. Tatariewicz W., Historia filozofii. Tom I, Filozofia starożytna i średniowieczna, PWN, Warszawa 1982.
585. Teoria i metodyka rekreacji – zagadnienia podstawowe, (praca zbiorowa pod red. I. Kielbasiewicz-Drozdowskiej i W. Siwińskiego), AWF, Poznań 2001.
586. Terminologia turystyczna – Zalecenia WTO, ONZ, WTO, Instytut Turystyki Warszawa 1995.
587. The Space Tourist's Handbook (red. E. Anderson i J. Piven), Space Adventure, Quirk Books, Philadelphia 2005.
588. Thercelin M., Le tourisme social dans la Communalite Europeene, [w:] Revue de Tourisme, Vol. 3, 1987.
589. The Tourist as a Metaphor of the Social Word (red. G.M.S. Dann), CABI Publishing, Oxford 2002.
590. The TTG World Travel Report: 1995-2000, TTG, Market Tracking International Ltd., London 1997.
591. Third International Forum on Tourism Statistics, OECD, Paris 1997.
592. Theuns H.L., Globalization and Tourism: Pros and Cons, [w:] Tourism Recreation Research Vol. 33(1), 2008.
593. Toczek-Werner S., Sołtysik M., Aktualny stan badań nad czasem wolnym mieszkańców dużych miast, [w:] Koncepcja badań nad czasem wolnym mieszkańców Wrocławia i jego wykorzystaniem na rekreację i turystykę. AWF, Wrocław 1997.
594. Toivonen T., Changes in the propensity to take holiday abroad in EU countries between 1985 and 1997, [w:] Tourism Economics, Vol. 10 (4), 2004.
595. Toivonen T., Who takes Holiday Trip? Study on Socioeconomic Background of Tourists in 15 EU Countries. A paper presented in 10th Nordic Symposium, October 18–20, Vasa, Finland, 2001: <http://www.wasa.shh.fi/konferens/abstract/b9-toivonen.pdf>.

596. Tomaszewski T., *Wstęp do psychologii*. Wydanie piąte, PWN, Warszawa 1963.
597. Torkildsen G., *Leisure and Recreation Management*. Fifth edition, Routledge, London–New York 2005.
598. *Tourism Management Dynamics – consumers, products and industry* (red. D. Buhalis i C. Costa), Elsevier, Oxford 2006.
599. *Tourism Statistics. International Perspectives and Current Issues*, (red. J. Lennon), Continuum, London–New York 2003.
600. *Tourist Safety and Security. Practical Measures for Destinations*, WTO, Madrid 1996.
601. Tran X., Ralston L., *Tourist Preferences. Influence of Unconscious Needs*, [w:] *Annals of Tourism Research*, Vol. 33 (2), 2005.
602. *Travel Activities & Motivation Survey*: <http://www.statcan.ca/english/sdds/4439.htm>.
603. Troisi M., *Teoria economica del turismo e della rendita turistica*, Bari 1955. Tłumaczenie polskie: *Ekonomiczna teoria turystyki i renty turystycznej*, AWF, Warszawa, 1963.
604. Tuchańska B., *Czynnik – wielkość – związek – zależność*. Seria: *Metodologia Nauk*. Tom XVII, Polska Akademia Nauk, PWN, Warszawa – Poznań 1980.
605. Turner J.H., *Struktura teorii socjologicznej*, Wydanie nowe, Wydawnictwo Naukowe PWN 2005.
606. Turner V., *The center out there: Pilgrim's Goal*, [w:] *The History of Religion*, Vol. 12, 1972.
607. Turner V., *The Ritual process. Structure and Anti-Structure*, Hawthorne 1974.
608. Turner L., Ash J., *The Golden Hordes*, Constable, London 1975.
609. Turowski L., *Turystyka edukacyjna i transgresja*, Wszechnica Polska – Szkoła Wyższa TWP, Warszawa 2003.
610. Turowski L., *Wprowadzenie do wiedzy o turystyce edukacyjnej*, Ypsilon, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Warszawa 1997.
611. *Turystyka a prawo* (red. P. Cybula i J. Raciborski), Wyższa Szkoła Turystyki i Ekologii, Sucha Beskidzka – Kraków 2008.
612. *Turystyka i podróżowanie w aksjologicznej perspektywie* (red. M. Kazimierzczak), AWF, Poznań 2007.
613. *Turystyka i rekreacja. Wymiary teoretyczne i praktyczne* (red. J. Kosiewicz i K. Obodyński), Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2006.
614. *Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku*, GUS, Warszawa 2006: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_turystyka_wypoczynek_2005.pdf.
615. *Turystyka szansą rozwoju kraju. materiały pokongresowe*, Kongres Turystyki Polskiej, Warszawa 1996.
616. *Turystyka w badaniach budżetów domowych w Polsce. Analiza i synteza*, GUS, Warszawa 1996.

617. Turystyka w badaniach naukowych (red. R. Winiarski i W. Alejziak), AWF Kraków, WSIZ, Rzeszów 2005.
618. Turystyka w humanistycznej perspektywie (red. M. Kazimierczak), AWF, Poznań 2004.
619. Turystyka w pracach naukowo-badawczych polskich instytucji, Instytut Turystyki (red. Z. Mikołajczak), Warszawa 1975.
620. Tyblewski T., Turystyka a kultura i wychowanie, [w:] Społeczne potrzeby i uwarunkowania rozwoju turystyki i rekreacji w Polsce (red. T. Jarowiecka), Zeszyt Naukowy AWF Kraków, nr 16, Kraków 1978.
621. Tymowski A., O konieczności badań nad sposobem wykorzystania urlopów, [w:] Wiadomości Statystyczne, nr 6 (97), Warszawa 1969.
622. Tyszka A., Kulturowe i społeczne aspekty rozwoju turystyki, [w:] Potrzeby społeczne a kształtowanie ruchu turystycznego w Polsce. Część I, Instytut Turystyki, Warszawa 1979.
623. Tyszka Z., Rodziny współczesne w Polsce, IWZZ, Warszawa 1982.
624. Tyszka A., Uczestnictwo w kulturze. O różnorodności stylów życia. Warszawa 1971.
625. Tyszkowa M., Aktywność i działalność dzieci i młodzieży, WSiP, Warszawa 1990.
626. Uczestnictwo w turystyce ludności Polski w 1986 roku, Materiały Statystyczne, nr 46, GUS, Warszawa 1987.
627. Uczestnictwo w turystyce i kulturze (w okresie IX 1994–30 IX 1995), Seria „Informacje i Opracowania Statystyczne”, nr 116, GUS, Warszawa 1996.
628. Uczestnictwo w turystyce i kulturze (w okresie IX 1997–30 IX 1998), Seria „Studia i Analizy Statystyczne”, GUS, Warszawa 1999.
629. Um S., Crompton J. L., The Roles of Perceived Inhibitors and Facilitators in Pleasure Travel Destination Decisions, [w:] Journal of Travel Research, Vol. 30 (3), 1992.
630. Urry J., Spojrzenie turysty, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
631. Urry J., The Tourist Gaze, Sage, London 2002.
632. Vanhove N., The Holiday Expenses of the Belgian Population, Some Econometric Consideration JBF, 1969.
633. Vanhove N., Tourist Market Segmentation, [w:] Tourism Marketing and Management Handbook (red. S.F. Witt i L. Moutino), Prentice – Hall Inc., London 1989.
634. Veblen T., Teoria klasy próżniaczej (tłum. J. Frentzel-Zagórska), Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA, Warszawa 1998.
635. Veblen T., Teoria klasy próżniaczej, PWN, Warszawa 1971.
636. Viner D., Nichols S., Climate Change and its Implications for International Tourism, [w:] Tourism Management Dynamics – trends, management and tools (red. D. Buhalis i C. Costa), Elsevier, Oxford 2006.

637. Waclawska P., Wyjazdy wypoczynkowe ludności Polski w świetle badania ankietowego z listopada 1979, [w:] *Rozwój turystyki w Polsce w świetle badań. Stan i perspektywy*, Instytut Turystyki, Warszawa 1980.
638. Wakacje – natura czy nowoczesność? (bez daty): <http://www.rmf.fm/institut/?b=urlop&v=0&p=4>.
639. Wakacje Polaków 2006: http://www.pentor.pl/44117.xml?doc_id=11280.
640. Wakacyjne budżety Polaków: <http://www.egospodarka.pl/22953,Wakacyjne-budzety-Polakow-lato-2007,1,39,1.html>.
641. Walas B., *Polityka turystyczna w teorii i praktyce państw*, [w:] *Rola i zadania państwa w gospodarce turystycznej*, Zeszyty Naukowe nr 71, AWF, Kraków, 1995.
642. Walas B., *Společno ekonomiczne czynniki uczestnictwa środowiska robotniczego w turystycznych formach rekreacji na przykładzie Huty im. Lenina w Krakowie*, [w:] *Wyznaczniki i bariery uczestnictwa w turystycznych formach rekreacji*, AWF, Warszawa 1988.
643. Walicki R., *Wczasy w polityce społecznej zakładów pracy*, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, Warszawa 1988.
644. Walker J.T., *Fax Machine and Social Surveys: Teaching and Old Dog New Tricks*, [w:] *Journal of Quantitative Criminology*, Vol. 10 (2), 1994.
645. Wang Y., Fesenmaier D.R., *Modeling participation in an Online Travel Participation*, [w:] *Journal of Travel Research*, Vol. 42, 2004.
646. Wanat S., *Teoria uwarstwienia społecznego i kultura fizyczna*, [w:] *Socjologia kultury fizycznej* (red. Z. Krawczyk), AWF, Warszawa 1995.
647. Wang K.-C., Hsieh A.-T., Yeh T.-C., Tsai C.-W., *Who is the decision-maker: the parents or the child in group package tours*, [w:] *Tourism Management*, Vol. 25 (2), 2004.
648. Warner W.L., *Social Class in America*, Harper and Row, New York 1960.
649. *Wartości a sposób życia* (praca zbiorowa pod red. M. Michalika), PAN – Komitet Nauk Filozoficznych, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1979.
650. *Warunki życia ludności Polski w latach 2004–2005*, Departament Statystyki Społecznej GUS, Warszawa 2007: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/PUBL_warunki_zycia_2004-2005.pdf.
651. Wasiak H., *Czynniki kształtujące konsumpcję w dziedzinie turystyki, wypoczynku i innych form rekreacji w układach regionalnych*, *Prace Naukowe AE we Wrocławiu*, nr 130, Wrocław 1978.
652. Wasiakowa H., *Zróżnicowanie poziomu konsumpcji w dziedzinie turystyki i wypoczynku w makroregionach*, [w:] *Gospodarka turystyczna – Rynek i konsumpcja usług turystycznych*, Wrocław 1982.
653. Weiss M., *Możliwości uprawiania turystyki przez osoby niepełnosprawne*, [w:] *Společne aspekty turystyki: cele i realizacja*. Wybrane materiały z XXVII Kongresu AIEST, Instytut Turystyki, Warszawa 1979.

654. Wells W.D., Gubar G., Life Cycle in Marketing Research, [w:] *Journal of Marketing Research*, Vol. 3, November 1966.
655. Wesołowski W., *Ruchliwość a teoria struktury społecznej*, Warszawa 1982.
656. Wieczorkiewicz A., *Apetyt turysty. O doświadczaniu świata w podróży*, UNIVERISTAS, Kraków 2008.
657. *Wielozmiennowe modele statystyczne w badaniach psychologicznych* (red. J. Brzeziński), PWN, Warszawa – Poznań 1987.
658. Wiorny S., *Masa wolnego czasu*, [w:] *Miscellanea. Pismo studentów MISH UW*, nr 2–3 – IV Nauki społeczne: http://kf.mish.uw.edu.pl/mishellanea/m2/m2_18.pdf.
659. Wilson E.O., *O naturze ludzkiej*, PIW, Warszawa 1988.
660. Winiarski R., *Aktywność sportowa młodzieży. Geneza – struktura – uwarunkowania*, Wydawnictwo Monograficzne AWF Kraków, nr 66, Kraków 1995.
661. Winiarski R., *Czas wolny i rekreacja w perspektywie roku 2000. Prognoza i bariery rozwoju*, [w:] *Kultura Fizyczna*, nr 9–10, 1977.
662. Winiarski R., *Kwestionariusz Motywacji Turystycznej (KMT): konstrukcja i charakterystyka psychometryczna*, [w:] *Problemy Turystyki*, nr 2 (40), IT, Warszawa 1988.
663. Winiarski R. W., *Motywacja aktywności rekreacyjnej człowieka*, Wydawnictwo Monograficzne AWF nr 5, Kraków 1991.
664. Winiarski R., *Motywacja turystyczna: struktura i społeczne uwarunkowania*, [w:] *Problemy Turystyki*, nr 2(40), IT, Warszawa 1988.
665. Winiarski R.W., *Wstęp do teorii rekreacji (ze szczególnym uwzględnieniem rekreacji ruchowej)*, Wydawnictwo Skryptowe AWF Kraków, Nr 100, Kraków 1989.
666. Winiarski R., Zdebski J., *Psychologia turystyki*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
667. Wiza A., *Alienacja społeczna i możliwości przezwyciężenia jej przez aktywność turystyczną*, [w:] *Turystyka i rekreacja jako czynnik integracji europejskiej* (red. S. Bosiacki), AWF, Poznań 1995.
668. Wiza A., „Backpacker”, *turysta czy podróżujący? Turystyka współczesnej młodzieży – trendy międzynarodowe*, [w:] *Turystyka i podróżowanie w aksjologicznej perspektywie* (red. M. Kazimierczak), AWF, Poznań 2007.
669. Wnuk-Lipiński E., *Budżet czasu. Struktura społeczna, polityka społeczna*, Instytut Filozofii i Socjologii PAN, Ossolineum Warszawa 1981.
670. Wodejko S., *Ekonomiczne zagadnienia turystyki*, Wyższa Szkoła Handlowa, Warszawa 1997.
671. Wodejko S., *Ruch przyjazdowy z zachodu do wybranych państw socjalistycznych, jako wyraz luki na europejskim rynku turystycznym*, Monografie i Opracowania SGPiS, nr 288, Warszawa 1989.
672. Wood K., House S., *The Good Tourist in UK*, Mandarin 1992.

673. Woodside A.G., MacDonald R., Burford M., Grounded Theory of Leisure Travel, [w:] *Journal of Travel & Tourism Marketing*, Vol. 17 (1), 2004.
674. Woodside A.G., Etzel N.J., Impact of physical and mental handicaps on vacation travel behaviour, [w:] *Journal of Travel Research*, Vol. 18 (3), 1980.
675. Wojnarski R., Grell J., Społeczno-ekonomiczne czynniki uczestnictwa ludności wiejskiej w turystycznych formach rekreacji, [w:] *Wyznaczniki i bariery uczestnictwa w turystycznych formach rekreacji*, AWF, Warszawa 1988.
676. Working Party on National Environmental Policy. OECD Programme on Sustainable Consumption Sector Case Studies Series Household Tourism Travel: Trends, Environmental Impacts and Policy Responses, Environment Directorate Environment Policy Committee, ENV/EPOC/WPNEP(2001)14/FINAL, OECD, 18 April 2002, s. 38. <http://www.oecd.org/dataoecd/32/18/32347645.pdf>.
677. Woźniak A., Turystyka jako forma zabawy, [w:] *Turystyka w humanistycznej perspektywie* (red. M. Kazimierczak), AWF, Poznań 2004.
678. Wpływ środowiska przyrodniczego na zróżnicowanie turystycznych form rekreacji (red. W. Deja), AWF, Warszawa 1986.
679. Wyjazdy Polaków na wypoczynek w latach 1992–2005 (BS/185/2005). Komunikat z badań, Warszawa, grudzień 2005: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2005/K_185_05.PDF.
680. Wykorzystanie urlopów wypoczynkowych przez badane gospodarstwa domowe (oprac. E. Wnuk-Lipiński), Seria Budżety rodzinne – Opracowania Analityczne, GUS – Departament Statystyki Budżetów Rodzinnych, Warszawa, styczeń 1971.
681. Wykorzystanie urlopów wypoczynkowych 1973 (oprac. B. Kulczycka), Seria „Informacje – Materiały Statystyczne” GUS, Warszawa wrzesień, ss. 24 (do użytku służbowego), 1974.
682. Wykorzystanie urlopów wypoczynkowych 1973 (oprac. B. Kulczycka). Tablice wynikowe, Warszawa 1975.
683. Wypoczynek ludności w 1984 roku (oprac. G. Niedbalska), Seria „Informacje Operatywne”. GUS – Departament Badań Społecznych, Warszawa, lipiec, ss. 23 (do wyłącznego użytku adresata), 1985.
684. Wypoczynek ludności w 1984 roku (oprac. G. Niedbalska), Seria „Statystyka Polski – Materiały Statystyczne”, GUS, nr 38, Warszawa 1986.
685. Wyznaczniki i bariery uczestnictwa w turystycznych formach rekreacji (praca zbiorowa pod red. S. Wykrętowicza), AWF, Warszawa 1988.
686. Wzory społeczne wakacji w Polsce. Studia i materiały z badań socjologicznych (red. Z. Skurzyński i A. Ziemiński), Instytut Naukowy Kultury Fizycznej, Warszawa 1971.
687. *Yearbook of Tourism, Statistics – 1988*, Vol. I, World Tourism Organization, Madrid 1989.

688. Zagórska W., Uczestnictwo młodych dorosłych w rzeczywistości wykreowanej kulturowo. Doświadczenie, funkcje psychologiczne, Universitas, Kraków 2004.
689. Zarządzanie turystyką (red. A. Kornak), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.
690. Zawadzki J., Społeczno-ekonomiczne czynniki uczestnictwa młodzieży pracującej w turystycznych formach rekreacji, [w:] Wyznaczniki i bariery uczestnictwa w turystycznych formach rekreacji, AWF, Warszawa 1988.
691. Zawadzki M., Tendencje rozwojowe aktywności turystycznej mieszkańców Polski, w: Problemy Turystyki, nr 4, Instytut Turystyki, Warszawa 1992.
692. Zawadzki M., Formy organizacyjne wyjazdów urlopowo-wakacyjnych, [w:] Turystyka jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego. Rocznik Centralnego Programu Badań Podstawowych. Wyniki prac z 1988 roku. Instytut Turystyki, Warszawa 1990.
693. Zawistowska H., Nowe zasady świadczenia usług turystycznych, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2005.
694. Zowisło M., Eros podróży, [w:] Aksjologia turystyki (red. Z. Dziubiński), SALOS RP, Warszawa 2006.
695. Zowisło M., Filozoficzny topos podróży, [w:] Sport jako kulturowa rzeczywistość (red. Z. Dziubiński), SALOS RP, Warszawa 2005.
696. Zdebski J., Elementy psychologii turystyki, [w:] Kompendium wiedzy o turystyce (red. G. Gołębski), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Poznań 2002.
697. Zdebski J., Modele wypoczynku wakacyjnego i weekendowego Polaków, [w:] Problemy Turystyki, nr 1/2, Instytut Turystyki, Warszawa 1991.
698. Zdebski J., Motywy uprawiania turystyki górskiej, [w:] Społeczno wychowawcza i zdrowotna rola turystyki górskiej, PTTK, Warszawa 1979.
699. Zdebski J., Psychologia rynku turystycznego, [w:] Kompendium wiedzy o turystyce (red. G. Gołębski), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Poznań 2002.
700. Zdebski J., Psychologia w pracy pilota wycieczek, [w:] Kompendium pilota wycieczek (red. A. Kruczek), Proksenia, Kraków 2006.
701. Zdebski J., Winiarski R., Psychologia turystyki w Polsce. Stan obecny i perspektywy rozwoju, [w:] Folia Turistica, nr 1, AWF Kraków, PWN, Kraków 1990.
702. Zeldin T., Intymna historia ludzkości (tłum. B. Stokłosa), Wydawnictwo WAB, Warszawa 1998.
703. Zenhäusern J., Fremdenverkehrswerbung, P. Haupt, Bern – Stuttgart 1975.
704. Zrałek J., Zmiany postaw konsumentów w aspekcie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, [w:] Konsumentki proces decyzyjny i jego determinanty (red. E. Kieźel), Prace Naukowe AE, Katowice 2006.

705. Żabińska T., Podstawy i mechanizmy kształtowania konsumpcji usług turystycznych, Akademia Ekonomicznych, Katowice 1990.
706. Żabińska T., Zachowania turystyczne w gospodarstwach domowych, Katowice 1994.

Wykaz tabel i rycin

Rozdział I

Tabele

Tab. 1.1.	Klasyfikacja aktywności turystycznej zalecana w badaniach statystycznych prowadzonych w Unii Europejskiej	18
Tab. 1.2.	Typologia wyjazdów turystycznych według V.T.C. Middletona	20
Tab. 1.3.	Zasięg oddziaływania turystyki w zakresie zaspokajania potrzeb ludzkich	43
Tab. 1.4.	Miejsce wyjazdów turystycznych na skali konsumpcji w Niemczech	47
Tab. 1.5.	Deklarowana kolejność ewentualnego ograniczania poszczególnych rodzajów wydatków konsumpcyjnych w gospodarstwach domowych mieszkańców Sztokholmu	49
Tab. 1.6.	Klasyczna typologia turystów według E. Cohena	64
Tab. 1.7.	Typologia doświadczeń turystycznych E. Cohena	66
Tab. 1.8.	Typy turystów według B. Brothertona i B. Himmetoglu	69
Tab. 1.9.	Typologia oraz najważniejsze cechy turystów wyspecjalizowanych według B. Brothertona i B. Himmetoglu	70
Tab. 1.10.	Typologie turystów urlopowych	73
Tab. 1.11.	Paralelizm potrzeb, osobowości i stylów życia oraz typów turystów	76
Tab. 1.12.	Typy turystów wśród polskiej młodzieży według Z. Lubowicz	78

Ryciny

Ryc. 1.1.	Paralelizm stadiów rozwojowych konsumpcji i turystyki	33
Ryc. 1.2.	Miejsce wypoczynku w modelu życia człowieka cywilizacji przemysłowej	37
Ryc. 1.3.	Zależności pomiędzy różnymi sferami aktywności człowieka	38
Ryc. 1.4.	Piramida potrzeb oraz odpowiadających im form turystyki	42
Ryc. 1.5.	Interakcje kształtujące potrzeby turystyczne i procesy ich zaspokajania	47
Rys. 1.6.	Model turysty – metafora skoczni (schemat uproszczony)	52
Ryc. 1.7.	Model turysty według J. Jafari	53

Ryc. 1.8. Typy psychograficzne turystów według S. Ploga	74
Ryc. 1.9. Związki między typami turystów, motywacjami i destynacjami	75

Rozdział II

Tabele

Tab. 2.1. Aktywność turystyczna w wybranych krajach świata w latach 1946–1949.	87
Tab. 2.2. Aktywność turystyczna w wybranych krajach świata w latach 1946–1961.	88
Tab. 2.3. Aktywność turystyczna ludności w wybranych krajach w latach 1963–1967.	89
Tab. 2.4. Aktywność turystyczna ludności w niektórych krajach europejskich w 1976 r.	90
Tab. 2.5. Aktywność turystyczna w wybranych krajach w latach siedemdziesiątych	91
Tab. 2.6. Aktywność turystyczna w wybranych krajach świata w latach osiemdziesiątych	93
Tab. 2.7. Wskaźniki aktywności turystycznej mieszkańców Europy w 1990 roku	94
Tab. 2.8. Aktywność turystyczna mieszkańców Unii Europejskiej w 1994 roku	96
Tab. 2.9. Uczestnictwo w turystyce mieszkańców miast w Polsce w latach 1962 i 1967	100
Tab. 2.10. Uczestnictwo w wyjazdach wakacyjnych Polaków w latach 1974–1979 (w %)	102
Tab. 2.11. Uczestnictwo w turystyce mieszkańców Polski w 1985 roku (w %)	104
Tab. 2.12. Uczestnictwo polskich gospodarstw domowych w wyjazdach wypoczynkowych w latach 1983 i 1985	105
Tab. 2.13. Uczestnictwo Polaków w wyjazdach wakacyjnych w latach 1980–1986.	106
Tab. 2.14. Uczestnictwo mieszkańców Polski w wyjazdach turystycznych w latach dziewięćdziesiątych (w %)	109

Ryciny

Ryc. 2.1. Posiadanie sprzętu turystycznego i wcześniejsze doświadczenie w biwakowaniu a aktywność turystyczna	136
Ryc. 2.2. Przestrzenny rozkład wyjazdów turystycznych Szwecji w 2002 roku – wyniki mikrosymulacyjnego modelowania dla turystyki krajowej	141

Rozdział III

Tabele

Tab. 3.1. Klasyfikacja uwarunkowań aktywności turystycznej według S. Wodejki	146
Tab. 3.2. Dyspozycje motywacyjne oraz stanowiące ich treść potrzeby wchodzące w skład struktury motywacji aktywnych zachowań rekreacyjnych	168
Tab. 3.3. Motywy podróżowania według E.J. Mayo i L.P. Jarvisa	171
Tab. 3.4. Motywy uprawiania turystyki według K. Przeclawskiego	173
Tab. 3.5. Motywacje i formy podróży turystycznych	174
Tab. 3.6. Typy osobowości – cechy temperamentu	186
Tab. 3.7. Stopa aktywności turystycznej według zawodu we Francji w latach 1958 i 2004	211
Tab. 3.8. Aktywność turystyczna mieszkańców Francji według wieku w latach 1969–2004	224
Tab. 3.9. Zmiany skłonności do podróży urlopowych Niemców w latach 1972 i 2003	226
Tab. 3.10. Fazy cyklu życia rodzinnego oraz towarzyszące im zachowania konsumpcyjne	235
Tab. 3.11. Typologia klas społecznych oraz charakterystyka ich zachowań konsumpcyjnych	240
Tab. 3.12. Aktywność wakacyjna mieszkańców Francji według poziomu dochodu, miejsca zamieszkania i posiadania samochodu w gospodarstwie domowym w 1964 roku	257
Tab. 3.13. Koncepcje i przejawy globalizacji	275

Ryciny

Ryc. 3.1. Schemat ilustrujący założenia funkcjonalnej typologii uwarunkowań aktywności turystycznej	150
Ryc. 3.2. Schemat ogólnego podziału potrzeb turystycznych	159
Ryc. 3.3. Hedonistyczny model motywacji turystycznej	164
Ryc. 3.4. Zróżnicowanie motywacji wyjazdowych w zależności od sezonu	176
Ryc. 3.5. Czynniki wewnętrzne w strukturze uwarunkowań aktywności turystycznej	179
Ryc. 3.6. Układ czynników kształtujących ruch turystyczny	189
Ryc. 3.7. Relacje pomiędzy wiekiem a ilością czasu wolnego i wielkością dochodów	194
Ryc. 3.8. Wpływ społeczno-gospodarczego rozwoju krajów na konsumpcję w dziedzinie turystyki	200

Ryc. 3.9. Wpływ czynników społeczno-kulturowych na zachowanie konsumentów	236
Ryc. 3.10. Globalna mapa wartości kulturowych	249
Ryc. 3.11. Wpływ globalizacji oraz innych wybranych czynników na turystyki	276

Rozdział IV

Tabele

Tab. 4.1. Formularz metodologiczny badań Instytutu Turystyki „Uczestnictwo Polaków w wjazdach turystycznych w 2005 roku”	283
Tab. 4.2. Formularz metodologiczny badań Głównego Urzędu Statystycznego „Turystyka w gospodarstwach domowych w 2005 roku”	287
Tab. 4.3. Formularz metodologiczny badań Centrum Badania Opinii Społecznej „Urlopy 2005”	291
Tab. 4.4. Aktywność turystyczna Polaków w 2005 roku – badania IT	293
Tab. 4.5. Uczestnictwo gospodarstw domowych w wyjazdach turystycznych w 2005 roku – badania GUS	294
Tab. 4.6. Uczestnicy krajowych podróży długoterminowych (5 dni i dłużej) według liczby podróży oraz w odsetkach osób wyjeżdżających – badania GUS	295
Tab. 4.7. Uczestnictwo Polaków w co najmniej tygodniowym wyjeździe wypoczynkowym w latach 1992–2005 (badania CBOS)	296
Tab. 4.8. Miejsce i forma wypoczynku Polaków w latach 2003–2005 (badania CBOS)	299
Tab. 4.9. Analiza zróżnicowań międzywojewódzkich w zakresie natężenia krajowego ruchu turystycznego w 2005 roku	304
Tab. 4.10. Stopa aktywności turystycznej w wybranych krajach Unii Europejskiej w latach 1989–1994 (w %)	323
Tab. 4.11. Preferencje mieszkańców Unii Europejskiej w zakresie wyboru kraju wypoczynku wakacyjnego	335
Tab. 4.12. Aktywność turystyczna mieszkańców wybranych krajów Unii Europejskiej w 2006 roku	342

Ryciny

Ryc. 4.1. Uczestnictwo Polaków w co najmniej tygodniowych oraz krótszych niż tygodniowe wjazdach wypoczynkowych w latach 2003–2005 (badania CBOS)	296
Ryc. 4.2. Cele i sezonowość krajowych wyjazdów długookresowych w 2005 roku – badania IT	300

Ryc. 4.3. Uczestnictwo Polaków w krajowych wyjazdach długookresowych w celach typowo turystycznych w 2005 roku według rodzajów zakwaterowania	302
Ryc. 4.4. Natężenie krajowego ruchu turystycznego w 2005 r. według województw i liczby podróży długookresowych (w mln.)	303
Ryc. 4.5. Krótkoterminowe (> 7 dni) wyjazdy wypoczynkowe Polaków w 2005 roku – badania CBOS	307
Ryc. 4.6. Podróże turystyczne mieszkańców Polski w 2005 roku według głównego celu wyjazdu – badania GUS	308
Ryc. 4.7. Sezonowość podróży turystycznych mieszkańców Polski – badania GUS	309
Ryc. 4.8. Uczestnictwo Polaków w krajowych wyjazdach krótkookresowych w 2005 roku według rodzajów zakwaterowania	311
Ryc. 4.9. Natężenie krajowego ruchu turystycznego w 2005 r. według województw i liczby Podróży krótkookresowych (w mln.)	312
Ryc. 4.10. Cele wyjazdów zagranicznych Polaków w 2005 roku	315
Ryc. 4.11. Sezonowość wyjazdów zagranicznych Polaków w 2005 roku	316
Ryc. 4.12. Uczestnictwo Polaków w wyjazdach zagranicznych w roku 2005 według rodzajów zakwaterowania	317
Ryc. 4.13. Wyjazdy zagraniczne mieszkańców Polski w 2005 roku – według wyjazdów ogółem, wyjazdów typowo turystycznych oraz poziomu uczestnictwa w wyjazdach	318
Ryc. 4.14. Opinie Polaków na temat roli aktywności ruchowej oraz zacieśniania więzi rodzinnych w czasie wakacji – badania Instytut Badania Opinii Radia RMF-FM	321
Ryc. 4. 15. Planowany sposób organizacji wyjazdów wakacyjnych Polaków – badania Pentor Research International	321
Ryc. 4.16. Plany wakacyjno-urlopowe Polaków w 2007 roku – badania Synovate	322
Ryc. 4.17. Aktywność turystyczna mieszkańców Unii Europejskiej w 1997 roku – badania Eurostat	327
Ryc. 4.18. Aktywność turystyczna mieszkańców Unii Europejskiej w 2001 roku	328
Ryc. 4.19. Aktywność turystyczna mieszkańców Polski w latach 1991–1997	329
Ryc. 4. 20. Kryteria wyboru miejsc docelowych wypoczynku wakacyjnego mieszkańców UE	332
Ryc. 4.21. Miejsca zagranicznego wypoczynku Polaków – badania On Board Public Relations	333
Ryc. 4.22. Preferowane kierunki wyjazdów wakacyjnych mieszkańców UE w 2004 roku	336
Ryc. 4.23. Opinie Polaków na temat atrakcyjności turystycznej krajów UE – badania z 2007 roku	337

Ryc. 4.24. Prognozy dotyczące podróży turystycznych Polaków, wraz z prognozą do 2013 r.	341

Rozdział V

Tabele

Tab. 5.1. Płeć a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych	355
Tab. 5.2. Wiek a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych	356
Tab. 5.3. Wykształcenie a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych	356
Tab. 5.4. Miejsce zamieszkania a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych	357
Tab. 5.5. Stan cywilny a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych	358
Tab. 5.6. Wielkość gospodarstwa domowego a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych	358
Tab. 5.7. Liczba dorosłych w gospodarstwie domowym a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych	359
Tab. 5.8. Wymiar pracy a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych	359
Tab. 5.9. Przynależność do grupy społeczno-zawodowej a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych	360
Tab. 5.10. Miejsce pracy a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych	361
Tab. 5.11. Dochody osobiste a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych	362
Tab. 5.12. Dochody w przeliczeniu na jedną osobę w gospodarstwie domowym a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych	362
Tab. 5.13. Warunki materialne a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych	363
Tab. 5.14. Opinia na temat ewentualnej zmiany warunków materialnych a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych	364
Tab. 5.15. Religijność a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych	364
Tab. 5.16. Otrzymywanie renty lub emerytury a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych	365

Tab. 5.17. Zainteresowania polityczne a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych w 2005 roku	366
Tab. 5.18. Wiek dzieci szkolnych a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych w 2002 roku	367
Tab. 5.19. Opinia na temat możliwości utraty pracy a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych w 2002 roku	368
Tab. 5.20. Posiadanie oszczędności a uczestnictwo w co najmniej tygodniowych wyjazdach wypoczynkowych w 2002 roku	368
Tab. 5.21. Wyjazdy na co najmniej tygodniowy wypoczynek w 2002 roku a wybrane zmienne – współczynnik korelacji rangowej Tau-B Kendalla	372
Tab. 5.22. Wyjazdy na co najmniej tygodniowy wypoczynek w 2005 roku a wybrane zmienne – współczynnik korelacji rangowej Tau-B Kendalla	373
Tab. 5.23. Współzależność wybranych determinant wyjazdów wypoczynkowych – średnie w poszczególnych skupieniach	375
Tab. 5.24. Różnice między skupieniami w zakresie wyjeżdżania na co najmniej tygodniowy oraz krótszy niż tygodniowy wypoczynek w 2005 roku	376
Tab. 5.25. Wybrane determinanty wyjazdów wypoczynkowych – analiza wariancji	377
Tab. 5.26. Skala aktywności turystycznej V.T.C. Middletona	380
Tab. 5.27. Zróznicowanie społeczne aktywności turystycznej mieszkańców Unii Europejskiej w 1997 roku – badania EUROSTAT	382

Ryciny

Ryc. 5.1. Uczestnictwo w wyjazdach wypoczynkowych Polaków w 2005 roku.	353
Ryc. 5.2. Model determinacji aktywności turystycznej dla co najmniej tygodniowych wyjazdów wypoczynkowych Polaków w 2005 roku – korelacje zmiennych (według χ^2).	369
Ryc. 5.3. Współzależność wybranych determinant wyjazdów wypoczynkowych – wykres średnich w skupieniach	375
Ryc. 5.4. Schemat współzależności zachodzących pomiędzy wybranymi determinantami aktywności turystycznej	379

Rozdział VI

Tabele

Tab. 6.1. Przyczyny nieuczestniczenia w długookresowych wyjazdach turystycznych w latach 2003–2005 (w %) – badania Instytutu Turystyki	390
Tab. 6.2. Przyczyny braku wyjazdów turystycznych w polskich gospodarstwach domowych w 2005 roku – badania GUS	391

Tab. 6.3.	Przyczyny niewyjeżdżania na wakacje w 1997 roku – badania EURO-STAT (w %)	393
Tab. 6.4.	Zróżnicowanie przyczyn niewyjeżdżania na wakacje w 1997 roku – dodatkowe obliczenia: odchylenie standardowe, współczynnika zmienności, skośność	394
Tab. 6.5.	Przyczyny braku uczestnictwa Polaków w wyjazdach turystycznych w 1979 roku – badania OBOP	395
Tab. 6.6.	Najważniejszy inhibitor wyjazdów wypoczynkowych Polaków w 2005 roku – „Która przyczyna braku wyjazdu była najważniejsza?”	400
Tab. 6.7.	Zależności pomiędzy inhibitorami a wybranymi determinantami wyjazdów na co najmniej tygodniowe wyjazdy wypoczynkowych w 2005 roku – współczynnik korelacji rangowej Tau-B Kendalla	402
Tab. 6.8.	Interpretacja korelacji zmiennych uwzględnionych w badaniach zależności pomiędzy inhibitorami a wybranymi determinantami wyjazdów wypoczynkowych – współczynnik korelacji rangowej Tau-B Kendalla	403
Tab. 6.9.	Zależności pomiędzy inhibitorami a wybranymi determinantami wyjazdów na krótszy niż tygodniowy wypoczynek w 2005 roku – współczynnik korelacji rangowej Tau-B Kendalla	405
Tab. 6.10.	Wpływ płci na podstawowe inhibitory aktywności turystycznej	406
Tab. 6.11.	Wpływ wieku na podstawowe inhibitory aktywności turystycznej	407
Tab. 6.12.	Wpływ wykształcenia na podstawowe inhibitory aktywności turystycznej	408
Tab. 6.13.	Wpływ miejsca zamieszkania na podstawowe inhibitory aktywności turystycznej	408
Tab. 6.14.	Wpływ stanu cywilnego na podstawowe inhibitory aktywności turystycznej	409
Tab. 6.15.	Wpływ wymiaru pracy, miejsca zatrudnienia oraz obawy o utratę pracy na podstawowe inhibitory aktywności turystycznej	409
Tab. 6.16.	Wpływ przynależności do danej grupy społeczno-zawodowej na podstawowe inhibitory aktywności turystycznej	411
Tab. 6.17.	Wpływ wielkości gospodarstwa domowego oraz liczby osób dorosłych na podstawowe inhibitory aktywności turystycznej	412
Tab. 6.18.	Wpływ dochodów osobistych oraz dochodów przypadających na jedną osobę w gospodarstwie domowym na podstawowe inhibitory aktywności turystycznej	413
Tab. 6.19.	Wpływ warunków materialnych gospodarstwa domowego oraz ewentualnej zmiany sytuacji w tym zakresie na podstawowe inhibitory aktywności turystycznej	414
Tab. 6.20.	Wpływ otrzymywania renty lub emerytury oraz posiadania oszczędności na podstawowe inhibitory aktywności turystycznej	415

Tab. 6.21. Wpływ religijności na podstawowe inhibitory aktywności turystycznej	415
Tab. 6.22. Wpływ zainteresowań politycznych na podstawowe inhibitory aktywności turystycznej	416
Tab. 6.23. Inhibitory wyjazdów wypoczynkowych – średnie w skupieniach	417
Tab. 6.24. Inhibitory wyjazdów wypoczynkowych – analiza wariancji	419
Tab. 6.25. Inhibitory aktywności turystycznej dla wyjazdów co najmniej tygodniowych i krótszych – analiza wariancji czynników i ładunki czynnikowe po rotacji VARIMAX	420
Tab. 6.26. Opinie mieszkańców Finlandii na temat ich aktualnego i oczekiwanego w przyszłości poziomu aktywności turystycznej – badania „Finland 1999” oraz „Finland 2004”	430

Ryciny

Ryc. 6.1. Inhibitory aktywności turystycznej na przykładzie wyjazdów wypoczynkowych Polaków w 2005 roku	400
Ryc. 6.2. Inhibitory wyjazdów na co najmniej tygodniowy wypoczynek – wartości średnich w skupieniach	418
Ryc. 6.3. Inhibitory wyjazdów na krótszy niż tygodniowy wypoczynek – wartości średnich w skupieniach	419
Ryc. 6.4. Ogólne ramy analizy wykluczenia społecznego w krajach Unii Europejskiej	427

ANEKS

(załączniki przedstawione są w kolejności występowania w pracy)

Załącznik nr 1

Informacja na temat danych statystycznych dotyczących popytu turystycznego w krajach UE i CEFTA oraz ich dostosowania do dyrektywy 95/57/EC

Państwo	Główna ankieta statystyczna już w użyciu lub w przygotowaniu	Rzetelność w publikowaniu danych		Uaktualnianie danych	
		R	T	R	T
Belgia	„ <i>Microcensus: Travel habits of Austrians</i> ” („Roczna ankieta na temat wyjazdów wakacyjnych”) dotycząca wyjazdów wymagających 4 lub więcej noclegów). Nowa ankieta, opracowywana co 3 miesiące, dotycząca podróży na krótki i na długi okres.	2	4	3	3
Dania	Nowa ankieta realizowana co 3 miesiące – od 1996 roku.	2	4	3	1
Niemcy	Ankieta całoroczna, która dodatkowo od 1997 roku została uzupełniona nową ankietą realizowaną co 3 miesiące.	2	4	3	2–3
Grecja	Wprowadzenie w 1995 r. nowej rocznej ankiety na temat wyjazdów wakacyjnych (min. 4 noclegi), a w 1997 r. nowej ankiety dot. wyjazdów wakacyjnych na krótki i na długi okres.	4	4	2	1
Hiszpania	Wprowadzenie ankiety „ <i>Vacaciones de los espanoles – FAMILITUR</i> ” („Wyjazdy wakacyjne Hiszpanów”) w celu dostosowania się do wytycznych ustaw.	2	2	2	1
Francja	Ujęcie w „ <i>Travel habits of the French</i> ” („Zwyczaje podróżnicze Francuzów”) danych dotyczących wszystkich rodzajów wyjazdów turystycznych, publikowane w „ <i>Memento du Tourisme</i> ”.	0	0	–	–
Irlandia	Wprowadzenie w 1998 r. nowej co 3-miesięcznej „ <i>National Household Survey</i> ”, czyli narodowej ankiety dotyczącej gospodarstw domowych, w której pytania dotyczące aktywności turystycznej zajmują ważne miejsce.	1	0	1	–
Włochy	Przygotowanie w 1997 r. nowej ankiety rocznej. Wprowadzenie ankiety opartej na wykonywanym co 3 miesięcznym sondażu „ <i>Holidays taken by Italians</i> ” („Wakacje i podróże podejmowane przez Włochów”), obejmującym dane na temat wyjazdów wakacyjnych i podróży służbowych wymagających co najmniej jednego noclegu.	2	3	3	1
Luksemburg	Wprowadzenie w 1996 r. pierwszej ankiety pilotażowej na temat wyjazdów wakacyjnych. Wprowadzenie pod koniec I trymestru 1997 r. pierwszej kwartalnej ankiety stanowiącej podstawę zestawień rocznych.	4	4	2	2
Holandia	„ <i>Continuous Holiday Survey</i> ” („Stała ankieta na temat wyjazdów wakacyjnych” *) sprawozdanie i ujęcie w ankiecie gromadzenia danych dot. podróży służbowych.	0	0	–	–

Austria	„ <i>Microcensus: Travel habits of Austrians</i> ” („Mikro sprawozdanie – podróże odbywane przez Austriaków”) (*), badającej częstotliwość wyjazdów w skali rocznej zamiast w skali trzyletniej. Wprowadzenie w 1995 r. ankiety pilotażowej na temat turystyki uprawianej w celach służbowych. Wprowadzenie w 1997 roku kwartalnej ankiety na temat wyjazdów wakacyjnych i podróży służbowych.	2	1	3	1
Portugalia	„ <i>Holiday of the Portuguese</i> ” („Wyjazdy wakacyjne Portugalczyków” *) przegląd częstotliwości wyjazdów, jak i kwestionariuszy w celu dostosowania ich do wytycznych ustawy.	0	3	–	3
Finlandia	„ <i>Finish Travel Survey</i> ” („Fińska ankieta na temat podróży”*) sprawozdanie z częstotliwości wyjazdów, przegląd kwestionariuszy i ujęcie w ankiecie charakterystyki turystyki wyjazdowej i krajowej (wyjazdy krótko- i długoterminowe) oraz podróży służbowych.	4	4	2–3	3
Szwecja	Zrealizowanie badań metodologicznych celem rozwinięcia istniejącej ankiety.	4	4	1	1
Wielka Brytania	„ <i>UK Travel Survey</i> ”, („Brytyjska ankieta na temat podróży”*) odnosząca się do turystyki krajowej, z uwzględnieniem zgodności z danymi „ <i>International Passanger Survey (IPS)</i> ” (*): realizacja w latach 1997–1998 pomocniczej ankiety na temat wydatków turystycznych.	3	4	3	3
Islandia	Zrealizowanie w 1996 r. pierwszej ankiety dot. podróży podejmowanych przez Islandczyków	2	3	1	1

R – rocznie; T – trymestralnie (co 4 miesiące); (*) – ankieta sprzed uchwalenia ustawy; (–) bez zmian.

Źródło: Report from the Commission to The Council, The European Parliament, The Economic and Social Committee and The Committee of the Region on the implementation of Council Directive 95/57/EC on the collection of statistical information in field of tourism, COM (2000) 826 final, Brussels, 17.01.2001. http://europa.eu/eurlex/en/com/rpt/2000/com2000_0826en01.pdf.

Poszczególne kolumny przedstawiają dane dotyczące okresów sprawozdawczych, zakresu (kompleksowości) przesyłanych danych oraz uaktualniania i terminowości ich przesyłania przez poszczególne kraje.

W odniesieniu do zakresu danych zastosowano następujące kryteria:

0: brak danych (żadna tablica nie została wysłana);

1: słabe użytkowanie (mniej niż 30% tablic);

2: średnie (30–60% tablic);

3: użytkowanie dobre (60–80% tablic);

4: użytkowanie bardzo dobre (ponad 80% tablic).

Natomiast w odniesieniu do aktualności danych i ewentualnych opóźnień w ich przesyłaniu w układzie: dane miesięczne/trymestralne/roczne):

1: słabe - 8+/3+/2+;

2: średnie - 4-7/2/1;

3: dobre - 0-3/0-1/0.

Załącznik nr 2. Kwestionariusz wywiadu – badania wyjazdów wypoczynkowych mieszkańców Polski przeprowadzone przez CBOS w 2005 roku.

2005/44

Badanie zrealizowano w dniach 11-14 listopada 2005
na reprezentatywnej próbie losowej dorosłych
mieszkańców Polski, N=1026

Województwo nowe 486

AKTUALNE PROBLEMY I WYDARZENIA (186)

Listopad 2005

Dzień dobry, nazywam się i jestem z Centrum Badania Opinii Społecznej. Prowadzimy badania ankietowe na różne tematy. Naszych rozmówców losujemy z ogólnopolskiego spisu ludności PESEL. Odpowiedzi na pytania ankiety są objęte całkowitą tajemnicą i będą wykorzystane jedynie w postaci zbiorczych zestawień.

Jeśli będzie miał(a) Pan(i) jakiegokolwiek kłopoty z udzieleniem odpowiedzi na któreś z pytań, na przykład: trudno będzie Panu(i) zdecydować się na wybór którejś z możliwych odpowiedzi, nie będzie Pan(i) wiedział(a) jak odpowiadać bądź też z jakichś względów będzie Pan(i) wolał(a) nie odpowiadać na dane pytanie, **bardzo proszę, aby powiedział(a) mi Pan(i) o tym**

P2. A jak Pan(i) sądzi, czy w ciągu najbliższego roku sytuacja w Polsce poprawi się, pogorszy czy też się nie zmieni?

1) Zdecydowanie poprawi się	1	☐ 14
2) Raczej poprawi się	2	
3) Nie zmieni się	3	
4) Raczej pogorszy się	4	
5) Zdecydowanie pogorszy się	5	
7) Trudno powiedzieć	7	

P5. Czy obecnie Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:

1) bardzo dobrze	1	☐ 21
2) dobrze	2	
3) ani dobrze, ani źle	3	
4) źle	4	
5) bardzo źle	5	
7) Trudno powiedzieć	7	

P6. A jak Pan(i) sądzi, czy za rok Panu(i) i Pana(i) rodzinie będzie się żyło:

1) znacznie lepiej niż obecnie	1	☐ 22
2) nieco lepiej	2	
3) tak samo jak obecnie	3	
4) nieco gorzej	4	
5) znacznie gorzej niż obecnie	5	
7) Trudno powiedzieć	7	

P7. Czy liczy się Pan(i) z możliwością utraty obecnej pracy (np. zwolnienia, bankructwa, upadku, likwidacji zakładu, gospodarstwa itp.)?
ANKIETER: Pytanie dotyczy także rolników oraz emerytów, rencistów pracujących w niepełnym wymiarze godzin. Jeśli respondent nie pracuje, kodujemy symbolem "9"

1) Bardzo poważnie się z tym liczę	1	☐ 23
2) Raczej tak	2	
3) Raczej nie	3	
4) Nie, to mało prawdopodobne	4	
7) Trudno powiedzieć, nie wiem	7	
9) Nie dotyczy	9	

Porozmawiajmy teraz o Pana(i) tegorocznym wycieczce	
53. Czy w tym roku wyjeżdżał(a) Pan(i) lub zamierza jeszcze wyjechać na co najmniej tygodniowy wypoczynek - trwający 7 i więcej dni?	
1) Nie wyjeżdżał(a)m i nie przewiduję w tym roku takiego wyjazdu ... [przejsć do pyt. 55]	1
2) Dotychczas nie wyjeżdżał(a)m, ale planuję taki wyjazd jeszcze w tym roku	2
3) Tak, wyjeżdżał(a)m, ale nie planuję już takiego wyjazdu w tym roku	3
4) Tak, wyjeżdżał(a)m i planuję jeszcze taki wyjazd w tym roku	4
	170
54. Ile w sumie razy w tym roku wyjeżdżał(a) Pan(i) lub jeszcze zamierza wyjechać na co najmniej tygodniowy wypoczynek?	
raz(y)	171
97 - Trudno powiedzieć	
ANKIETER: Po zadaniu pytania 54 przejsć do pytania 57	

55. Dlaczego nie wyjechał(a) Pan(i) i nie wyjedzie już w tym roku na co najmniej tygodniowy wypoczynek? Czy dlatego, że ... [odczytać kolejny podpunkt pytania]	
1) Tak	1
2) Nie	2
7) Trudno powiedzieć	7
01) nie ma Pan(i) pieniędzy na taki wyjazd	172
02) nie ma Pan(i) czasu	173
03) nie ma Pan(i) możliwości ze względu na wiek lub stan zdrowia	174
04) nie ma Pan(i) w tym roku urlopu, wakacji	175
05) ma Pan(i) obowiązki domowe	176
06) ma Pan(i) obowiązki służbowe, zawodowe	177
07) musi Pan(i) wykonać dodatkową pracę zarobkową	178
08) musi Pan(i) zarobić pieniądze	179
09) nie odczuwa Pan(i) potrzeby, chęci wyjazdu	180
10) wyczerpuje Pan(i) w miejscu zamieszkania	181

ANKIETER: wręczyć respondentowi Kartę 9	
56. Która z wymienionych przez Pana(i) przyczyn jest, według Pana(i), najważniejsza?	
	182

ANKIETER: pyt. 57 zadajemy wszystkim respondentom.	
57. A czy w tym roku wyjeżdżał(a) Pan(i) lub zamierza jeszcze wyjechać na krótszy niż tygodniowy wypoczynek - trwający mniej niż 7 dni?	
1) Nie wyjeżdżał(a)m i nie przewiduję w tym roku takiego wyjazdu ... [przejsć do pyt. 59]	1
2) Dotychczas nie wyjeżdżał(a)m, ale planuję taki wyjazd jeszcze w tym roku	2
3) Tak, wyjeżdżał(a)m, ale nie planuję już takiego wyjazdu w tym roku	3
4) Tak, wyjeżdżał(a)m i planuję jeszcze taki wyjazd w tym roku	4
	183
58. Ile w sumie razy w tym roku wyjeżdżał(a) Pan(i) lub jeszcze zamierza wyjechać na krótszy niż tygodniowy wypoczynek?	
raz(y)	184
97 - Trudno powiedzieć	
ANKIETER: Po zadaniu pytania 58 przejsć do pytania 61	

59. Dlaczego nie wyjechał(a) Pan(i) i nie wyjedzie już w tym roku na krótszy niż tygodniowy wypoczynek? Czy dlatego, że... [odczytać kolejny podpunkt pytania]		
1) Tak	1	
2) Nie	2	
7) Trudno powiedzieć	7	
01) nie ma Pan(i) pieniędzy na taki wyjazd		185
02) nie ma Pan(i) czasu		186
03) nie ma Pan(i) możliwości ze względu na wiek lub stan zdrowia		187
04) nie ma Pan(i) w tym roku urlopu, wakacji		188
05) ma Pan(i) obowiązki domowe		189
06) ma Pan(i) obowiązki służbowe, zawodowe		190
07) musi Pan(i) wykonać dodatkową pracę zarobkową		191
08) musi Pan(i) zarobić pieniądze		192
09) nie odczuwa Pan(i) potrzeby, chęci wyjazdu		193
10) wypoczywa Pan(i) w miejscu zamieszkania		194
ANKIETER: ponownie wręczyć respondentowi Kartę 9		
60. Która z wymienionych przez Pana(ią) przyczyn jest, według Pana(i), najważniejsza?		____ ____ 195
62. Dokąd Pan(i) w tym roku wyjeżdżał(a) lub zamierza wyjechać na wypoczynek? Czy był to lub będzie wypoczynek ... (odczytać kolejny podpunkt pytania)		
A) w kraju:		
1) Tak	1	
2) Nie	2	
7) Trudno powiedzieć	7	
1) u rodziny, znajomych		197
2) na własnej działce, w domu letniskowym		198
3) na wczasach, obozie, zorganizowanej wycieczce		199
4) w prywatnie wynajętej kwaterze, na letniku		200
5) na polu namiotowym, kempingu lub wędrując		201
6) jeszcze inaczej		202
B) za granicą:		
1) Tak	1	
2) Nie	2	
7) Trudno powiedzieć	7	
1) na wyjeździe turystycznym zorganizowanym przez biuro podróży		203
2) na indywidualnym wyjeździe turystycznym		204
3) u rodziny, znajomych, przyjaciół		205
4) jeszcze inaczej		206

M E T R Y C Z K A	
M1. ANKIETER: wpisać płeć respondenta:	
1) Mężczyzna	1 ☐ 401
2) Kobieta	2 ☐
M2. W którym roku się Pan(i) urodził(a)? [Wpisać dwie ostatnie cyfry roku urodzenia]	
	____ ____ 402
M3. Jakie ma Pan(i) wykształcenie? [Nie odczytywać kategorii odpowiedzi].	
1) Niepełne podstawowe	1
2) Podstawowe	2
3) Zasadnicze zawodowe	3
4) Niepełne średnie	4
5) Średnie ogólnokształcące	5 ☐ 403
6) Średnie zawodowe	6
7) Pomaturalne	7
8) Niepełne wyższe	8
9) Wyższe	9
M4. Czy miejscowość, w której Pan(i) mieszka na stałe, to:	
1) wieś	1
2) miasto do 19 999	2
3) miasto od 20 000 do 49 999	3 ☐ 404
4) miasto od 50 000 do 99 999	4
5) miasto od 100 000 do 499 999	5
6) miasto 500 000 i więcej	6
M5. Jaki jest aktualnie Pana(i) stan cywilny?	
1) Kawaler/panna	1
2) Żonaty/mężatka ... [przejsć do pyt. M7]	2
3) Rozwiedziony(a), w separacji	3 ☐ 405
4) Wdowiec/wdowa	4
M6. Czy jest Pan(i) obecnie z kimś w związku nieformalnym, partnerskim, konkubinacie?	
1) Tak	1 ☐ 406
2) Nie	2
M7. Czy obecnie pracuje Pan(i) zarobkowo (na etacie, we własnym zakładzie lub gospodarstwie albo na pracach zleconych), niezależnie od tego, czy jest to Pana(i) główne źródło utrzymania?	
1) Tak, w pełnym wymiarze czasu	1
2) Tak, w niepełnym wymiarze czasu	2 ☐ 407
3) Tak, dorywczo	3
4) Nie ... [przejsć do pyt. M9]	4
ANKIETER: wręczyć respondentowi Kartę B	
M8. Czy obecnie pracuje Pan(i):	
1) w instytucji, urzędzie lub zakładzie całkowicie państwowym, samorządowym, spółdzielczym lub publicznym (także w jednoosobowej spółce Skarbu Państwa)	1
2) w spółce z udziałem właścicieli prywatnych (polskich lub zagranicznych) i państwa	2 ☐ 408
3) w zakładzie (spółce) całkowicie prywatnym poza rolnictwem (dotyczy także właścicieli lub współwłaścicieli oraz pracujących indywidualnie na własny rachunek)	3
4) w prywatnym gospodarstwie rolnym	4
ANKIETER: wręczyć respondentowi kartę Z	
M9. Do której z wymienionych na tej karcie grup zaliczył(a)by się Pan(i) ze względu na swoją obecną sytuację?	____ ____ 409

M10. Z ilu osób, łącznie z Panem(ią), składa się Pana(i) gospodarstwo domowe? ANKIETER: proszę wpisać liczbę osób w wykropkowane miejsce, a następnie zakodować według wzoru: 1 osoba - 01, 10 osób - 10		<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 410													
M11. Ile osób dorosłych, tzn. mających 18 lat lub więcej, jest w Pana(i) gospodarstwie domowym? Chodzi o wszystkie osoby dorosłe, które prowadzą wspólne gospodarstwo domowe. Proszę wliczyć również siebie. ANKIETER: proszę wpisać liczbę osób w wykropkowane miejsce, a następnie zakodować według wzoru: 1 osoba - 01, 10 osób - 10		<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 411													
M12. Ile wynoszą W ZŁOTYCH Pana(i) miesięczne dochody NETTO (na rękę)? Proszę wziąć pod uwagę Pana(i) dochody z pracy głównej wraz z premiami, nagrodami, dodatkami, dochody z prac dodatkowych, także dorywczych, renty i emerytury, stypendia oraz inne dodatkowe dochody i obliczyć średnią za ostatnie 3 miesiące. ANKIETER: Jeśli respondent nie potrafi określić dochodów - kodujemy 99997, jeśli nie ma dochodów kodujemy - 99992, odmowa odpowiedzi - 99998, dochód powyżej 99991 kodujemy również - 99991. Dochody kodujemy zaokrąglając do pełnych złotych		<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 412													
M13. Ile wynoszą W ZŁOTYCH miesięczne dochody NETTO na 1 osobę w Pana(i) gospodarstwie domowym? Proszę wziąć pod uwagę dochody z pracy głównej wraz z premiami, nagrodami, dodatkami, dochody z prac dodatkowych, także dorywczych, renty i emerytury, stypendia i inne dodatkowe dochody wszystkich członków Pana(i) gospodarstwa domowego i obliczyć średnią za ostatnie 3 miesiące. ANKIETER: Jeśli respondent nie potrafi określić dochodów - kodujemy 99997, jeśli nie ma dochodów kodujemy - 99992, odmowa odpowiedzi - 99998, dochód powyżej 99991 kodujemy również - 99991. Dochody kodujemy zaokrąglając do pełnych złotych		<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 413													
M14. Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego? Czy są one:		<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 414													
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 80%;">1) zle</td> <td style="width: 10%; text-align: right;">1</td> <td rowspan="5" style="width: 10%; vertical-align: middle; text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 414 </td> </tr> <tr> <td>2) raczej zle</td> <td style="text-align: right;">2</td> </tr> <tr> <td>3) ani dobre, ani zle</td> <td style="text-align: right;">3</td> </tr> <tr> <td>4) raczej dobre</td> <td style="text-align: right;">4</td> </tr> <tr> <td>5) dobre</td> <td style="text-align: right;">5</td> </tr> </table>		1) zle	1	<table border="1" style="display: inline-table;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 414		2) raczej zle	2	3) ani dobre, ani zle	3	4) raczej dobre	4	5) dobre	5		
1) zle	1	<table border="1" style="display: inline-table;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 414													
2) raczej zle	2														
3) ani dobre, ani zle	3														
4) raczej dobre	4														
5) dobre	5														
M15. Jak Pan(i) sądzi, czy w ciągu najbliższego roku warunki materialne Pana(i) gospodarstwa domowego:		<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 415													
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 80%;">1) pogorszą się</td> <td style="width: 10%; text-align: right;">1</td> <td rowspan="5" style="width: 10%; vertical-align: middle; text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 415 </td> </tr> <tr> <td>2) raczej pogorszą się</td> <td style="text-align: right;">2</td> </tr> <tr> <td>3) pozostaną bez zmian</td> <td style="text-align: right;">3</td> </tr> <tr> <td>4) raczej poprawią się</td> <td style="text-align: right;">4</td> </tr> <tr> <td>5) poprawią się</td> <td style="text-align: right;">5</td> </tr> </table>		1) pogorszą się	1	<table border="1" style="display: inline-table;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 415		2) raczej pogorszą się	2	3) pozostaną bez zmian	3	4) raczej poprawią się	4	5) poprawią się	5		
1) pogorszą się	1	<table border="1" style="display: inline-table;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 415													
2) raczej pogorszą się	2														
3) pozostaną bez zmian	3														
4) raczej poprawią się	4														
5) poprawią się	5														
M16. Jak określił(a)by Pan(i) swoje zainteresowanie polityką? Uważam, że moje zainteresowanie polityką jest:		<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 416													
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 80%;">1) bardzo duże - uważnie (szczegółowo) śledzę prawie wszystko, co się dzieje w polityce</td> <td style="width: 10%; text-align: right;">1</td> <td rowspan="6" style="width: 10%; vertical-align: middle; text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 416 </td> </tr> <tr> <td>2) duże - dość uważnie śledzę to, co się dzieje w polityce</td> <td style="text-align: right;">2</td> </tr> <tr> <td>3) średnie - śledzę jedynie główne wydarzenia</td> <td style="text-align: right;">3</td> </tr> <tr> <td>4) nikle, niewielkie - często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia</td> <td style="text-align: right;">4</td> </tr> <tr> <td>5) żadne - praktycznie mnie to nie interesuje</td> <td style="text-align: right;">5</td> </tr> <tr> <td>6) określił(a)bym to inaczej (jak?)</td> <td style="text-align: right;">6</td> </tr> </table>		1) bardzo duże - uważnie (szczegółowo) śledzę prawie wszystko, co się dzieje w polityce	1	<table border="1" style="display: inline-table;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 416		2) duże - dość uważnie śledzę to, co się dzieje w polityce	2	3) średnie - śledzę jedynie główne wydarzenia	3	4) nikle, niewielkie - często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia	4	5) żadne - praktycznie mnie to nie interesuje	5	6) określił(a)bym to inaczej (jak?)	6
1) bardzo duże - uważnie (szczegółowo) śledzę prawie wszystko, co się dzieje w polityce	1	<table border="1" style="display: inline-table;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 416													
2) duże - dość uważnie śledzę to, co się dzieje w polityce	2														
3) średnie - śledzę jedynie główne wydarzenia	3														
4) nikle, niewielkie - często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia	4														
5) żadne - praktycznie mnie to nie interesuje	5														
6) określił(a)bym to inaczej (jak?)	6														
M18. Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważa Pan(i) siebie za osobę:		<table border="1" style="display: inline-table; vertical-align: middle;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 418													
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 80%;">1) głęboko wierzącą</td> <td style="width: 10%; text-align: right;">1</td> <td rowspan="4" style="width: 10%; vertical-align: middle; text-align: center;"> <table border="1" style="display: inline-table;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 418 </td> </tr> <tr> <td>2) wierzącą</td> <td style="text-align: right;">2</td> </tr> <tr> <td>3) raczej niewierzącą</td> <td style="text-align: right;">3</td> </tr> <tr> <td>4) całkowicie niewierzącą</td> <td style="text-align: right;">4</td> </tr> </table>		1) głęboko wierzącą	1	<table border="1" style="display: inline-table;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 418		2) wierzącą	2	3) raczej niewierzącą	3	4) całkowicie niewierzącą	4				
1) głęboko wierzącą	1	<table border="1" style="display: inline-table;"> <tr> <td style="width: 20px; height: 20px;"></td> </tr> </table> 418													
2) wierzącą	2														
3) raczej niewierzącą	3														
4) całkowicie niewierzącą	4														

ANKIETER: Wręczyć respondentowi kartę PL.

M19. Na tej linii zaznaczono punktami różne poglądy polityczne, od lewicowych do prawicowych. Proszę wskazać, który z tych punktów najlepiej odpowiada Pana(i) poglądom politycznym.

Lewicowe	Prawicowe	
x-----x-----x-----x-----x-----x-----x		
01	02	03
		04
		05
		06
		07
		Trudno powiedzieć 97
		____ ____ 419

M31. Czy otrzymuje Pan(i) rentę lub emeryturę, niezależnie od tego, czy jest ona głównym źródłem utrzymania Pana(i) czy też nie?

1) Tak	1	____	431
2) Nie	2	____	

Determinants and social diversity of tourist activity

Summary

This work possesses a monographic character. The author strived to perform in-depth analyses of tourist activity. This work presents recent scientific contribution in this field including author's empirical studies, aimed at verifying a number of stand-points in foreign research. Considerable part of this work is dedicated to methodological aspects of tourist activity, in which the author points out essential flaws in methodology. These flaws are usually revealed when we attempt to compare research results performed by different research centers or by various scholars.

One of the consequences of enormous methodological diversity is the fact that are not able to compare different study results with one another. Consequently this does not favor establishing valuable theories, which elucidate tourist activity phenomenon, and moreover impedes the practical utilization of theories on the tourist market. Meanwhile it is essential to gain knowledge regarding the conditions, structure and level of tourist activity. This is a fundamental element of adequate organization and feasible operation of the tourist market. The above-mentioned knowledge plays an important role in shaping consumption attitudes toward sustainable development through dissemination of a specific lifestyle, which favors attitudes that are in agreement with nature. Factors previously indicated, are decisive in terms of tourist activity knowledge. This knowledge constitutes not only a crucial indicator of national tourism policy, but is also a component that is essential to activity of various institutions, which operate in various sectors of the tourist market. This is true especially in case of enterprises.

- The above-mentioned factors were the principal incentive to write this book and subsequently helped to outline the main goals of this work. These goals include an in-depth analysis of factors, which determine tourist activity and their impact on social diversity of tourism participation as well as tourism exclusion phenomenon or put simply exclusion from general tourism participation. The intentions of this research are quite broad, which is reflected in the number of partial goals outline in the study. It is possible to distinguish two principal categories: goals realized on the basis of scientific literature, and goals, which were accomplished on the basis of author's empirical studies. The first category includes the following goals:
- Analyzing basic methods and research techniques including means of tourist activity determination. This has been accomplished by reviewing research performed by various scientific institutions in several countries around the world and by attempting to indicate certain means improvement of research methodology,

- Comprehensive identification and broad characterization of conditions, which are decisive in the level and structure of tourist activity as well as the resulting social diversity of tourism participation. The latter case was accomplished by analyzing the results of specific studies carried out in Poland and abroad,
- Analyzing tourist activity of Polish residents and attempting to relate this analysis to the tourism models present in other EU countries. This was accomplished on the basis of EUROSTAT research as well as on research performed by leading Polish institutions: Principal Statistics Bureau, Tourism Institute, Social Opinion Research Center.

The second category of partial goals is associated with empirical studies. In principle they have been accomplished under the auspices of author's project titled "Functional typology of tourist activity conditions and an attempt to devise a theoretical model elucidating this phenomenon" (Nr 211/ITiR/2006). This project was realized in the years 2006–2007 at the Academy of Physical Education in Krakow. The main goals of this project are the following:

- Detailed analysis of 25 factors, which determine leisure trips including the identification of their impact on social diversity (independent χ^2 test employed),
- Assessment of impact strength of 13 essential factors (ordinal character) and attempt of hierarchization according to the Tau-B Kendall rank correlation coefficient,
- Analysis of interdependence and peculiar overlapping of factors, which determine leisure trips in the light of social exclusion. Factor and cluster analysis have been employed,
- Analyzing the primary causes for not participating in leisure (not traveling). For the purpose of this research these causes are referred to as tourist activity inhibitors. Presenting the diversity and significance of tourist activity inhibitors in terms of the following research categories. Analyzing the principality of usage of previous typologies and indication of methodological flaws in recent studies (based on factor and cluster analysis).

Due to the complex character and multifaceted aspect of this particular research field, this work possesses an interdisciplinary character. Beside the physical sciences, the author has employed scientific contributions from psychology, sociology, economics as well as other disciplines. The title of this work has been supplemented with a subtitle. The purpose was to address the readers what that may expect from this work. The book comprises of seven chapters. The reader should easily notice that it could be divided into four clearly separate parts.

First chapter of this book characterizes tourist activity and its importance in the life of contemporary man. After presenting basic terms and definitions the author analyzes tourist development in the background of consumption evolution and defines specific tourist needs and also presents their principle types and their place in the hierarchy of human needs. Subsequently the author presents the process of becoming a tourist, by

employing a term transcribed from philosophy in order to illustrate how tourist activity is born. Principle transformations have been presented pertaining as to how man transforms from every day cycle environment to a tourist which live in a totally different dimension. The chapter finishes by presenting analyses of the most important tourist typologies. It indicates a wide variety of tourist behaviors as well as a variety of tourist activities.

Second chapter of this book focuses on the methodological aspects of tourist activity research. It comprises a lengthy chapter, which is divided into four subchapters. The first subchapter presents the history of this particular research field and provides a separate characteristic of development of tourist activity research in Poland and in Europe. The following 2 subchapters present the analysis of methods and research techniques as well as means of determining (expressing) tourist activity, with an emphasis on the inability to compare results. It turns out that methodological discrepancies impede the analysis and interpretation of results of studies performed by various research centers. Consequently it is difficult to employ study results in the actual tourist market activity. Having said that the last subchapter suggests certain possibilities in research improvement, which result from both one's own observations and experiences as well as from the recommendations of important international organizations involved in the establishment of statistical systems in tourism (mainly World Tourism Organization and EUROSTAT).

Third chapter of this book pertains to broadly understood tourism determinants and the problem of social diversity participation in tourism. It comprises literature review and presents various results of studies on this subject, which were conducted in Poland and worldwide. The first part of this chapter presents an analysis of internal conditions of tourist activity. A variety of standpoints are presented, which pertain among others to tourist needs, mechanisms and the structure of tourist motivation, attitudes, values etc. The second part of this chapter presents external analyses of tourist activity determinants. A large number of specific factors (decisive on the level, typological structure and dynamics of tourism participation) have been categorized into 9 principal groups. Among these groups even more homogenous categories have been distinguished and ultimately they have been described in detail. Analysis of the impact of each single factor previously described was performed on the basis of study results cited in the literature (national and international), which have confirmed dependencies described herein. In each case the author intended to indicate the principal criteria of socio-economic analysis as well as point out disproportions of tourist activity in various social profiles.

Fourth chapter presents analysis of tourist activity of Polish residents in the year 2005 broken down into short-term trips, long-term trips and foreign trips. These studies have been conducted in 2005 independently by three different institutions: Principal Statistics Bureau, Tourism Institute and Social Opinion Research Center. The results of these studies as well the research methods employed have been compared. Comparative analyses have verified the numerous opinions regarding the difficulties, which are encountered when one tries to compare the results of tourist activity studies. In the latter part of this chapter the author attempted to compare both level and the structure

of Poles' tourist activity with that of European Union residents. It should be noted that luckily in 1997 similar research had been conducted (as far as timeframe, range, and methodology) in Poland as well in 15 former European nations. Interestingly enough, these types of studies have been conducted only twice so far (1985, 1997).

The next 2 chapters possess an empirical character and present results of studies carried out by the author in 2003 and 2006. These studies were aimed at verifying hypotheses, which had emerged from previous studies on the conditions, level, dynamics and typological structure as well as social diversity of tourist activity.

Fifth chapter presents an analysis of the most important factors, which determine leisure trip participation. The study revealed significant disproportion in participation among the individual groups that have been studied. The analysis has taken into account the strength which all of the determinants possess and which has a diversifying effect on trip participation. Subsequently a specific ranking of determining factors of leisure trips has indicated that some factors diversify tourist activity with various strengths, in contrast to what previous studies have indicated (i.e. size of economic household). The analyses have also included factors, which have been studied rarely (or never) such as religiousness and political interests. This chapter also points out mutual interactions that occur between individual tourist activity determinants and how they deepen its diversity.

Sixth chapter focuses on the causes of not participating in leisure and the phenomenon of social exclusion in tourism. In the beginning of this chapter a review of the recent studies pertaining to obstacles and constraints of tourism participation is presented. The author points out certain methodological flaws. Subsequently the author proposes introducing to scientific literature the definition of tourist activity inhibitors. The author justifies this definition and presents a preliminary typology. The statistical analyses presented in this chapter focused on examining the significance of individual tourist activity inhibitors for various research categories. It turns out that consumer profiles of people who are not active in tourism differ from those, which pertain to tourists. It should be noted that this uniqueness does not always possess a contradictory character towards people who are active in tourism. The study has also indicated that economic factors are not always the primary factor impeding tourist activity. The results presented in chapter six are especially valuable since they have been performed quite extensively for the first time in Poland.

The work is broadly documented. It comprises 104 tables, 54 figures and 706 references, which includes exclusively cited publications.

Contents

Introduction	7
Chapter I	
Definition and tourist activity manifestations	11
1.1. Principal terms and definitions associated with tourist activity	13
1.2. Tourist activity as a form of satisfying various human needs and tourist behaviour manifestation	30
1.2.1. Tourist activity as a background of consumption evolution and tourism development	31
1.2.2. Tourist activity and needs of man	39
1.2.3. The role and place of tourism activity within the hierarchy and the models of contemporary consumption	44
1.3. The essence and principal manifestation and tourist activity – based on “becoming” and “being” a tourist	50
1.4. Tourists’ types	63
Chapter II	
Research methodology on tourist activity - review of methods used in Poland and Worldwide	84
2.1. Overview of research development on tourist activity	85
2.1.1. Studies carried out in Europe	86
2.1.2. Studies carried out in Poland	96
2.2. Methods and research techniques including causes, which impede comparison of study results on tourist activity	110
2.3. Methods for determining the level of tourist activity	128
2.4. Improvement of research methodology on tourist activity	138
Chapter III	
Conditions of tourist activity	143
3.1. Classifications pertaining to tourist activity conditions – typological review	143
3.2. Internal conditions of tourist activity	152
3.2.1. Tourist needs	152
3.2.2. Motives of tourism activity	160
3.2.3. Values, attitudes and other internal factors	178
3.3. External conditions of tourist activity	188

3.3.1. Leisure time as the principal indicator of tourist activity	190
3.3.2. Economic conditions	198
3.3.3. Biological and health conditions	213
3.3.4. Demographic conditions	220
3.3.5. Socio-cultural conditions	236
3.3.6. Geographic and environmental conditions.	250
3.3.7. Technological conditions	256
3.3.8. Political conditions	261
3.3.9. Other conditions.	266

Chapter IV

Tourist activity of Polish residents in the light of research performed by leading Polish science centers

by leading Polish science centers	280
4.1. Analysis and comparison of research methods	280
4.2. Participation in basic types of leisure trips	292
4.2.1. Long-term domestic trips	297
4.2.2. Short-term domestic trips	307
4.2.3. International trips	313
4.3. Research concerning tourist activity of Polish residents carried out by other institutions	319
4.5. Tourist activity of Polish residents compared to leisure models in various EU nations	323

Chapter V

Selected tourist activity determinants in the light of research pertaining to leisure trips of Polish residents

to leisure trips of Polish residents	343
5.1. Tourist activity and the issue of social diversity	343
5.2. Determinants and social diversity of tourism participation of Polish residents in leisure trips in the years 2002 and 2005	347
5.2.1. Research methodology and characteristic of study sample	348
5.2.2. Impact of selected factors on social diversity of leisure trip participation	352
5.3. Analysis of direction and relation strength between selected variables and participation in leisure trips	370
5.4. Analysis of interdependence impact (overlapping) of selected tourist activity determinants	374

Chapter VI

Tourist activity inhibitors in the light of research pertaining to Poles' leisure trips

leisure trips	384
6.1. Factors constraining tourist activity in the light of recent research	385

6.2. Definition of tourist activity inhibitors	397
6.3. Analysis of relations and dependence strength between leisure trip inhibitors and selected determinants of tourist activity	399
6.4. Social diversity of the impact of selected inhibitors: shortage of money, lack of time and lack of needs	406
6.5. Significance of individual inhibitors of tourist activity in the light of cluster and factor analyses	416
6.6. Tourist activity and the issue of social exclusion	423
Conclusions	433
References	437
List of tables and figures	477
Attachments	487
Summary	497
Contents	501